

**(Hoe) kan gemeenschapstoerisme bijdragen aan een alternatief
en duurzaam ontwikkelingsplan in een regio verdeeld door
sociaal-ecologisch conflict?**

Gemeenschapstoerisme als remedie tegen het wantrouwen gecreëerd door mijnbouw in
de Peruaanse provincie Huancabamba

Bachelorproef voorgedragen door:

Julie Mahie

Academiejaar: 2011 – 2012

tot het behalen van het diploma
Sociaal werk, sociaal-cultureel werk; waarvoor de graad van
bachelor in het sociaal werk wordt verleend.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Inleiding	3
1. Verduidelijking van de afbakening van mijn probleemstelling	6
1.1. Wat is gemeenschapstoerisme?.....	6
1.2. Waarom een <i>alternatief</i> ontwikkelingsplan?.....	9
1.3. Over welke regio heb ik het?	11
1.4. Sociaal-ecologisch conflict	13
2. Mijnbouw en ontwikkeling in Peru	15
2.1. Mijnbouw: een korte historische schets	15
2.2. Mijnbouw & ontwikkeling	15
a) Een nationaal streven naar economische ontwikkeling	16
b) Een lokale verdediging van de levenswijze	16
2.3. Politiek en economie hand in hand	17
2.4. Sociaal én ecologisch?	18
a) Ecologisch zonder sociaal: mogelijk?	18
b) Sociaal-ecologische conflicten: symptomen van on-duurzaamheid	19
3. Het sociaal-ecologisch conflict in Huancabamba, Segunda y Cajas.	21
3.1. De inzet van het conflict: Het Río Blanco mijnbouwproject	21
a) De concessie: van 'nationaal belang'	21
b) De context	22
c) Beknopte geschiedenis van het conflict: 2003 – anno 2012	22
3.2. De belangrijkste actoren	24
a) De staat: MINEM	24
b) De sociale organisaties.....	25
3.3. Een ecologisch conflict	28
3.4. Een sociaal conflict	30
4. De rol van ontwikkelingssamenwerking	32
4.1. Ontwikkelingshulp: van missionaris tot armoedebestrijding	32
4.2. Actuele ontwikkelingssamenwerking: wat met duurzaamheid?	33
4.3. Duurzame ontwikkelingssamenwerking in Huancabamba	34
5. Turismo Rural Comunitario – Gemeenschapstoerisme	35
5.1. Gemeenschapstoerisme als duurzame ontwikkeling?	35
5.2. Enkele hoopvolle voorbeelden in buurland Ecuador	36
a) Salinas de Guaranda	36
b) Saraguro	37
5.3. Turismo Rural Comunitario in Huancabamba	38
a) SWOT-analyse van Huancabamba	39
b) Het pilootproject in Quispe Bajo	40
5.4. Kansen voor het sociaal werk?.....	41
5.5. Conclusie	44
6. Mijn conclusie	45

7. Bronnenlijst	46
7.1. Schriftelijke bronnen.....	46
7.2. Mondelinge bronnen	46
7.3. Elektronische bronnen.....	46
8. Bijlagen	51
8.1. Bijlage 1: Páramo (Ayabaca, Piura)	51
8.2. Bijlage 2: Quinawiros, papierbomen	51
8.3. Bijlage 3: Piramide van Maslow	52
8.4. Bijlage 4: Geconcessioneerde grondgebied in Peru – 2012	53
8.5. Bijlage 5: Mijnbouwconcessies in de provincie Hunacabamba: situatie in 2010, 32,6% van de grond is mijnbouwconcessie	54
8.6. Bijlage 6: Het Masterplan	55
8.7. Bijlage 7: De groene kant van Huancabamba, El Carmen	73
8.8. Bijlage 8: El curanderismo, het sjamanisme	73
8.9. Bijlage 9: Een man in traditionele klederdracht: de poncho en de paita hoed	74
8.10. Bijlage 10: De penca plant en campesina die Miel de Méjico uit het binnenste van de plant verzamelt	74
8.11. Bijlage 11: De oude inca route in Quispe Bajo	75

Inleiding

De vraag die ik me in dit eindwerk stel, is gegroeid uit een zeer moeizame stage in de stad genaamd Huancabamba in het Noorden van Peru. Deze stage ging gepaard met het constant in vraag stellen van onze positie en taak als (enige) sociaal werkers binnen de gemeenschap. Onze aanvankelijke missie werd door onze Belgische stageorganisatie CATAPA vzw (verder gewoon CATAPA) verwoord als: 'maak een kritische analyse van de regio Huancabamba met de bedoeling de mogelijkheden voor duurzaam toerisme na te gaan'.

CATAPA is een jonge sociale en ecologische beweging die werkt rond duurzame ontwikkeling en daarbij specifiek focust op de mijnbouwproblematiek. In Huancabamba was ze reeds aanwezig in 2010 met een campagne om de eis van de lokale bevolking aan het mijnbouwbedrijf Zijin kracht bij te zetten.

Deze gemeenschappen zijn het er unaniem over eens dat de aanwezigheid van het bedrijf op hun grondgebied ongewenst is en verklaarden hun gemeenschappen 'no-go zones' voor mijnbouw.

De analyse naar de mogelijkheden voor duurzaam toerisme draagt bij tot een zoektocht naar alternatieve en duurzame vormen van ontwikkeling die de legitimiteit van de aanwezigheid van het mijnbouwbedrijf voor eens en altijd te niet doet. Want de zagezegde bijdrage die mijnbouw aan de ontwikkeling van Peru levert, is nog steeds het grootste argument waarom mijnbouwbedrijven wanpraktijken blijven begaan.

Aangezien we geen enkele voorkennis van de regio hadden, de ervaring van het toerismebureau van Huancabamba zeer beperkt was en onze eigen kennis over toerisme zo goed als onbestaande was, ging het begin van deze stage gepaard met het doornemen van veel informatie en een ruime verkenning van de regio.

Uiteindelijk kwamen we tot het besluit dat toerisme dat bijdraagt tot een duurzame sociale, economische en ecologische ontwikkeling maar één vorm kan hebben: turismo comunitario, gemeenschapstoerisme.

Al snel bleek dat de regio twee grote obstakels had om met dergelijk project aan de slag te gaan: het werk van vorige ngo's functioneert doorgaans niet en er heerst een groot wantrouwen.

Twee zaken die onmiddellijk twee vragen oproepen:

Waarom hebben de inspanningen van andere ngo's niet tot ontwikkeling geleid?

Waarom heerst er zo een groot wantrouwen?

De twee bleken verrassend sterk met elkaar verbonden, en houden elkaar zelfs in stand.

Met dit eindwerk wil ik graag een antwoord vinden op die twee vragen en analyseren of gemeenschapstoerisme al dan niet adequate oplossingen kan bieden voor deze problemen.

Ik begin met een uitgebreid eerste hoofdstuk dat mijn probleemstelling verklaart en ze onmiddellijk en een ruimere context plaatst. Ik ben mij er van bewust dat mijn vraagstelling doorspekt is van ronkende woorden zoals *alternatieve ontwikkeling* en *sociaal-ecologisch conflict*. Net daarom is het volgens mij zeer belangrijk om deze termen goed te duiden alvorens ik de ingewikkelde materie echt in duik.

In het tweede hoofdstuk maak ik een analyse van de relatie tussen mijnbouw en ontwikkeling, een historische schets kan daarbij niet ontbreken, want Peru is na jaren van exploitatie getekend door de gevolgen van de mijnbouw. Aansluitend stel ik het begrip 'ontwikkeling' in de vraag en ga ik op zoek naar de verschillende invullingen die het begrip krijgt. Ik beëindig dit hoofdstuk met de logische link tussen mijnbouw en sociaal-ecologische conflicten en maak een verdere analyse van de verschillende vormen van conflict.

Na deze uitdieping van de algemene Peruaanse mijnbouwproblematiek spring ik naar de concrete situatie in Huancabamba. Om te beginnen geef ik een historisch overzicht van het Río Blanco project, het mijnbouwproject gelegen in het uiterste noorden van de provincie dat de aanzet was voor deze stage en dit eindwerk. Ik bekijk de verschillende actoren en ga na wat hier precies het sociale en het ecologische conflict is.

Daarna sta ik heel kort stil bij de rol van ontwikkelingssamenwerking en de actuele plaats die ze geeft aan duurzame ontwikkeling, ook de situatie van de ontwikkelingssamenwerking in Huancabamba neem ik kort onder de loep.

In het laatste hoofdstuk kom ik dan eindelijk tot wat een mogelijke oplossing zou kunnen zijn voor de conflictueuze situatie, gemeenschapstoerisme. Ik gebruik hiervoor mijn eigen ervaring die ik haalde uit de bezoeken aan een aantal projecten in Ecuador en de uitgebreide analyse van Huancabamba die we maakten in het kader van de stage. Ik sluit dit hoofdstuk af met een duidelijke link tussen gemeenschapstoerisme en sociaal werk, daarbij heb ik zowel aandacht voor de agogische als de beleidsmatige kant van de sector.

In mijn conclusie vat ik samen wat ik besproken heb en kijk ik terug op mijn stage om nadien stil te staan bij de *(hoe)* in mijn probleemstelling.

1. Verduidelijking van mijn probleemstelling

Aangezien mijn probleemstelling betrekking heeft op een enorm complexe problematiek vind ik het zeer belangrijk dat ik de verschillende componenten kader.

De thema's mijnbouw en gemeenschapstoerisme hebben een complexe context en dragen elk hun eigen jargon met zich mee, het is onmogelijk om aan dit eindwerk te beginnen zonder dat jargon in te leiden. De termen die ik in dit inleidende hoofdstuk beschrijf zal ik later in dit eindwerk niet meer in voetnoot verklaren, voor verduidelijking van die termen kunt u steeds in dit hoofdstuk terecht.

1.1. Wat is gemeenschapstoerisme?

Gemeenschapstoerisme is een niche in het ruimer concept van 'duurzaam toerisme'. Daarom is het belangrijk om de omkadering van deze term even kort te schetsen.

Toerisme en duurzaamheid

Het ontstaan van de term duurzaam toerisme moet gezien worden binnen een bredere maatschappelijke bewustwording samen met de introductie van de term duurzame ontwikkeling. Het Brundtland Rapport van 1987, gepubliceerd door de Brundtland Commissie (opgericht door de VN) stelt deze term voor het eerst centraal.

In het rapport geeft de Commissie een eerste definitie van duurzame ontwikkeling :

'Duurzame ontwikkeling is een ontwikkelingsmodel dat voorziet in de behoeften van de huidige generaties, zonder de mogelijkheden van toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien aan te tasten'.¹

Deze definitie stelt enerzijds de behoeftevoorziening centraal, en bij uitbreiding de behoeften van de armsten, anderzijds focust het op de vrijwaring van die behoeftevervulling in de toekomst, oftewel het respect voor de ecologische grenzen van onze planeet om een toekomst mogelijk te maken.

Onder invloed van verdere maatschappelijke omwentelingen en het faillissement van het gangbare massatoerisme vond het concept duurzaam toerisme langzaam maar zeker zijn intrede.

Op basis van de vele definities van duurzaam toerisme en zijn afgeleide vormen, vond ik de definitie van het UNWTO de meeste geschikte. Ik koos voor deze definitie omwille van twee redenen.

Ten eerste omdat het UNWTO de enige supranationale organisatie is met enige autoriteit omtrent het thema toerisme. Ze werkt samen met de Verenigde Naties en heeft als kerntaak de promotie van toerisme wereldwijd. Haar definitie wordt dus ook door zo goed als alle nationale toeristische organisaties gevolgd.

Ten tweede omdat ik deze definitie de meest inclusieve vind, ze onderscheidt namelijk alle onderdelen van duurzaamheid.

"Sustainable tourism development guidelines and management practices are applicable to all forms of tourism in all types of destinations, including mass tourism and the various niche tourism segments. Sustainability principles refer to the **environmental, economic** and

---

¹ () THE BRUNDTLAND COMMISSION, Brundtland Report, gepubliceerd rapport, Oxford, Oxford University, 1987, blz. 43, pdf, internet.

socio-cultural aspects of tourism development, and a **suitable balance** must be established between these three dimensions to guarantee its long-term sustainability”²

Deze globale definitie van het UNWTO heeft oog voor de 3 centrale componenten van duurzame ontwikkeling, ook wel gekend als de 3 P's: People, Planet, Profit en benadrukt dat er moet gezocht worden naar een evenwicht tussen deze drie.

Vrij vertaald kan ik stellen dat het bij duurzaamheid om een zeker respect gaat: respect voor de cultuur van de lokale gemeenschap (People), respect voor het milieu (Planet) en respect voor de lokale economische ontwikkeling (Profit). Enkel met een evenwicht tussen deze 3 aspecten kan er naar duurzaamheid gestreefd worden.

Gemeenschapstoerisme: een antwoord op on-duurzaamheid?

Opvallend bij de definitie van het UNWTO is dat ze duurzaamheid mogelijk ziet in alle vormen van toerisme, ook massatoerisme.

Ik vind het moeilijk om daar in te geloven, want op die manier doe je afbreuk aan de originele invulling van de term duurzaamheid. Op zich vind ik het concept 'duurzaam toerisme' al een contradictio in terminis, want de definitie van toerisme houdt al een aantal mogelijke on-duurzaamheden in zich, de enige hoop is om deze te verduurzamen.

De meest actuele en algemeen aanvaarde definitie van toerisme dateert reeds uit 1991, maar wordt nog steeds als de norm beschouwd.

“Toerisme is het geheel van interrelaties en verschijnselen die verband houden met de **verplaatsing** naar en het tijdelijk **verblijf** van mensen **in een andere dan de alledaagse leefomgeving**, hetzij bij wijze van vrijetijdsbesteding, hetzij in de context van de persoonlijke ontwikkeling (congrestoerisme, gezondheidsontwikkeling), hetzij in het kader van de beroepsuitoefening”³

De verplaatsing en het verblijf zijn de belangrijkste onderdelen van toerisme en kunnen al snel een zekere on-duurzaamheid in zich houden. Op welke manier verplaatst men zich? Met de auto, het vliegtuig, te voet, met de fiets, .. ? Stuk voor stuk transportmiddelen met een heel verschillende impact op het milieu.

In deze tijden waar internationaal toerisme naar ontwikkelingslanden toeneemt en daarmee ook de vliegzeuren, wordt duurzaamheid een moeilijk te integreren concept.

Terwijl slechts 1 op 13 toeristen in de jaren '70 naar een ontwikkelingsland trok is dat vandaag al 1 op 5.⁴ Dit aantal internationale toeristen blijft stijgen, 2012 zouden we volgens het jaarrapport van het UNWTO zelfs afsluiten met een nieuwe mijlpaal: 1 miljard toeristen dat de wereld rond trekt!⁵ De globalisering gooide ook op vlak van het toerisme de grenzen wagenwijd open. Er is een veel groter en diverser publiek dat de wereld wil verkennen, het zijn niet langer enkel de avontuurlijke backpackers die het veilige Europa verlaten. Ook gezinnen, senioren of koppels op huwelijksreis trekken naar de andere kant van de wereld.

---

² () UNWTO, Conceptual definition, Internet, (26 juli 2012).

³ () UC3M TECHNICAL TEAM, Vocational training and sustainable tourism. Universidad Carlos III de Madrid, Madrid, 2011, blz. 17, pdf, internet.

⁴ () Vrij naar: GORIS, G., Toerisme: Waar vliegt het geld heen? MO Mondiaal Magazine, jrg. 2003, nr. 5, 2003, blz. 30 – 36

⁵ () Vrij naar: WORLD TOURISM ORGANISATION, Annual Report 2011. UNWTO, Madrid, 2012, blz. 7-8, pdf, internet.

Deze tendens zal waarschijnlijk tot het einde van het olietijdperk blijven duren, de enige ambitie die we tot dan kunnen koesteren is het streven naar een *duurzamere vorm van* toerisme. Binnen het concept van duurzaam toerisme bestaan ondertussen allerhande niches, gemeenschapstoerisme is daar één van. Mij trekt ze het meest aan omdat ze de hoogste aandacht voor sociale rechtvaardigheid heeft, waarbij mensen en culturen niet als producten van en voor toerisme worden gezien maar als reden en gevolg. Hiermee bedoel ik dat dergelijke projecten tot stand komen vanuit een behoefte van de lokale bevolking en dat ze wordt uitgebouwd met de bedoeling hun gemeenschap op sociaal, economisch en ecologisch vlak te versterken.

Gemeenschapstoerisme in Peru: Turismo Rural Comunitario

Aangezien er nog steeds geen bindende regels bestaan omtrent termen zoals ecotoerisme, duurzaam toerisme of gemeenschapstoerisme ben ik op zoek gegaan naar wat gemeenschapstoerisme betekent voor de Peruaanse regering.

MINCETUR, het Ministerie voor export en toerisme, keurde in 2007 het ministerieel besluit goed omtrent de richtlijnen over de ontwikkeling van gemeenschapstoerisme, in 2008 werd er dan een eerste versie van het Nationaal Programma voor Gemeenschapstoerisme uitgegeven.

Het algemene Strategisch Plan voor het Toerisme (PENTUR) en meer bepaald het Nationaal Programma voor Gemeenschapstoerisme willen allebei bijdragen aan de competitiviteit van de toeristische sector mits het respecteren van sociale, culturele en economische rechtvaardigheid. Op die manier passen hun doelstellingen ook binnen het algemene nationale plan dat gelijkheid, duurzaamheid en competitiviteit promoot.⁶

De definitie die zij geven voor gemeenschapstoerisme is de volgende:

“El Turismo Rural Comunitario en el Perú es toda actividad turística que se desarrolla en el medio rural, de manera planificada y **sostenible**, basada en la **participación** de las poblaciones locales organizadas para **beneficio** de la comunidad, siendo la **cultura rural** un componente clave del producto”⁷

In hun definitie benadrukken ze dat deze vorm van toerisme een duurzame (*sostenible*) vorm is van toerisme, maar ze halen wel enkel de sociale en economische component aan, de ecologische wordt hier dus achterwege gelaten. In hun strategische doelstellingen komt die laatste wel aan bod, op die manier is er dus toch aandacht voor de holistische benadering van duurzaamheid. Het is een aangename verrassing om te zien dat het MINCETUR ook het belang aan participatie benadrukt, dit is een centraal aspect van duurzame ontwikkeling dat helaas vaak vergeten wordt.

Het is opvallend hoe zowel het MINCETUR als het MINEM (het Ministerie voor Mijnbouw en Energie) hun domein, respectievelijk het toerisme en de mijnbouw, belichten als dé manier om de ongelijkheid en de (extreme) armoede aan te pakken.

Conclusie

Duurzaam toerisme blijft balanceren op een slap koord. Enerzijds blijft de meest duurzame vorm van reizen *niet* reizen, anderzijds moeten we realistisch zijn en erkennen dat de mens niet minder zal gaan reizen. De enige manier om een zeker evenwicht te bewaren is op zoek gaan naar

---

⁶ () Vrij naar: MINCETUR, Lineamientos para el desarrollo del turismo rural comunitario en el Perú. Documento de trabajo para la actualización. MINCETUR, San Isidro, 2008, blz. 2 - 4, pdf, internet.

⁷ () MINCETUR, Lineamientos para el desarrollo del turismo rural comunitario en el Perú. Documento de trabajo para la actualización. MINCETUR, San Isidro, 2008, blz. 4, pdf, internet.

manieren om bestaande initiatieven te verduurzamen en nieuwe duurzame initiatieven te stimuleren.

We mogen niet vergeten dat toerisme vaak *big business* is en waar geld te verdienen valt, loert onrechtvaardigheid om de hoek. Het feit dat Peru een programma oprichtte ter ondersteuning van het gemeenschapstoerisme is positief, maar er moet op toegezien worden dat dit geen tweede 'democratie' wordt, het gevaar van grote woorden zonder waardige invulling.

1.2. **Waarom een *alternatief* ontwikkelingsplan?**

Duurzame ontwikkeling in het noordelijke grensgebied van Peru

De stage die ik gelopen heb in Huancabamba, een provinciehoofdstad in het Noorden van Peru, was in samenwerking met de Belgische sociaal ecologische beweging CATAPA.

Dit was een eerste samenwerking tussen de Arteveldehogeschool en CATAPA wat betreft een buitenlandse stage, op binnenlands niveau waren de twee wel al met elkaar vertrouwd.

Een pilootproject dus, zowel voor de Arteveldehogeschool als voor CATAPA want ook zij hebben nog nooit zuidmedewerkers naar Huancabamba gestuurd, laat staan studenten.

Onze taak bestond er in een eerste prospectie te doen van de zone naar bestaande of potentiële mogelijkheden voor duurzaam toerisme.

Het idee voor duurzaam toerisme past binnen een breder alternatief ontwikkelingsplan van de FDSFNP, een bevriende organisatie werkzaam in deze regio.

Het FDSFNP is een afkorting voor het Frente de Desarrollo Sostenible de la Frontera Norte del Perú, vrij vertaald in het Nederlands wordt dit: het Front voor Duurzame Ontwikkeling van het Noordelijke Grensgebied van Peru. Dit Front bestaat uit de lokale burgemeesters en leiders van boerengemeenschappen en sociale bewegingen. Het FDSFNP was de officiële gesprekspartner van de staat tijdens het Río Blanco mijnbouwconflict in Huancabamba. Zij komen op voor het belang van duurzame ontwikkeling in deze noordelijke regio, een ontwikkeling waar mijnbouw volgens hen geen plaats heeft.⁸

Ook al paste deze stage binnen hun alternatief ontwikkelingsplan, toch is het iets te voorbarig om van een echt 'plan' te spreken. Deze ambitie werd nooit letterlijk op papier gezet, maar werd door één van hun vertegenwoordigers die al verscheidene keren naar België kwam met CATAPA besproken. Dit zorgde ervoor dat we nooit echt konden steunen op een 'plan', maar moesten vertrekken vanuit een ideaaltypisch denkbeeld over een 'alternatieve' ontwikkeling.

Actuele politieke koers

Toen Ollanta Humala in juni 2011 streed om het presidentschap was zijn standpunt omtrent mijnbouw zeer duidelijk. Hij won de harten van de Andesbewoners door samen met hen in traditionele poncho de alom gekende anti mijnbouw slogans te scanderen, zoals "agua si, oro no"⁹. Hiermee koos hij resoluut voor het kamp van de Peruanen en niet van de buitenlandse mijnbouwbedrijven. Maar nu hij aan de macht is blijkt de keuze tussen goud en water toch delicaat

---

⁸ () Vrij naar: DE RUYCK, M., Agro si, Mina no? Golven van sociale dynamieken binnen de controversie rond het mijnbouwproject Río Blanco in Huancabamba, Noord-Peru. Niet-gepubliceerde masterproef ManaMa Conflict and development, Gent, Universiteit Gent, faculteit politieke en sociale wetenschappen, 2011, blz. 25.

⁹ "Water: ja! Goud: neen!" is één van de slogans die de bevolking gebruikt om te protesteren tegen mijnbouwactiviteit omdat deze hun watervoorziening bedreigt.

dan hij liet uitschijnen. Deze nieuwe president dreigt dezelfde weg in te slaan als zijn voorgangers, het actuele Conga-conflict over de uitbreiding van de grote goudmijn Yanacocha is de eerste uitdaging in zijn ambtstermijn en men vreest nu al voor een ware volksofstand. Het feit dat één mijnbouwconflict er in slaagt om een beloftevolle president het zwijgen op te leggen bewijst al dat mijnbouwbedrijven over heel veel macht beschikken.

In juni 2012, één jaar na de verkiezingen, werd de regering van Ollanta geëerd op de conferentie over transparante politiek in relatie tot de ontginningssector. In zijn toespraak, die hij ter gelegenheid van deze conferentie had geschreven, schuift de president zijn transparante politiek ten opzichte van de ontginningssector naar voor als grootste reden voor de toename aan vertrouwen in zijn land. En samen met dat vertrouwen stegen ook de investeringen in deze sector. Hij merkt wel op dat er nog een lange weg te gaan is om datzelfde vertrouwen van de Peruaanse bevolking te genieten. Een oplossing voor dit bestaande wantrouwen zoekt hij zelf in diezelfde sector, de verschillende belastingen waaraan de mijnbouwsector onderhevig is, zullen belangrijk zijn in de strijd tegen armoede en ongelijkheid.¹⁰ Het is vooral dat laatste dat Ollanta wil aanpakken met de hulp van de inkomsten uit de mijnbouw, maar het is net dat wat anderen betwisten in het hele mijnbouwverhaal. De transparantie, waarvoor de Peruaanse regering geëerd werd, heeft voornamelijk betrekking op haar eigen enquêtes en onderzoeken, naast die van de Wereldbank of anderen die concessierechten in handen hebben. Er bestaan ook andere analyses van ngo's die de zogezegde transparantie van de regering sterk in twijfel trekken. Het selectief uitgeven van statistische gegevens kan eerder gezien worden als misbruik dan als transparantie. In een complexe problematiek zoals mijnbouw is het gemakkelijk om cijfers te misbruiken, daarbovenop valt ook niet alles in cijfers te vatten.

En wat is de lokale mening?

Het minste wat hier dus kan gezegd worden is dat er grote onenigheid bestaat omtrent de visie op 'mijnbouw en ontwikkeling' op hoger niveau. Er is een continu touwgetrek aan de gang tussen de regering, de mijnbouwbedrijven en de sociale actiegroepen.

Maar waar staat de lokale bevolking in dit verhaal?

De lokale gemeenschappen die rechtstreeks in aanraking zouden komen met het mijnbouwproject Río Blanco, Segunda y Cajas en Yanta, willen geen mijnbouwproject op hun grondgebied. Volgens een referendum gehouden in 2007 stemde 95% van de kiesgerechtigde inwoners 'neen' op de vraag 'Gaaf u akkoord met de start van mijnbouwactiviteiten in het district El Carmen de la Frontera?'.¹¹

Terwijl het versoepelen van de mijnbouwwetgeving zorgde voor een groeiende economische ontwikkeling blijft Peru's bevolking relatief arm. Volgens analyse van de Wereldbank had de armoedereductie van de afgelopen jaren weinig tot geen effect in mijnbouwgebied, het was vooral Lima die van de inkomsten profiteerde.¹²

---

¹⁰ () Vrij naar: RED MUQUI, Boletín. Resumen de noticias. 27 juni 2012, blz. 10, pdf, internet.

¹¹ () Vrij naar: DE RUYCK, M., Agro sí, Mina no? Golven van sociale dynamieken binnen de controverse rond het mijnbouwproject Río Blanco in Huancabamba, Noord-Peru. Niet-gepubliceerde masterproef ManaMa Conflict and development, Gent, Universiteit Gent, faculteit politieke en sociale wetenschappen, 2011, blz. 25.

¹² () Vrij naar: EXTRACTIVE INDUSTRIES REVIEW, Striking a Better Balance; Volume I The World Bank Group and Extractive Industries, 2003, blz. 4, pdf, internet.

Alternatieve ontwikkeling is een inclusieve ontwikkeling die op zoek gaat naar andere manieren van (economisch én sociaal rechtvaardige) vooruitgang die ook ten goede komen aan de vergeten Peruanen, de bewoners van het Andes- en Amazonegebied.

1.3. Over welke regio heb ik het?

Voor ik begin aan dit eindwerk lijkt het mij van groot belang om de regio waar ik stage liep even te schetsen. Dit eindwerk is intrinsiek verbonden aan de Peruaanse context, en meer specifiek aan de noordelijke regio van het land, Piura en Huancabamba waar ik vier maanden heb gewoond.

Met de bedoeling de rest van dit eindwerk zo overzichtelijk mogelijk te houden zal ik hier gebruik maken van kaartjes en leg ik een aantal termen verbonden aan het land uit zodanig dat u hier naar kunt terug grijpen bij het lezen van wat volgt.

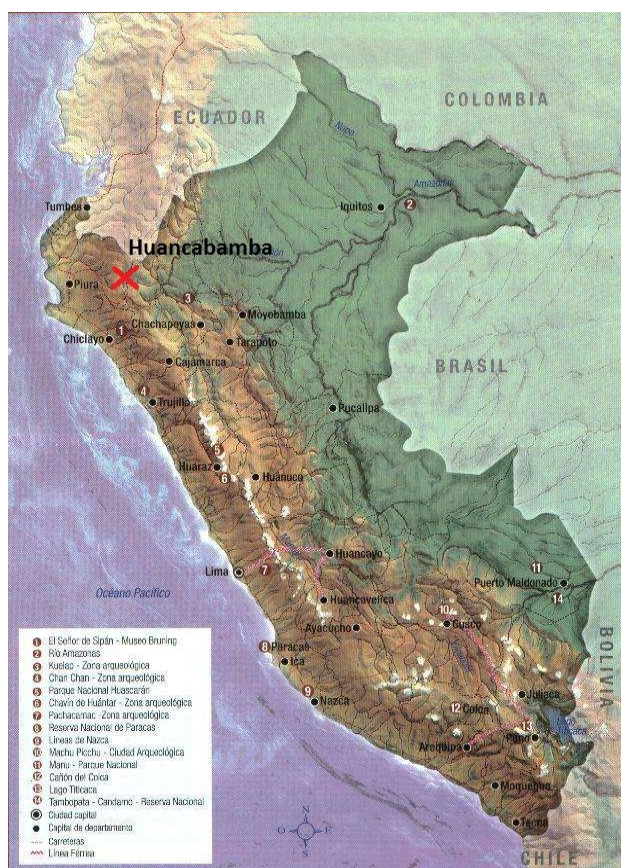
Een ruime geografische schets.

Peru is een land in Zuid-Amerika, het bevindt zich net onder de evenaar en grenst aan Ecuador,

Colombia, Brazilië, Bolivia en Chili (zie Afbeelding 1). Het land is 42 keer zo groot als België en bestaat uit 3 grote geografische regio's met een zeer verschillende culturele, sociale, economische en klimatologische context.

Er wordt vaak over de 3 Peru's gesproken, een opvatting die volgens mij zeer terecht is. De *costa* (kuststreek), *selva* (Amazone) en *sierra* (Andes) maken van Peru een rijk land aan culturen en tradities, maar zorgen er ook voor dat het land moeilijk te overzien valt vanuit één centraal bestuur. Omwille van die reden werd het land opgedeeld in verschillende departementen, provincies en districten.¹³

Ik liep stage in de provinciehoofdstad Huancabamba, deel van het departement Piura in het meest noordelijke puntje van het land. (Zie rood kruisje Afbeelding 1). Huancabamba is momenteel vrij moeilijk te bereiken, de dichtstbijzijnde stad ligt op 8 uur rijden. Haar ligging draagt in zekere zin ook bij aan de bewaring van haar adembenemende landschappen.

Afbeelding 1: Peru topografisch

14

¹³ () Vrij naar: DIEUSAERT, T., Peru.(Landenreeks), Amsterdam, KIT Publishers, 2006, p. 9.

¹⁴ () Mapas del Perú. Internet, (25 juli 2012).

Huancabamba

Huancabamba ligt in de *sierra* van het departement Piura en herbergt een aantal fragiele en unieke ecosystemen. Het laagste punt van de Andes bevindt zich hier, de stad Huancabamba ligt maar op 1900m hoog. De hoogste gebieden van Huancabamba, in het district el Carmen de la Frontera, gaan tot 4000m hoog. De combinatie van deze depressie met hoge toppen heeft geleid tot een grote concentratie aan ecosystemen op een vrij klein grondgebied. Ondanks dit ingewikkelde lappendeken aan ecosystemen en microklimaten heeft de natuur een ingenieus systeem gecreëerd dat de relatief droge regio Piura perfect in evenwicht houdt. De aaneenschakeling van *páramo*¹⁵, *quinawiros*¹⁶, nevelwoud en natte graslanden zorgt ervoor dat het water zoveel mogelijk opgeslagen, zo weinig mogelijk verbruikt en zo zorgvuldig mogelijk afgevoerd wordt in talloze rivieren richting de kust van Piura.¹⁷

Ook al biedt dit wonderbaarlijk overlevingsmechanisme onschatbare informatie, zal ik hier niet dieper op ingaan, want dat zou ons te ver leiden. Ik vond het wel vermelden waardig omdat de waterproblematiek een rode draad vormt doorheen alle mijnbouwconflicten, ook Río Blanco. Water wordt in deze conflicten als metafoor gebruikt voor het leven, wat voor de boeren de landbouw is, dit staat lijnrecht tegenover de dood, watermisbruik en vervuiling, de mijnbouw.¹⁸

Het is wel opvallend dat ik tijdens mijn interviews in Huancabamba merkte dat dit natuurlijke irrigatiesysteem algemene kennis was. Iedereen die het secundair onderwijs heeft afgerond weet in algemene lijnen hoe dit systeem werkt, zij die ook een universitaire studie hebben afgerond (bijvoorbeeld de ingenieurs) kennen zelfs de kleinste details.

Maar ook de boeren die nauwelijks onderwijs genoten hebben weten dit door het discours van de vele sociale actiegroepen.

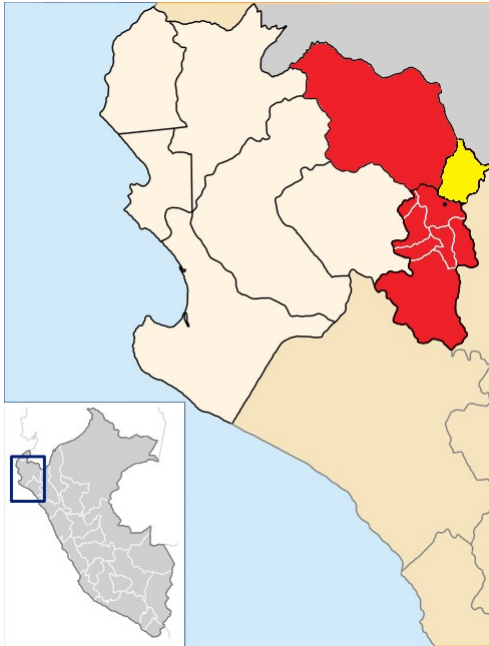
¹⁵ Zie: Bijlage 1, blz. 51. 'De spons van Piura', dit ecosysteem is in staat grote hoeveelheden water uit de grond en lucht op te vangen, vast te houden en langzaam los te laten.

¹⁶ Zie: Bijlage 2, blz. 51. Quichua voor polylepsis, ook wel papierbomen genoemd. Deze bomen houden de erosie tegen, maar verbruiken heel weinig water.

¹⁷ () Vrij naar: NOVOA, J., e.a., HUANCABAMBA: Páramos, bosques y biodiversidad. Piura, Instituto de Montaña, 2011, blz.5 – 32.

¹⁸ () Vrij naar: DE RUYCK, M., Agro si, Mina no? Golven van sociale dynamieken binnen de controverse rond het mijnbouwproject Río Blanco in Huancabamba, Noord-Peru. Niet-gepubliceerde masterproef ManaMa Conflict and development, Gent, Universiteit Gent, faculteit politieke en sociale wetenschappen, 2011, blz. 45.

Segunda y Cajas en Yanta

Afbeelding 2: Het departement Piura. De provincies Huancabamba en Ayabaca in het rood, het district Carmen de la Frontera in het geel.

De Río Blanco-site bevindt zich op 50 km van de Equatoriale grens, met een oppervlakte van meer dan 6000 hectare strekt ze zich uit over het noorden van de provincie Huancabamba en de provincie Ayabaca.

Voor mijn stage was het noordelijke district van Huancabamba, Carmen de la Frontera, voornamelijk van belang. Het is op het grondgebied van de Huancabambaanse gemeenschap Segunda y Cajas dat het centrale kamp ligt, de concessie strekt zich dan verder uit naar het westen over het grondgebied van de gemeenschap Yanta in de provincie Ayabaca.. Beide gemeenschap verzetten zich ondertussen al jaren tegen de komst van het mijnbouwproject en haalden in 2009 hun slag (voorlopig) thuis. De werkzaamheden werd stil gelegd 'voor onbepaalde duur' en het project kwam in handen van een ander mijnbouwbedrijf, Zijin.

In dit eindwerk zoom ik enkel in op de bevolking van de provincie Huancabamba waar ik kon samenwerken met het provinciaal en lokaal bestuur.

¹⁹

1.4. Sociaal-ecologisch conflict

Toen het MINEM in 2003 officieel bekend maakte de concessie voor het mijnbouwproject Río Blanco verleend te hebben aan het Britse bedrijf Monterrico Metals, laaide het conflict tussen de lokale gemeenschappen en het bedrijf meteen hoog op.

De gemeenschappen werden niet op voorhand geconsulteerd, wat de concessie onmiddellijk illegaal maakt, sindsdien waren er ettelijke protestmarsen, vielen er dodelijke slachtoffers en werd de bevolking binnen de gemeenschappen opgedeeld in 2 kampen: *pro-mineros* en *anti-mineros* (zij die *pro* mijnbouw zijn en zij die *anti* mijnbouw zijn).

Het diepe wantrouwen maakt dat het Río Blanco project ook vandaag nog steeds een gevoelig thema is. Ondertussen liggen de activiteiten al sinds 2009 stil en worden er ook geen protestmarsen meer gehouden, de doden van de vorige marsen worden wel herdacht en de vrees voor een voortzetting van de werkzaamheden is zeer reëel.

In juli 2012 zocht het mijnbouwbedrijf Zijin (dat de concessierechten kocht van Monterrico Metals) voor het eerst na de officiële stopzetting in 2009 contact met het lokale bestuur van Huancabamba. De burgemeester, Ramiro Ibañez, weigert elke vorm van overleg. Alle communicatie over Río Blanco moet volgens hem met het FDSFNP gebeuren, zij werden als organisatie erkend om overleg te voeren en beslissingen te nemen omtrent de Río Blanco kwestie.²⁰

¹⁹ () [Piura](#). internet, (26 juli 2012).

Ik houd het voorlopig bij deze korte schets van wat al geweest is en de actuele status. Een uitgebreide uitdieping van het algemene concept 'sociaal-ecologisch conflict' en haar relatie tot mijnbouw maak ik in het volgende hoofdstuk. In het derde hoofdstuk pas ik dit toe op het Río Blanco-conflict in Huancabamba.

---

²⁰ () Vrij naar: PERU SUPPORT GROUP, Zijin moves to restart Río Blanco. Internet, 25 juli 2012.

2. Mijnbouw en ontwikkeling in Peru

2.1. Mijnbouw in Peru: een korte historische schets

De rijkdom van het Incarijk, of het mysterieuze “El Dorado”, werd al geroemd begin de 16e eeuw. Nog voor de eerste conquistadores voet aan wal zetten, werd de mythe van het gouden land al verspreid in Zuid-Amerika.

De kolonisatie van Peru door de Spanjaarden ging gepaard met een gigantische genocide, de *indígenas* (inheemse bevolking) die dit bloedbad wel overleefden werden ingezet in de zilver- en goudmijnen.

Al gauw stond Peru in Spanje gelijk aan een land waar het goud en zilver voor het rapen lag. *Vale un Peru* betekende zoveel als 'het is een berg goud waard'.²¹

Sinds de jaren 1990 kende de mijnbouwsector in Peru een nieuwe *boom*, toenmalig president Alberto Fujimori voerde tijdens zijn eerste ambtstermijn een grootschalige liberalisering van de mijnbouwsector door in de hoop Peru aantrekkelijk te maken voor multinationale investeringen. Deze hoop ging in vervulling en de mijnconcessies²² namen spectaculair toe, terwijl er in 1991 slechts 2,2 miljoen hectaren geconcessioneerd was steeg dit in 2000 tot 12 miljoen hectaren, ofwel 9% van het totale grondgebied.²³ Vandaag, in 2012, is reeds 15,5% van het totale grondgebied geconcessioneerd aan mijnbouwbedrijven. (Zie: bijlage 4, blz. 53)

2.2. Mijnbouw & Ontwikkeling

Mijnbouw en ontwikkeling zijn twee termen die vaak terug komen in het hele mijnbouwverhaal, maar wat willen ze nu precies zeggen? Over mijnbouw bestaat er algemene consensus - over wat ontwikkeling inhoudt niet.

Wel merkte ik dat er in de belangrijkste basisbronnen vaak verwezen wordt naar de visie van de Wereldbank en Amartya Sen (nobelprijswinnaar voor de Economie in 1998).

Omdat ik de Wereldbank een vrij dubieuze speler vind in het hele mijnbouwverhaal gebruik ik hier de visie van Amartya Sen, mede omwille van zijn sociaal economische benadering van ontwikkeling in tegenstelling tot de visie van de Wereldbank.

In 1999 publiceerde Sen zijn belangrijkste werk, *Development as freedom*, waarin hij de strijd tegen armoede herdefinieerde als de strijd vóór een aantal vrijheden. Volgens hem is het ontoereikend om armoede te zien als een gebrek aan economische vrijheid, ook sociale, politieke en culturele vrijheden zijn van cruciaal belang en zoals hij ook aangeeft aan de hand van treffende voorbeelden kan de ene vrijheid de andere versterken.²⁴

Doorheen zijn boek loopt één rode draad: bestaat er zoiets als een 'absolute ontwikkeling' of een 'absolute vrijheid'?

Als ontwikkeling bepaald wordt door de synthese van verschillende vrijheden dan is de term ontwikkeling op zich ook relatief, want niet elke vrijheid is voor iedereen even belangrijk.

²¹ Vrij naar : LONGHENA, M., e.a., *De Inca's. Geschiedenis en cultuur van de beschavingen in de Andes*. (Zuid Boekproducties) Veltman uitgevers B.V., 2000, blz.28-29.

²² De vergunning die mijnbouwbedrijven verkrijgen van land tot exploratie en eventueel latere exploitatie.

²³ () Vrij naar: MOESKOP, B., *Mijnbouw in Peru: op zoek naar de waarheid*. IPIS, Antwerpen, 2007, p. 3, pdf, internet.

²⁴ () Vrij naar: Sen, A., *DEVELOPMENT AS FREEDOM*, Contact, Amsterdam, 2000, p. xii-xiv

Dit relativisme zie ik ook gereflecteerd in de Peruaanse werkelijkheid, want de ambities die men op nationaal niveau koestert aangaande ontwikkeling zijn vaak een bedreiging voor de lokale vrijheden van de boerengemeenschappen.

α) Een nationaal streven naar economische ontwikkeling

Volgens de Wereld Bank behoort Peru tot de “upper middle income class”. Met een BBP van 305 miljard dollar in 2011, dat met 6% toenam sinds 2010 doen ze het op economisch vlak vrij goed (de vierde plaats in Latijns-Amerika, na zusterlanden Argentinië, Colombia en Brazilië).

Daarbij doen ze het zelfs beter dan sommige Europese landen, zoals Griekenland en Portugal, maar ook Finland en Noorwegen!

Het land heeft een exportwaarde van 46 miljard, waarvan meer dan 50% uit de mijnbouwsector afkomstig is.

De industrie groeide met 5% in 2011, wat beter is dan de buurlanden Colombia en Bolivia.²⁵

In 2010 ontving Peru een totaal van 20 miljard dollar aan private buitenlandse investeringen, wat een groei van 7% betekent in vergelijking met 2009. 23% van dat bedrag werd integraal in de mijnbouwsector geïnvesteerd en er werd nog eens 50 miljard beloofd voor de komende 5 jaar.²⁶

Dat de mijnbouw een significante bijdrage levert aan de nationale economische groei heb ik met deze korte cijfermatige schets wel duidelijk gemaakt, maar wat draagt ze bij aan de lokale economische ontwikkeling?

Uit onderzoek van het Peruaanse nationaal instituut voor de statistiek, het INEI, blijkt dat er grote ongelijkheid bestaat tussen de 3 belangrijke streken (de kuststreek, de bergstreek en het Amazonegebied) en tussen de stad en het platteland. En volgens de classificatie van het IMF is het nog steeds een ontwikkelingsland.²⁷

Op nationaal vlak leefde 28% van de bevolking in 2011 in armoede, maar dit betekende ook dat 56% van de plattelandsbevolking en 42% van de bergbewoners in armoede leefde. Terwijl slechts 18% van de kustbewoners en 18% van de stadsbewoners tot diezelfde categorie behoorden.²⁸

In het algemeen is de levensstandaard van de bevolking aan de kust hoger dan in het Andes- of Amazonegebied, hoewel de grote rijkdom aan grondstoffen uit deze laatste gebieden komt.

De ontginning van mineralen gebeurt in het Andesgebergte, de petroleum wordt hoofdzakelijk uit het Amazonegebied gehaald.

---

²⁵ () Vrij naar: CIA World Factbook, Peru. Internet, (15 juli 2012).

²⁶ () Vrij naar: USGS, 2010 Minerals Yearbook. Peru [advanced release], 2010, blz. 17.1, pdf, internet.

²⁷ () Vrij naar: IMF, World economic outlook (International Monetary Fund). International Monetary Fund, Washington, april 2012, blz. 181, pdf, internet.

²⁸ () Vrij naar: Evolución de la pobreza en el Perú al 2011. INEI, gepubliceerd rapport, 2012, blz. 11-14, pdf, internet.

β) Een lokale verdediging van de *livelihood*

De neoliberale koers die Peru vaart steunt op de groeiende vraag naar grondstoffen in geïndustrialiseerde landen en NIC's²⁹, zoals China en India. Een onvoorwaardelijk streven naar economische groei zorgt er voor dat ook afgelegen gebieden ontsloten worden ter ontginning van petroleum en/of mineralen.

Nieuwe wegen en landingsbanen brengen niet alleen de Westerse industrie dicht bij afgelegen berg- en amazonegebied, er vindt ook een ware ideologische clash plaats tussen de Westerse visie op de natuur als producent en de inheemse visie op de natuur als spirituele bron van alle leven.

Met de overgang van een pre-industriële naar een industriële wereld vond er in het Westen een radicale wijziging plaats in de relatie mens-natuur. Waar de mens vroeger klein en nietig was ten opzichte van een immense natuur en almachtige god, zorgde de verlichting en daarop volgende industriële revolutie voor een herpositionering van de mens ten opzichte van de natuur.

De mens was voortaan heer en meester, de natuur was er om gebruikt te worden, de mens stelde zich als rationeel wezen boven de wetten van de natuur.³⁰

Dit is een wereldbeeld dat niet strookt met het beeld van de *Pachamama*, het geloof in en ontzag voor moeder natuur van vele inheemse gemeenschappen in de *sierra* en *selva* van Peru.

Hun relatie tot de natuur is van sociale, symbolische en economische waarde. De komst van mijnbouwbedrijven betekent niet alleen een inbreuk op hun bron van inkomen, maar vormt een bedreiging op een veel grotere sociale realiteit, door Anthony Bebbington omschreven als *livelihood*. Bebbington is één van de belangrijkste auteurs in deze thematiek en beschrijft de *livelihood* van de inheemse gemeenschappen als een bedreigd geheel aan structuren die de bevolking betekenis, identiteit en inkomen verschaffen.³¹

Waar de Westerse wereld de economie los koppelt van de natuur is deze voor de lokale gemeenschappen deel van een evenwichtig geheel van mens en natuur.

Voor hen betekent inkomen landbouw en landbouw is onlosmakelijk verbonden met hun *livelihood*. Net als hun voorouders leven ze van de natuur dus elke aanval op de landbouwactiviteit vormt een bedreiging op hun volledige sociale realiteit en slechts in het verlengde daarvan hun economische.

2.3. Politiek en economie hand in hand

Peru's politieke geschiedenis wordt gekenmerkt door een voorkeur voor dictators en het problematische karakter van de (zogezegde) democratieën.

Charismatische leiders bespelen de inheemse bevolkingsgroepen om verkozen te worden. Ze beloven een volledige economische hervorming ten gunste van de gelijkheid (zonder echt te zeggen wat dat dan precies zal zijn), maar eenmaal aan de macht vervallen ze in een neoliberale economie waar grote bedrijven amper iets in de weg wordt gelegd en de arme bevolking de dupe is.³²

Zo werd Alberto Fujimori in 1990 verkozen omwille van zijn persoonlijke band met de verdrukte Peruanen, als kind van Japanse migranten behoorde hij immers ook tot een minderheid.

---

²⁹ Newly Industrialised Countries: 'nieuwe geïndustrialiseerde landen'

³⁰ () Vrij naar: LOBERA, J., Insostenibilidad: aproximación al conflicto socioecológico. Internet, Revista CTS, vol. 4, nr. 11, 2008.

³¹ () Vrij naar: BEBBINGTON, A., e.a., Mining and social movements, struggles over livelihood and rural territorial development in the Andes. World Development, vol. 36, n° 12, 2008, blz. 2890, pdf, internet.

³² Vrij naar: DIEUSAERT, T., Peru. (Landenreeks), Amsterdam, KIT Publishers, 2006, blz. 68-72

Tijdens de eerste jaren voerde hij een radicale verandering van de mijnbouwwetgeving door en ontpopte zich tot een ware dictator.

Alleen al het feit dat de export van Peru voor het overgrote deel bepaald wordt door mijnbouwbedrijven toont volgens mij de macht die ze hebben op de politiek. Enkel met een fundamentele ommezwaai en investering in andere sectoren kan de politiek uit de ijzeren greep van buitenlandse mijnbouwbedrijven ontsnappen.

In 1997 werd de Canon Minero opgericht, met de bedoeling de belasting van de mijnbouwsector deels te decentraliseren en zo bij te dragen aan de lokale ontwikkeling van de mijnbouwregio's. 50% van de venootschapsbelasting, die een mijnbouwbedrijf aan de nationale staat betaalt, ging voortaan rechtstreeks naar de regionale en lokale overheden.³³

Omwille van de restricties op de manier van uitgave van deze subsidies draagt de Canon Minero bitter weinig bij aan de lokale ontwikkeling, maar ze heeft wel effect op de politieke strijd.

Tijdens de verkiezingen in 2006 is aangetoond dat de hevigste en meest gewelddadige protesten in Cajamarca en Ancash plaats vonden, de twee departementen met de hoogste inkomsten uit de Canon Minero. Ook in Huancabamba was er in 2006 opmerkelijk meer sprake van bedreigingen en aanvallen op de woningen van verkiezingskandidaten.³⁴

Tenslotte dient ook de manier waarop mijnbouwbedrijven de lokale legitimiteit van de politiek ondermijnen aan de kaak worden gesteld. De positie die de lokale overheid in neemt ten opzichte van de geplande mijnbouwactiviteit op haar grondgebied heeft weinig effect op de politiek die gevoerd wordt. Uiteindelijk trekt het nationale bestuur aan het langste eind, zoals deze afgelopen maanden nogmaals bewezen werd bij het Conga-conflict in de noordelijke provincie Cajamarca.³⁵ Ook in Huancabamba zal de recente weigering tot overleg van de burgemeester waarschijnlijk weinig zoden aan de dijk leggen.

2.4. Sociaal én ecologisch?

α) Ecologisch zonder sociaal: mogelijk?

Een sociaal conflict wordt gekarakteriseerd door een cyclisch verloop van opflakking, verdere evolutie en uiteindelijk afsluiting van een discussie waarbij meerdere partijen betrokken zijn en die zich afspeelt in de publieke ruimte. Bij grote conflicten spreken we niet langer van een simpele discussie, het gaat dan eerder over onverenigbare belangen, controversie, manipulatie en protest.

Volgens sommigen valt er een opdeling te maken tussen puur ecologische en sociaal-ecologische conflicten.

- **Puur ecologische conflicten** ontstaan door het protest van internationale milieubewegingen die opkomen voor het behoud en bescherming van de natuur, waarbij geen persoonlijke betrokkenheid verondersteld wordt.

---

³³ () Vrij naar: MOESKOP, B., *Mijnbouw in Peru: op zoek naar de waarheid*. IPIS, Antwerpen, 2007, blz. 15, pdf, internet.

³⁴ () Vrij naar: BEBBINGTON, A., e.a., *Minería y desarrollo en el Perú: con especial referencia al Proyecto Río Blanco, Piura*. Lima: Oxfam Internacional; IEP; CIPCA; PSG, 2007, blz. 49, pdf, internet.

³⁵ () Vrij naar: CATAPA, *Persdossier. Mijnbouwconflicten in Peru: het Congaproject in Cajamarca*. Juni 2012, blz. 2, pdf, internet.

- **Sociaal-ecologische conflicten** ontstaan wanneer de lokale bevolking de directe gevolgen draagt van de impact van bepaalde projecten op hun leefgebied.³⁶

Zelf behoor ik tot de groep die nogal sceptisch staat tegenover deze opdeling, puur ecologische conflicten behoren volgens mij tot de vorige eeuw. Toen hippies in de jaren '60-'70 opkwamen voor het milieu ging dat om een realiteit heel ver van hun bed, vandaag zijn het de gemeenschappen waar de conflicten plaats vinden die het conflict beleven en aan de kaak stellen. Dit in combinatie met ons vergevorderd communicatie tijdperk zorgt voor een wereldwijde beleving van deze sociaal-ecologische conflicten.

Ontstaan van sociaal-ecologische conflicten

De artificiële opdeling tussen puur ecologisch en sociaal-ecologisch gaat samen met de verschillende visies die bestaan op het ontstaan van sociaal-ecologische conflicten. Sommigen beweren dat dit een typisch verschijnsel is van de geïndustrialiseerde of post-materialistische wereld, een wereld waar de grote ideologieën aan kracht verliezen en er plaats is voor andere waarden en bekommernissen zoals milieubescherming of vrouwenrechten. Hier wordt dus zoveel gezegd als 'enkel de ontwikkelde Westerse wereld kan zich zorgen maken om secundaire behoeftes', een visie die net zoals de piramide van Maslow³⁷ sterk bekritiseerd werd. Voor anderen gaat het hier om ecologische herverdelingsvraagstukken. Conflicten ontstaan volgens hen omwille van de groeiende vraag naar grondstoffen die een inbreuk op de leefwereld van lokale gemeenschappen tot gevolg heeft, en een onrechtvaardige verdeling van de kosten en baten die de ontwikkeling genereert. Deze visie wordt ook wel *ecologismo popular* (ecologisme van de armen) genoemd, het ontstaan van deze conflicten wordt in het Zuiden gezocht waar dergelijke conflicten zich vandaag voornamelijk afspelen.³⁸

Ik sluit me aan bij de tweede visie, want als er in het Zuiden geen conflict zou ontstaan door onze niet te stillen honger naar grondstoffen zou het Noorden daar volgens mij niet van wakker liggen.

β) Sociaal-ecologische conflicten: symptomen van on-duurzaamheid

Een interessante visie op sociaal-ecologische conflicten is die van Josep Lobera, hoogleraar in duurzaamheid aan de Universidad Politécnica de Cataluña in Spanje en verbonden aan de UNESCO. Hij ziet deze conflicten als symptomen van een on-duurzame maatschappij die haar grondvesten heeft in de industriële revolutie. Zoals ik al kort aanhaalde in het vorige deel *lokale verdediging van de levenswijze* (zie: hoofdstuk 2, blz. 17) werd de relatie mens-natuur in die tijd drastisch veranderd onder invloed van een technologische revolutie. De mens maakte niet langer deel uit van de natuur, maar stelde zich er boven.

³⁶ () Vrij naar: WALTER, M., Conflictos ambientales, socioambientales, ecológico distributivos, de contenido ambiental... Reflexionando sobre enfoques y definiciones. Internet. [ECOS](#), nr. 6, 2009.

³⁷ Zie: Bijlage 3, blz. 52. Maslow creëerde een behoeftepiramide waarbij de behoefte op de laagste trappen bevredigd moest worden alvorens te kunnen streven naar vervulling van de bovenste behoeftes. Zo kwam de behoefte naar voedsel en veiligheid voor de behoefte naar vrije meningsuiting.

³⁸ () Vrij naar: WALTER, M., Conflictos ambientales, socioambientales, ecológico distributivos, de contenido ambiental... Reflexionando sobre enfoques y definiciones. Internet. [ECOS](#), nr. 6, 2009.

De mens heeft altijd invloed gehad op zijn omgeving, wat veranderde is de zwaarte van die impact. De globalisering heeft er voor gezorgd dat onze invloed op de wereld een groter effect heeft zowel in de tijd als in de ruimte. Naarmate de impact van ons handelen internationaal te voelen was begon de tegenbeweging zich ook internationaal te organiseren. Vroeger had je lokale arbeidersbewegingen, vandaag heb je internationale fora voor duurzaamheid.³⁹

Volgens de socioloog Ulrich Beck valt de mens in deze *Risikogesellschaft* (risicomaatschappij) ten prooi aan talloze onzekerheden en risico's. Nieuwe technologieën, internationale ecologische risico's zorgen voor een globaal angstklimaat, typisch aan dit tijdperk is dat de onzekerheden gecreëerd worden door sociale beslissingen.⁴⁰ Waar de arbeider vroeger bedreigd werd door de onzekerheid aan een inkomen om zijn gezin te onderhouden, voelt de mens zich vandaag bedreigd door onzekerheden die hem boven het hoofd groeien. De globale angst voor kernenergie, het smelten van de ijskappen, het gat in de ozonlaag zijn onzekerheden die invloed hebben op het leven van de mens, maar waar hij niet meteen iets aan kan doen.

Voor sociaal-ecologische conflicten bestaat er geen kant en klare, éézijdige oplossing. Deze conflicten vereisen een multidisciplinaire aanpak waar vele staats- en andere instellingen niet tegen opgewassen zijn. De wetenschap voert een autoritair bewind omtrent 'de oplossing' en de discussie over duurzaamheid vindt plaats ver van de 'gewone' mensen. De kennisdictatuur zorgt er voor dat veel mensen geen vat meer hebben op de grote onzekerheden en dat anderen geconfronteerd worden met te veel uiteenlopende oplossingen. Het gebrek aan een consensus omtrent het concept 'ontwikkeling' brengt de vaste politieke en wetenschappelijke waarden aan het wankelen.

On-duurzaamheid zorgt voor sociaal-ecologische conflicten, maar de weg naar duurzaamheid kan niet boven de hoofden van de bevolking besproken worden, want dat is in se niet duurzaam. Volgens Lobera (2008) is de uitweg uit dit moeras aan onzekerheden en on-duurzaamheden, participatie.

Participatie zorgt voor een revalidatie van de democratie, door de volledige bevolking bij deze zoektocht te betrekken zal het vertrouwen in de autoriteiten hersteld worden.

Duurzaamheid is een werkwoord, zonder participatie heeft ze geen enkele kans op slagen. Deze participatie moet ten eerste top-down verzekerd worden, door het recht en de toegang tot informatie van hogerop te verzekeren en de communicatie te motiveren (taak van de overheden en sociale organisaties). Ten tweede moet de actieve, bottom-up participatie ondersteund worden, door de noodzakelijke organen tot openbare discussie en beslissingsneming te creëren.⁴¹

Uiteraard is dit een uitgelezen taak voor het sociaal werk, in Vlaanderen zijn initiatieven zoals EDO (Educatie Duurzame Ontwikkeling) al bekend, maar in Peru is dit nog onontgonnen terrein. In het volgende hoofdstukken ga ik hier dieper op in.

---

³⁹ () Vrij naar: LOBERA, J., Insostenibilidad: aproximación al conflicto socioecológico. Internet, Revista CTS, vol. 4, nr. 11, 2008, blz. 54.

⁴⁰ () Vrij naar: LOBERA, J., Insostenibilidad: aproximación al conflicto socioecológico. Internet, Revista CTS, vol. 4, nr. 11, 2008, blz. 71-72.

⁴¹ () Ibid, 2008, blz. 73-74.

3. Het sociaal-ecologisch conflict in Huancabamba, Segunda y Cajás.

3.1. De inzet van het conflict: Het Río Blanco mijnbouwproject

α) De concessie: van 'nationaal belang'

De concessie van het Río Blanco mijnbouwproject ligt in het uiterste noorden van Peru, op minder dan 50km van de Equatoriaanse grens. Omdat de concessie op minder dan 50 km van de grens gelegen is en dit volgens de Peruaanse grondwet illegaal is, verklaarde president Alan García het mijnbouwproject in 2003 van 'nationaal belang'.

In 2003 verkreeg het Brits bedrijf, Monterrico Metals, de rechten over de grond. In 2007 wijzigde de grond opnieuw van eigenaar toen het Chinese consortium Zijin ongeveer 90% van de aandelen kocht.⁴² Het gaat om de grootste koperreserve van het land en één van de grootste tot nu toe onaangeroerde koperreserves ter wereld.⁴³

De volledige geconcessioneerde grond beslaat een terrein van 6472 hectare, het deel waar voor de studies nu in aanmaak zijn heet Henry's Hill. Deze mijnbouw-site zou in totaal een gebied van om en bij de 1000 hectare in beslag nemen, maar het mijnbouwbedrijf liet al weten dat het de intentie heeft een volledig mijnbouwdistrict uit te bouwen, waarvan de gevolgen op mens en natuur dus veel verder zouden kunnen reiken dan nu ingeschat kan worden.⁴⁴

Dit mijnbouwproject zou een investering van 1,4 miljard dollar⁴⁵ (ongeveer 1,1 miljard euro) betekenen en een jaarlijkse bijdrage van de Canon Minero van 10 à 15 miljoen sol (3 à 4 miljoen euro) enkel aan de gemeentekas van Huancabamba (wat slechts een vierde is van de totale Canon Minero).⁴⁶

Volgens cijfers van Cooperación uit 2010 is Huancabamba ondertussen al voor 32,6% in handen van mijnbouwbedrijven (Zie: bijlage 5, blz.54). Als het Río Blanco-project van start gaat, betekent dit waarschijnlijk het begin van een hele reeks mijnbouwprojecten in de regio.

Dit mijnbouwproject is ook emblematisch omdat ze mijnbouw in de regio Piura vertegenwoordigt, sinds het begin van het nieuwe mijnbouwtijdperk (na de jaren '90) kreeg geen enkel mijnbouwbedrijf nog het recht om te ontginnen. Op die manier is het Río Blanco-project niet enkel een gevecht tegen mijnbouw in het noorden van Huancabamba, maar ook in de volledige regio Piura. De beslissingen die genomen worden in deze case zullen de toekomstige manier van omgaan met mijnbouw en de lokale ontwikkeling bepalen.

Deze vaststelling stelt de effectiviteit van de EIA's, of milieu impactstudies, opnieuw serieus in de vraag. De huidige aanpak waarbij elk project afzonderlijk wordt gescreend op sociale en ecologische haalbaarheid is onvoldoende gericht op een algemene lokale ontwikkeling van de regio.⁴⁷

---

⁴² () Vrij naar: BEBBINGTON, A., e.a., *Minería y desarrollo en el Perú: con especial referencia al Proyecto Río Blanco, Piura*. Lima: Oxfam Internacional; IEP; CIPCA; PSG, 2007, blz. 19-20, pdf, internet.

⁴³ () Vrij naar: MONTERRICO METALS PLC, *Annual Report and Accounts 2006*, Londen, Emperor Design Consultants, 2006, blz. 5, pdf, internet.

⁴⁴ () Vrij naar: BEBBINGTON, A., op.cit., blz. 20, 2007.

⁴⁵ () Vrij naar: MONTERRICO METALS PLC, op.cit., 2006.

⁴⁶ () Vrij naar: PATIÑO, J., mondelinge mededeling. Via informeel gesprek, 11 april 2012.

⁴⁷ () Vrij naar: BEBBINGTON, A., op.cit., blz. 15, 2007.

β) De context

De concessie is gelegen op het grondgebied van twee inheemse boerengemeenschappen: Yanta en Segunda y Cajas. Yanta behoort tot het grondgebied van de provincie Ayabaca en Segunda y Cajas tot de provincie Huancabamba. De grond, waar de concessie gelegen is, zou geen verplichte verplaatsing van huidige dorpen inhouden, maar de gronden worden wel gebruikt om het vee op te laten grazen en worden voornamelijk gezien als hun 'reservegrond' die ze in de toekomst nog willen benutten.⁴⁸

De provincie Huancabamba telt 125000 inwoners, waarvan een verbluffende 90% op het platteland leeft, de voornaamste bron van inkomen is dan ook de landbouw. Huancabamba en Ayabaca zijn de twee armste provincies van de regio Piura; 75% van de bevolking leeft onder de armoedegrens.⁴⁹ Het Río Blanco-project bevindt zich in de lagere Andes op 2200m à 2800m hoog. Zoals ik al beschreef in hoofdstuk 1 is dit een regio met een zeer fragiel evenwicht tussen verschillende ecosystemen en microklimaten. Het gebied, waar het mijnbouwproject van start zou gaan, bestaat voornamelijk uit nevelwoud en *páramo* en is van groot belang voor de watertoevoer van de volledige regio Piura. De mijnbouwsite is voorlopig enkel bereikbaar te voet, het dichtst bijzijnde dorpje, Pan de azúcar, bevindt zich op 8 km van de site.⁵⁰

χ) Beknopte geschiedenis van het conflict: 2003 – anno 2012

De geschiedenis van het conflict startte in 2003 en blijft in zekere zin duren tot vandaag, ook al zijn de confrontaties minder talrijk en minder hevig. De belangrijkste gebeurtenissen op een rijtje:

- In **2003** werd de start van een exploratiefase door het mijnbouwbedrijf Monterrico Metals goedgekeurd, zonder akkoord van de lokale gemeenschappen. Reeds bij het begin van het conflict werden een aantal wetten met de voeten getreden en werden andere handig omzeild door de overheid met de creatie van ministeriële besluiten.
- De gemeenschappen reageerden met een protestmars in april **2004** naar het mijnkamp Henry's Hill. De politie schoot het mijnbouwbedrijf ter hulp met traangasbommen die een dode tot gevolg hadden.
- In de zomer van **2005** organiseerden de lokale gemeenschappen een tweede protestmars, ook nu kwam het tot een confrontatie met de politie en een veiligheidsbedrijf, Forza. Er werden 35 mensen gegijzeld en gefolterd, de mars eiste opnieuw een leven.
- In september **2005** werd het FDSFNP opgericht. Dit is het belangrijkste orgaan ter verdediging van de rechten van de lokale bevolking, tot op vandaag. Slechts één maand na hun ontstaan dienden ze een voorstel tot referendum in bij het MINEM. Het FDSFNP werd erkend door het MINEM als officiële gesprekspartner wat resulteerde in een aantal overlegmomenten met weinig resultaat.
- In **2006** kwam het opnieuw tot een confrontatie tussen voor- en tegenstanders van de mijn en werd het overleg stop gezet.

⁴⁸ () Vrij naar: BEBBINGTON, A., e.a., *Minería y desarrollo en el Perú: con especial referencia al Proyecto Río Blanco, Piura*. Lima: Oxfam Internacional; IEP; CIPCA; PSG, 2007, blz. 20, pdf, internet.

⁴⁹ () Vrij naar: DE RUYCK, M., *Agro si, Mina no? Golven van sociale dynamieken binnen de controverse rond het mijnbouwproject Río Blanco in Huancabamba, Noord-Peru*. Universiteit Gent, faculteit politieke en sociale wetenschappen, 2011, blz.22, pdf, internet.

⁵⁰ () Vrij naar: BEBBINGTON, A., op.cit., blz. 15, 2007.

- Op **12 maart 2006** werden tegenstanders van Río Blanco aangevallen door medewerkers van het bedrijf Monterrico Metals, de beelden van de aanval en gewonden dragen bij aan de bewijslast tegen Monterrico voor ernstige schending van de mensenrechten.⁵¹
- **27 april 2006**: officieuze overname van Monterrico Metals door het Chinese consortium Zijin. Laatstgenoemde kocht 90% van de aandelen, werd zo de belangrijkste eigenaar van het Río Blanco project en wijzigde de projectnaam in Río Blanco Copper S.A.⁵²
- Op **16 september 2007** vond het referendum in de gemeenschappen Yanta en Segunda y Cajas plaats, op de vraag “gaat u akkoord met mijnbouwactiviteit in het district El Carmen de la Frontera?” antwoordde 95% *neen*.
- In **2008** werden de verantwoordelijken voor het referendum van 2007 beschuldigd van terrorisme door het mijnbouwbedrijf. In datzelfde jaar vond een algemene staking plaats in de provincie Huancabamba, georganiseerd door de provinciale centrale van de Rondas Campesinas (zie: blz. 26) in Huancabamba.
- In **november 2009** vond een nieuwe gewelddadige confrontatie plaats tussen het mijnbouwbedrijf en manifestanten, deze keer vielen er drie doden, alle drie werknemers van het mijnbouwbedrijf. Een maand later vielen er opnieuw twee dodelijke slachtoffers, deze keer waren het manifestanten uit het dorpje Cajas Canchaque (op een half uurtje rijden van Huancabamba).
- Nog datzelfde jaar werd het project Río Blanco opgeschort.
- **16 september 2010**: in het kader van de 'Mining in paradise?'- campagne van CATAPA verklaarden de Rondas Campesinas en andere sociale organisaties uit de provincies Ayabaca, Huancabamba, San Ignacio en Jaén hun grondgebied als 'no-go zones'. Hier zijn mijnbouwbedrijven niet welkom, noch vandaag noch in de toekomst.
- Op **21 juli 2011** betaalde Monterrico Metals een schadevergoedingen aan de families van de slachtoffers van de foltering in 2005.⁵³
- Op **18 juni 2012** maakte Río Blanco Copper S.A. in de regionale pers van Piura bekend de contacten met het gemeentebestuur van Huancabamba te willen herstellen. De burgemeester, Ramiro Ibañez, weigert elke vorm van overleg en verwijst naar de organisatie FDSFNP als erkende vertegenwoordiger van de gemeenschappen in de discussie over het mijnbouwproject Río Blanco. Sindsdien werd de burgemeester met de dood bedreigd en worden hij en zijn familie door de politie beschermd.⁵⁴

Deze nieuwe poging tot contact en de actuele zware protesten tegen een ander groot mijnbouwproject Conga in de provincie Cajamarca zorgen voor een vernieuwde vrees voor opstanden en confrontaties tussen voor- en tegenstanders van het Río Blanco project. De actuele politiek van Ollanta is niet hoopgevend en doet denken aan de manier waarop voormalige presidenten dezelfde beloftes maakten om deze nadien (ook) aan hun laars te lappen.

⁵¹ () Vrij naar: DE RUYCK, M., *Agro si, Mina no? Golven van sociale dynamieken binnen de controversie rond het mijnbouwproject Río Blanco in Huancabamba, Noord-Peru*. Universiteit Gent, faculteit politieke en sociale wetenschappen, 2011, blz.23-25, pdf, internet.

⁵² () Vrij naar: RALPH, R., *Chairman's statement*. Monterrico Metals plc. Annual Report and Accounts 2006, Londen, Emperor Design Consultants, 2006, blz. 5, pdf, internet.

⁵³ () Vrij naar: DE RUYCK, M., op.cit., blz.25-28, 2011.

⁵⁴ () Vrij naar: RED MUQUI, *Observatorio de los conflictos mineros en el Perú. Piura: resumen informativo*. internet. Juni 2012.

3.2. De belangrijkste actoren

Elk conflict kent verschillende partijen, in dit geval zijn er vier grote actoren die het conflict beïnvloeden of beïnvloed hebben: de Peruaanse overheid, het mijnbouwbedrijf (Monterrico Metals en vandaag Zijin), de lokale gemeenschappen Yanta en Segunda y Cajas en de sociale organisaties die ook hun druk op het conflict uitoefenen.

Het mijnbouwbedrijf en de lokale gemeenschappen heb ik ondertussen al beschreven, maar de staat en de sociale organisaties vragen toch nog wat verduidelijking.

α) De staat: MINEM

Het nationale Ministerie voor mijnbouw en energie, MINEM, heeft de officiële missie om private investeringen in de mijnbouwsector aan te moedigen of af te remmen, afhankelijk van de mogelijke sociale of ecologische negatieve gevolgen.⁵⁵

Haar legitimiteit krijgt dit Ministerie door haar bijdrage aan de economische ontwikkeling, want het valt niet te ontkennen dat de mijnbouw verantwoordelijk is voor een groot deel van het BBP, buitenlandse investeringen en een sterk groeiende export. (zie: hoofdstuk 2, blz. 16).

Toch wordt haar rol in de sector vaak betwist door ngo's die begaan zijn met mensenrechten en het milieu. Ook in de (betere) media wordt ze vaak beschuldigd op te treden als *juez y parte*.⁵⁶ Wat zo veel betekent als rechter en advocaat zijn, bij beslissing streeft ze altijd haar eigen voordeel na.

Dit doet ze voornamelijk bij haar rol die ze heeft in de EIA's, de milieu impactstudie's die moeten gebeuren alvorens de ontginning van mineralen kan beginnen. Een apart Ministerie voor Milieu bestaat niet in Peru, de verantwoordelijkheid voor de evaluatie en goedkeuring ligt volledig bij het Ministerie voor Mijnbouw en Energie, wat op zijn minst een teken is van tegenstrijdige belangen. Er was doorheen de jaren veel kritiek op deze werking door ngo's, maar ook door het eigen Peruaanse Congres en de Peruaanse pers.

Het is opvallend hoe zo goed als alle aanvragen goedgekeurd worden ondanks de, zo blijkt nadien, ontoereikende studies.⁵⁷

Dit ministerie krijgt dus enerzijds de taak om het grootste aandeel aan buitenlandse investeringen binnen te halen en zou daarnaast ook de ecologische en sociale voorwaarden die bij zo een investering komen kijken moeten vrijwaren.

Het resultaat van dergelijke advocaat-van-de-duivel-rol is een land dat zijn deuren wagenwijd open zet voor elke buitenlandse investeerder en een eerder pro forma respect voor sociale en ecologische rechtvaardigheid.

---

⁵⁵ () Vrij naar: MINEM, Misión, Visión, objetivos generales. Internet, (5 augustus 2012)

⁵⁶ () Vrij naar: ¿Se deben cambiar los estudios de impacto ambiental en el Perú? internet, El Comercio, 21 november 2011.

⁵⁷ () Vrij naar: MOESKOP, B., Mijnbouw in Peru: op zoek naar de waarheid. IPIS, Antwerpen, 2 januari 2007, blz.22-23, pdf, internet.

β) De sociale organisaties

Zoals ik in hoofdstuk 2 al aanhaalde, heeft de globalisering voor een toename aan aandacht voor duurzaamheid gezorgd op nationaal en supranationaal niveau. In het mijnbouwverhaal is dat niet anders. De toename aan mijnbouwconflicten heeft er voor gezorgd dat zowel de voor- als tegenstanders van de mijnbouw zich beter gingen organiseren.

De mijnbouwsector reageerde door sociale programma's op te stellen en deel te nemen aan het georganiseerde overleg met de lokale gemeenschappen en sociale organisaties.

De tegenstanders van de mijnbouw (zowel de lokale gemeenschappen die de directe invloed ondergaan als binnen- en buitenlandse ngo's die zich het lot van mens en natuur aantrekken) stichten nieuwe organisaties en organiseerden nieuwe vormen van inspraak.

Het ontstaan van verschillende sociale organisaties in Huancabamba (en Noord-Peru) past binnen de globale tendens van het 'ecologismo popular'. Dit is een soort van milieubeweging waarbij de strijd voor het milieu en sociale rechtvaardigheid verenigd wordt, zij strijden voor ecologische rechtvaardigheid. Deze bewegingen komen niet enkel op voor de bescherming van het milieu, maar klagen de ongelijke verdeling van winsten en lasten aan.⁵⁸

Na het imperialisme van de vorige eeuw is er nu een veel subtielere kolonisering aan de gang, het zijn niet langer volledige staten maar afzonderlijke bedrijven die in het Zuiden gebieden leeg plunderen. Deze plunderingen gebeuren als deel van ons kapitalistische marktsysteem, de bedrijven laten een 'eerlijke' bijdrage bij de lokale overheid achter voor de verdere ontwikkeling van het land en gaan met de echte winst lopen. Regering en transnationale bedrijven spelen onder één hoedje, de echte verliezers van deze kolonisering zijn de lokale gemeenschappen van wie het land afgenomen en vervuild wordt.

Ook het conflict in Huancabamba zorgde voor een toename aan sociale actoren. Ik bespreek hieronder kort even de belangrijkste.

Op lokaal niveau: Noord-Peru en Huancabamba

Noord-Peru, en meer specifiek het departement Piura, wordt gezien als één van de drie nieuwe te verkennen mijnbouwgebieden in Peru.⁵⁹ Río Blanco is op die manier een emblematische case, maar ging oorspronkelijk niet de eerste zijn. Tussen 1998 en 2003 kende het dorp Tambogrande (gelegen op 15km van de hoofdstad Piura) zwaar protest tegen de plannen van het Canadese Manhattan Minerals Corporation om een goudmijn te openen op de plaats waar zij een lucratieve landbouw hadden gecreëerd. De bevolking schaarde zich als één blok achter hun charismatische leiders, in het gevecht tussen landbouw en mijnbouw kon er maar één winnaar zijn aangezien ze allebei dezelfde grond wilden gebruiken. Uiteindelijk won de plaatselijke bevolking; mits een intelligente mediacampagne en de steun van internationale ngo's verliet Manhattan Minerals het land.

Deze voorgaande case had grote invloed op het protest in Huancabamba. De exploratiefase van Río Blanco ging van start ten tijde van het conflict in Tambogrande, via de radio werd alles angstvallig gevolgd (zoals ook vandaag met de Conga-case in Cajamarca) wat zorgde voor een verhoogd scepticisme onder de bevolking van Huancabamba over de zogezegde positieve gevolgen van

---

⁵⁸ () Vrij naar: MARTINEZ-ALIER, J., The environmentalism of the poor. Universiteit van Witswatersrand, 2002, blz. 1-3, pdf, internet.

⁵⁹ () Vrij naar: BEBBINGTON, A., e.a., Minería y desarrollo en el Perú: con especial referencia al Proyecto Río Blanco, Piura. Lima: Oxfam Internacional; IEP; CIPCA; PSG, 2007, blz. 15, pdf, internet.

mijnbouwactiviteit op de ontwikkeling. Daarnaast verenigden de activisten van Tambogrande zich in 2003 in een nationale organisatie, Red Muqui.⁶⁰ Op hun website stellen ze zichzelf als volgt voor:

“[Red Muqui is] een overkoepelende organisatie die nationale en lokale actiegroepen verenigt die voorstanders zijn van een duurzame ontwikkeling en de rechten van lokale gemeenschappen, geconfronteerd met mijnbouw, willen ondersteunen en doen groeien. We opteren voor een participatieve aanpak van deze problematiek en houden rekening met de initiatieven en voorstellen van de lokale gemeenschappen en sociale organisaties.”⁶¹

Toen het conflict in Huancabamba begon was Red Muqui van groot belang bij de uitbouw van een lokale verzetsgroep Majaz Support Group in 2005.

Van de aanwezigheid van deze verzetsgroep heb ik in Huancabamba eigenlijk niks gemerkt, maar het conflict staat vandaag dan ook op een zeer laag pitje.

In de geschiedenis van het Río Blanco conflict (zie vorig puntje), haalde ik het ontstaan van het FDSFNP al aan. Ook in de inleiding heb ik deze organisatie al vernoemd, ze is dan ook een belangrijke speler geweest in het verloop van dit conflict en mijn stage.

Tot deze organisatie behoren zowel lokale politieke leiders (burgemeesters) als leden van de Rondas Campesinas en andere lokale basisbewegingen.

De Rondas Campesinas verdienen nog een extra woordje uitleg.

Letterlijk vertaald als 'boerenkringen' zijn zij de vertegenwoordiging van de lokale boerengemeenschappen. De Rondas organiseren zich zowel op niveau van het departement, provincie en district. Deze beweging startte in de jaren '70 in Cajamarca als antwoord op het ontbreken van een sanctionerende staat die zich ver weg in Lima schuil hield. Deze bewegingen traden op als autoriteit in de preventie van diefstal van vee, land en andere criminaliteit.⁶²

Uit mijn gesprekken met de lokale bevolking van Huancabamba blijkt dat de Rondas Campesinas in de hoofdstad nog weinig actief zijn. Vroeger deden ze nog nachtrondes om de veiligheid ook 's nachts te verzekeren, vandaag is hun aanwezigheid zo goed als onbestaande.

Op het platteland spelen ze daarentegen nog een zeer grote rol. Toen het conflict nog in alle hevigheid woedde, waren zij enerzijds verantwoordelijk voor de verspreiding van informatie onder de lokale bevolking, anderzijds waren ze verantwoordelijk voor een zware sociale controle.

Omwille van het hoge armoedecijfer waren er in Huancabamba geen twee duidelijke kampen: pro of anti mijnbouw (wat in Tambogrande destijds wel het geval was). Een groot deel van de bevolking schipperde ergens tussen de twee, omdat er niet genoeg objectieve informatie ter beschikking werd gesteld en omdat er nu eenmaal weinig alternatieven werden voorgesteld om aan de armoede te ontsnappen. In de gemeenschappen ten noorden van Huancabamba voerden de Rondas Campesinas (in samenwerking met FDSFNP en Majaz Support Group) duidelijk campagne tegen de mijnbouw. Het was algemeen bekend wie voor en wie tegen het Río Blanco project was, en zij die tegen waren werden nagekeken, genegeerd of erger nog, aangevallen.

Meer dan eens waren de Rondas Campesinas verantwoordelijk voor gewelddadige represailles tegen voorstanders van het mijnbouwproject.

---

⁶⁰ () Vrij naar: BEBBINGTON, A., e.a., *Minería y desarrollo en el Perú: con especial referencia al Proyecto Río Blanco*, Piura. Lima: Oxfam Internacional; IEP; CIPCA; PSG, 2007, blz. 15-17, pdf, internet.

⁶¹ () RED MUQUI, *Quiénes somos?* internet, (10 augustus 2012).

⁶² () Vrij naar: BEBBINGTON, A., e.a., *Minería y desarrollo en el Perú: con especial referencia al Proyecto Río Blanco*, Piura. Lima: Oxfam Internacional; IEP; CIPCA; PSG, 2007, blz. 22, pdf, internet

Dit klimaat van sociale controle zorgde uiteraard voor een zeer sterk wantrouwen, waarover ik het verder nog zal hebben.

Aan de andere kant was het mijnbouwbedrijf ook verantwoordelijk voor nieuwe bewegingen die het sociale landschap bepaalden. Als antwoord op een aantal lokale overlegcomités creëerden ze hun eigen comités, die ze van de nodige financiële middelen voorzagen om allerlei sociale evenementen te organiseren. Het aanstellen van lokale sleutelfiguren als voorzitters van deze comités zorgde alleen maar voor een groter wantrouwen en polarisatie binnen de gemeenschappen.

Op Nationaal niveau

Omwillen van de toename aan conflicten omtrent mijnbouw werd eind de jaren '90 de nationale organisatie CONACAMI opgericht. Deze organisatie verdedigt de belangen van alle gemeenschappen getroffen door mijnbouw. Het probleem is dat er geen éénduidigheid bestaat in Peru over de *inheemse* gemeenschappen. De CONACAMI heeft er met opzet voor gekozen om in haar naam niet enkel de *inheemse* gemeenschappen op te nemen, omdat de gemeenschappen gelegen in het hogere Andesgebergte niet zo gekwalificeerd worden, zij zijn louter *boerengemeenschappen*. Op internationaal niveau profileren ze zichzelf wel als verdedigers van de *inheemse* gemeenschappen in de hoop zo binnen de wetgeving van de inheemse gemeenschappen te vallen. Als puntje bij paaltje komt echter, kunnen de meeste gemeenschappen getroffen door de aanwezigheid van mijnbouw zich niet beroepen op deze wetgeving.⁶³

Persoonlijk vind ik dat ze als nationale vertegenwoordiger van de getroffen gemeenschappen bitter weinig informatie verspreid, deze rol wordt eerder vervuld door andere ngo's zoals Cooperación, Red Muqui en Fedepaz. De CONACAMI lijkt mij eerder begaan met haar aanwezigheid op het internationale forum, niet met de lokale werkelijkheid.

Daarnaast vind ik het zeer paradoxaal dat Peru als het Zuid-Amerikaanse land met de grootste inheemse populatie niet beschikt over een duidelijke inheemse protestbeweging. Omdat heel wat mijnbouwconflicten op het grondgebied van de inheemse gemeenschappen plaats vinden, zou een sterker front een veel duidelijker nationaal en internationaal signaal kunnen geven bij wanpraktijken.

Op internationaal niveau

Ook buitenlandse ngo's hebben een belangrijke rol gespeeld in het conflict. Zij waren verantwoordelijk voor infomomenten, onderzoek, bekendmaking in de pers en sensibilisering rond de grondstoffen problematiek in het Noorden.

Instituto de Montaña is een Amerikaanse ngo die actief is in verschillende berggebieden overal ter wereld. Ze strijdt voor de bescherming van bergecosystemen en bevordert daarvoor de inspraak van de lokale berggemeenschappen. Op die manier wil ze bijdragen aan de duurzame ontwikkeling van onze planeet, waarbij de conservatie van (natuurlijke, culturele en spirituele) grondstoffen centraal staat. Naast de drie duurzame P's, draagt ze de waarden participatie, cultuurgevoeligheid en lange termijn engagement hoog in het vaandel.

In de bergstreek van Piura deden ze voornamelijk onderzoek naar het belang van de *páramo* voor de lokale gemeenschappen en voor het geheel aan ecosystemen in de regio Piura. De organisatie streeft naar een nationale erkenning van de *páramo* als beschermd ecosysteem.⁶⁴

⁶³ () Vrij naar: ANTONIO LUCERO, J., Seeing like an NGO. Encountering Development and Indigenous Politics in the Andes. Henry M. Jackson School of International Studies, 2011, blz. 23-25, pdf, internet.

⁶⁴ () vrij naar: INSTITUTO DE MONTAÑA, internet, (12 augustus 2012).

Instituto de Montaña beschikt over een internationaal team van biologen, geologen, archeologen, antropologen, etc.. Daarnaast gaan ze ook op zoek naar alternatieve ontwikkeling, zo deden ze investeringen in de provincie Huancabamba om het toerisme aan te zwengelen. Hun aanpak is participatief, ze betrekken zowel het lokale beleid als de lokale bevolking. Persoonlijk ben ik vooral in aanraking gekomen met hun toeristisch project in Huancabamba. Ze gingen er op zoek naar wat de regio te bieden heeft, naast *las Huarinas* (de geneeskrachtige bergmeren waar de sjamanen hun rituelen houden). Daarbij hadden ze aandacht voor typische producten, archeologische sites en verenigden ze mensen rondom één bepaald project (bijvoorbeeld alle vrouwen in het dorpje Salalá die wol torsen en weven werden verenigd om samen te werken). Ze zorgden voor duidelijke wegwijzers, kaarten en uitgebreide achtergrondinformatie over de lokale cultuur, fauna en flora gebundeld in aantrekkelijke boekjes. Het grote vraagteken bij dit hele project is de verdere opvolging ervan. Deze organisatie heeft jaren geïnvesteerd in dit onderzoek, werkten samen met lokale ingenieurs en biologen en verkenden de regio in samenspraak met het gemeentebestuur van Huancabamba. Die prachtige boekjes en kaarten ben ik echter zelf in hun kantoor in Piura moeten gaan halen. Er bleef niks aan informatie achter in Huancabamba en er werd ook verder geen promotie gevoerd om Huancabamba daadwerkelijk bekend te maken bij de toeristen. Ik stel mij dan wel grote vragen bij de effectiviteit van hun project. Creëert dergelijk project geen zeer grote verwachtingen bij de plaatselijke bevolking zonder ook maar één echte zekerheid op verdere opvolging? Samen met deze bedenking zorgde deze stage er ook voor dat ik mij vragen ging stellen bij ontwikkelingssamenwerking in zijn geheel. Hoe kan ontwikkelingssamenwerking duurzaam zijn als er niet geïnvesteerd wordt in participatie op lange termijn? Deze vraag staat centraal in de twee laatste hoofdstukken van deze scriptie.

De Belgische sociaal-ecologische beweging CATAPA heeft het conflict in Huancabamba zowel in het Zuiden als het Noorden gesteund. Ze was een tijd aanwezig in Huancabamba en zorgde voor infomomenten en persconferenties gekoppeld aan haar campagne 'Mining in Paradise? No-go zones for mining'. Het was de bedoeling van deze campagne om de vraag van de lokale bevolking te ondersteunen. CATAPA werkte samen met een aantal lokale organisaties: Cooperación, Red Muqui, FDSFP en Fedepaz, waarvan ik er al een aantal besproken heb. Haar bijdrage in het Noorden was gericht op de sensibilisering van de bevolking in 6 Europese landen. Ze nodigde verschillende mensen uit die actief betrokken waren bij het Río Blanco-conflict en/of al jaren ervaring hebben met deze materie. CATAPA organiseerde lezingen, discussiemomenten en conferenties in de verschillende landen waar telkens iemand van de Peruaanse delegatie kwam spreken.⁶⁵

3.3. Een ecologisch conflict

In het ecologische luik van het conflict in Huancabamba staat de verdeling van water centraal. Zoals ik eerder al aanhaalde is de waterproblematiek een terugkerend thema bij mijnbouwconflicten overal ter wereld. Instituto de Montaña gaat zelfs een stap verder en zet de waterproblematiek boven aan het lijstje van 'problemen veroorzaakt door de samenhang van de klimaatsverandering en de globalisering'.

De *páramo* is naast cultureel en spiritueel waardevol, ook van levensbelang binnen het kluwen van ecosystemen waar aan de regio Piura rijk is. In de *páramo* ontspringen alle belangrijke rivieren voor

⁶⁵ () Vrij naar: CATAPA, Mining in Paradise, (12 augustus 2012).

deze regio en het naburige Cajamarca. De grootste hoeveelheid aan regen valt hier, de vervuiling van dit gebied betekent dus een vervuiling van de watervoorziening voor een regio zo groot als België. Het project Río Blanco zou inderdaad indirect invloed hebben op de belangrijkste rivieren die zowel de regio Piura als naburig Cajamarca van water voorzien. Ook al valt de directe invloed op de rivieren te betwisten, het indirecte gevaar via het grondwater en lekkende afvalbergen kan moeilijk ontkend worden.⁶⁶

De concentratie aan microklimaten zorgt ook voor een groot aantal endemische soorten die hun leefgebied alsmat zien slinken. Sommige organisaties, zoals Fedepaz, vragen om de creatie van een gordel van beschermd gebied die twee natuurreservaten in Ecuador en Peru met elkaar zou verbinden. Op die manier wordt het leefgebied van talloze planten- en diersoorten eigen aan de páramo en het nevelwoud gevrijwaard.⁶⁷ De komst van Río Blanco zou deze soorten op twee vlakken kunnen schaden. Ten eerste zou de geluidshinder door het project de dieren uit hun habitat verdrijven, ten tweede zou het gebruik van grote hoeveelheden water en de vervuiling van het grondwater en rivieren leiden tot het uitsterven van typische dieren- en plantensoorten.⁶⁸

Om en bij de 80% van de volledige actieve bevolking van Huancabamba is tewerkgesteld in de landbouw. De productie is voornamelijk voor lokale consumptie, maar de aandacht voor de organisch gekweekte koffie, cacao en *panela*⁶⁹ in het buitenland groeit. De landbouwers hebben zich verenigd in associaties en verkopen hun product aan de internationale markt. Naast de productie van gewassen is Piura ook de belangrijkste producent van schapen en geiten.⁷⁰

Ook bij dit conflict staan de landbouw en de mijnbouw lijnrecht tegenover elkaar.

Het is verleidelijk om bij de start van een mijnbouwproject enkel de korte termijn voordelen te zien, na hooguit 30 jaar zal het project echter zijn eindpunt bereiken en zal de mijnbouw niet langer in jobs voorzien (hetgeen zoals ik uitlegde in hoofdstuk 2 op zich al twijfelachtig is). Daarbovenop kan het onherstelbare gevolgen op de natuur hebben, waardoor terug vallen op een eeuwenoude bron van overleven ook niet meer mogelijk zal zijn.

Maar de grootste bedreiging op het milieu is de voorspelling van een mijnbouwdistrict.

Een uitspraak die niet alleen een persoonlijke hoop is van het bedrijf, maar ook een zeer reële toekomstvoorspelling.

Mijnbouwbedrijven gaan vaak over lijken, maar dat neemt niet weg dat ze zeker niet happig zijn op een gewelddadig sociaal conflict. Conflicten vertragen nu eenmaal de 'bureaucratische rompslomp' van studies en goedkeuringen alvorens aan het echte werk te kunnen beginnen. Tambogrande schrikte zowel de staat als de bedrijven af, één goed voorbeeld zoals Río Blanco zou wel eens een omgekeerd effect kunnen hebben. Het is niet onbelangrijk om de naburige concessies van zusterondernemingen van Monterrico Metals (zoals Mayarí S.A.) in de milieu impactstudies op te nemen.⁷¹

---

⁶⁶ () Vrij naar: BEBBINGTON, A., e.a., *Minería y desarrollo en el Perú: con especial referencia al Proyecto Río Blanco, Piura*. Lima: Oxfam Internacional; IEP; CIPCA; PSG, 2007, blz. 58, pdf, internet.

⁶⁷ () Vrij naar: FEDEPAZ, *El milagro del agua en Piura*. Lima, FEDEPAZ, 2009, blz. 33.

⁶⁸ () Vrij naar: BEBBINGTON, A., op.cit., blz. 38.

⁶⁹ Natuurlijke, ongeraffineerde suiker.

⁷⁰ () Vrij naar: FEDEPAZ, op.cit., blz. 19-43.

⁷¹ () Vrij naar: RED MUQUI, *Observatorio de los conflictos mineros en el Perú. Piura: primer informe*. Lima, Red Muqui, 2006, blz. 2, pdf, internet.

3.4. Een sociaal conflict

Het sociaal conflict kan gezien worden als een reactie op de bedreiging van de *livelihood* van de gemeenschappen van Huancabamba. Deze bedreiging is niet alleen zichtbaar in de vorm van gewelddadige represailles door doodslag, gijzeling en foltering zoals in 2005 en 2006 (zie: hoofdstuk 3, blz.22), maar uit zich ook op een veel subtielere manier.

De bedreiging van de *livelihood* gebeurt via een bedreiging van de democratie. Reeds bij de start van dit project werden wetten met de voeten getreden. De Peruaanse en internationale wetgeving (die Peru ondertekende) betreffende de verplichting om de lokale gemeenschappen te consulteren alvorens hun grond als mijnbouwconcessie te verkopen, werd genegeerd. Daarnaast werd de wet die mijnbouwconcessies op minder dan 50km van de grens met Ecuador handig omzeild door de creatie van een ministerieel besluit.⁷²

Al sinds jaren voert de overheid een decentralisatie van het gezag door, maar bij mijnbouwprojecten waar grote investeringen van afhangen wordt deze decentralisatie vergeten. De mening van de lokale overheden heeft bitter weinig invloed op beslissingen die van hogerop genomen worden. Bij het actueel protest omtrent het Conga-project in Cajamarca werd de lokale bevolking gesteund door haar lokale leiders, toch besliste president Ollanta verder te gaan met het project.⁷³ Een maand geleden schaarde ook de burgemeester van Huancabamba zich achter zijn lokale bevolking toen hij weigerde te overleggen met de eigenaars van Río Blanco Copper S.A. Ik ben benieuwd wat zijn mening in de toekomst zal uitmaken als het op beslissen aan komt.

De bedreiging van de democratie gebeurt ook op een veel bescheidener vlak. Het gebrek aan overleg, informatie, vrije consultatie of elke andere vorm van participatie door de lokale bevolking is een ondermijning van de basisgedachten van democratie: inspraak. Mijnbouw spreekt van ontwikkeling, een duurzame ontwikkeling. En toch wordt één van de basisgedachten van duurzame ontwikkeling, nl. participatie, bij dergelijke beslissingen aan de kant geschoven. Erger nog, het concept participatie wordt misbruikt en ook Río Blanco is hier niet vreemd aan. Om een speler te kunnen zijn binnen het sociale veld creëerde Monterrico Metals twee organisaties die dienst moesten doen als overlegcomités en informerende organen, er werden mensen uit de gemeenschap aangesteld als leiders. Deze zichtbare opdeling in overlegcomités pro en anti mijnbouw creëerde een groot wantrouwen in een gemeenschap die vroeger zeer hecht samen hing. Om de tegenstelling nog te versterken investeerde Monterrico Metals in heuse evenementen en gaf geschenken aan zij die zich engageerden. Deze geschenken werden door het grootste deel van de gemeenschap gezien als een manier om de mensen om te kopen. De Rondas Campesinas reageerden vaak gewelddadig op deze gebeurtenissen door mensen die geschenken aanvaardden aan te vallen of bijvoorbeeld het podium tijdens een bepaald evenement in brand te steken.

Deze hevige reacties van de tegenstanders van mijnbouw wakkerde het wantrouwen nog meer aan. Heel wat getuigenissen bewijzen dat het wantrouwen na verloop van tijd zodanig was toegenomen dat families tegen elkaar opgezet werden en burens niet langer met elkaar praatten.⁷⁴

⁷² () Vrij naar: RED MUQUI, Observatorio de los conflictos mineros en el Perú. Piura: primer informe. Lima, Red Muqui, 2006, blz. 3-5, pdf, internet.

⁷³ () Vrij naar: CATAPA, Persdossier. Mijnbouwconflicten in Peru: het Congaproject in Cajamarca. Juni 2012, blz. 2, pdf, internet.

⁷⁴ () Vrij naar: DE RUYCK, M., Agro si, Mina no? Golven van sociale dynamieken binnen de controversie rond het mijnbouwproject Río Blanco in Huancabamba, Noord-Peru. Universiteit Gent, faculteit politieke en

Naast deze doorgedreven verdeeldheid in de lokale gemeenschappen stonden de meeste mensen ook zeer sceptisch ten opzichte van de aanwezigheid van ngo's. De aanwezigheid van 'valse' vertegenwoordigers van de gemeenschap in de comités opgericht door de mijnbouw zorgde ervoor dat elke nieuwe sociale beweging verdacht was.

Heel wat inwoners van Huancabamba vertrouwden de intenties van de ngo's niet, beschouwden hen als externe factoren die wel vaarden bij het Río Blanco conflict, ze zagen hen met andere woorden liever gaan dan komen.⁷⁵

Dit diepgewortelde wantrouwen is ook vandaag nog zeer voelbaar. Dat maakt dat deze regio ook in de toekomst een zeer fragiele regio blijft om als ngo (of elke andere sociale organisatie) aan de slag te gaan.

Enerzijds omwille van de energie die moet gestoken worden in het winnen van het vertrouwen en steun van de lokale gemeenschap, anderzijds omwille van de verantwoordelijkheid die de ngo heeft door in deze regio te willen werken.

Net omdat de bevolking vaak voor gelogen werd en ondertussen al heel veel ngo's zag vertrekken, zijn ze een moeilijke groep om mee te werken. Door het opstarten van een nieuw project creëer je opnieuw hoop, door het afbreken van het project bevestig je de geschiedenis en maak je het des te moeilijker voor andere ngo's om hier aan de slag te gaan.

Het is een vicieuze cirkel van hoop en teleurstelling dat het oorspronkelijke wantrouwen versterkt en verhard heeft.

En helaas is het dezelfde term die het mijnbouwbedrijf destijds misbruikte die hier de sleutel kan zijn: participatie. Maar dan heb ik het niet om die vorm van participatie die ingekapseld zit in het bureaucratische Peruaanse projectsysteem, waarbij participatie gezien wordt als een noodzakelijk kwaad om aan de staatsprocedure te voldoen. Zo moeten mijnbouwbedrijven voor de start van het project bijvoorbeeld bewijzen de unanieme steun te hebben van de gemeenschap, de bewijslast bestaat uit foto's, aanwezigheidslijsten en voorbereidingen van overlegmomenten, infomomenten en andere participatieve initiatieven.

De participatie die ik voor ogen heb moet op lange termijn georganiseerd worden en mag volgens mij niet afhankelijk zijn van tijdelijke projecten van buitenlandse ngo's. Deze participatie moet gewaarborgd worden door een permanent aanwezige instelling, idealiter de staat.

Ook gemeenschapstoerisme staat of valt met deze vorm van participatie, hier ga ik in het laatste hoofdstuk dieper op in.

---

en sociale wetenschappen, 2011, blz. 53-57, pdf, internet.

⁷⁵ () Vrij naar: DE RUYCK, M., Agro si, Mina no? Golven van sociale dynamieken binnen de controverse rond het mijnbouwproject Río Blanco in Huancabamba, Noord-Peru. Universiteit Gent, faculteit politieke en sociale wetenschappen, 2011, blz. 67-70, pdf, internet.

4. De rol van ontwikkelingssamenwerking.

4.1. Ontwikkelingshulp: van missionaris tot armoedebestrijding

Aan het begin van het koloniale tijdperk werd de expantiedrang van Europa nog verbloemd weergegeven als *'the white man's burden'*, de zware plicht van de blanke om de rest van de wereld te civiliseren. De 'inboorling' was onwetend, onervaren en had vooral de capaciteiten niet om zichzelf te ontwikkelen.

Uiteraard was deze missionarisrol slechts een dekmantel voor de ware aard van het imperialisme, het verhogen van de politieke en economische status.

De investeringen in de lokale ontwikkeling van het onderwijs, de gezondheidszorg en andere sociale programma's waren gering. Vanaf de jaren '40 kwamen er, onder invloed van anti-koloniale groepen, grotere fondsen voor de lokale ontwikkeling vrij.

Na de tweede wereldoorlog vindt het concept van georganiseerde hulp pas echt zijn intrede.

De relaties tussen de gekoloniseerde landen en hun moederland worden niet langer alleen bilateraal beslist maar worden ook internationaal beïnvloed.

In zekere zin kan het Marshallplan uit 1948, waarmee de VS het na-oorlogse Europa uit het faillissement haalde, gezien worden als het begin van ontwikkelingshulp. Na Europa volgde de rest van de wereld.

Onder het mom van altruïsme investeerde het Noorden gigantische bedragen in de ontwikkeling van de achtergestelde gebieden in het Zuiden. Al snel werd duidelijk dat deze goede doelen vooral uit eigen belang gesteund werden. In 1954 spendeerde de VS bijvoorbeeld 6 miljard dollar aan ontwikkelingshulp, maar 86% daarvan was militaire hulp.

En de VS was niet de enige valsspeler, ook andere landen misbruikten ontwikkelingshulp om hun vrienden dicht te houden, hun vijanden te slim af te zijn of hun voedseloverschotten kwijt te raken.

Vanaf de jaren '70 begon ook het Zuiden zich beter te organiseren, met de Groep van 77 kregen ze een stem binnen de VN en werd ontwikkelingshulp opnieuw gedefinieerd. Er werd voortaan over *ontwikkelingssamenwerking* gesproken, hulp was niet langer een éénrichtingsverkeer van donor naar ontvanger, maar een 'partenariaat', een partnerschap.

In de jaren '80 probeerde men de hulp van Noord naar Zuid eerder structureel aan te pakken.

Het was niet langer voldoende op projecten en programma's binnen de bestaande structuren op te starten, ook het kader moest verwesterd worden. Economische groei was daarbij dé oplossing.

Aan het begin van de jaren '90 trad er een zekere moeheid op in de hele sector van de ontwikkelingshulp, de miljarden die reeds geïnvesteerd werden hadden niet tot de gewenste resultaten geleid. Heel wat ontwikkelingslanden waren zelfs armer dan voor het tijdperk van 'de hulp'. De schuld werd gelegd bij de autocratische regimes van de ontwikkelingslanden, waar democratie geen kans krijgt.

Ook het concept 'ontwikkeling' lag zwaar onder vuur. De verschillende Human development reports die de Verenigde Naties sinds 1990 uitgaf, definieerden ontwikkeling nog steeds als een economisch gegeven. Terwijl anderen, zoals Amartya Sen, ontwikkeling zagen als een rechtenbenadering of, zoals ik in hoofdstuk 2 al aanhaalde, als een geheel aan vrijheden. Mensen een weg naar ontwikkeling ontzeggen is zoveel als de mens z'n vrijheid ontnemen.

Vanaf het begin van de 21ste eeuw zette men met ontwikkelingssamenwerking voornamelijk in op armoedebestrijding als onderdeel van de globale millenniumdoelstellingen.

Centraal bij de nieuwe ontwikkelingssamenwerking staat o.a. een verhoogde participatie (zowel van verschillende actoren als verschillende niveaus) in donor- en ontvangende landen en het verhogen van de verantwoordelijkheidszin in de ontwikkelingslanden.⁷⁶

Toch blijven bepaalde originele vragen nog steeds onbeslist. Hoe verhoudt het donorland zich ten aanzien van de bestaande structuren in de ontwikkelingslanden: wordt er samen of naast elkaar gewerkt? Op welke manier wordt de financiële steun precies gegeven: is het een bijdrage aan het globale staatsbudget of is ze project-, programma- of sectorgericht? En heeft ontwikkelingshulp überhaupt kans op slagen zonder een aanpassing aan het internationale marktsysteem? In een markt waar derdewereldlanden vaak extra invoertaksen betalen, onderhevig zijn aan specifieke volumequota's en beschouwd worden als een vuilbak voor onze productieoverschotten hebben ze bij de start al een oneerlijke kans op ontwikkeling.

4.2. Actuele ontwikkelingssamenwerking: wat met duurzaamheid?

Twee kampen

In zijn analyse van de Belgische ontwikkelingssamenwerking stelt Patrick Develtere⁷⁷ ook de algemene vraag waarmee op internationaal vlak geworsteld wordt centraal.

“ Kan **herverdeling** dan wel **groei** en ontwikkeling het best de acute, maar ook structurele problemen van de derdewereldlanden oplossen? ”

In deze vraag zitten twee kampen verborgen, zij die geloven dat herverdeling de problemen in de derdewereldlanden kan oplossen en zij die denken dat enkel (economische) groei soelaas kan bieden. Inherent aan deze tegenstrijdige visies is ook een verschillend begrip van de term 'duurzaamheid'.

Voor de eerste groep kan duurzaamheid bereikt worden via een herverdeling van de bestaande rijkdom (er hoeft dus niet gestreefd worden naar verdere groei, er is genoeg om te verdelen). De tweede groep gelooft dat enkel een gezamenlijke groei van de economieën uit het Noorden en het Zuiden kan leiden tot duurzame ontwikkeling.⁷⁸

Sinds het ontstaan van het concept ontwikkelingshulp was er een zoeken naar evenwicht tussen de oppermachtige donor en de onderdanige ontvanger. De balans ging geregeld van links naar rechts, net zoals ook de politiek en de economie om de zoveel jaren van extreme koers veranderden. Allerhande contextgebonden factoren spelen hierbij een rol, maar volgens mij is dit net ontwikkeling. Om een uitweg te vinden uit één extreem zijn dissidente stemmen noodzakelijk, ook al is een volledig doorslaan naar het andere extreem zelden het goede antwoord. De 'andere' die het beleid in vraag stelt, is deel van een zoektocht naar het gezonde evenwicht.

De vraagstelling is een typisch menselijk gebeuren, het is wat Freud en later Lacan beschreef als de eeuwige zoektocht naar stabiliteit zonder het onzekere te kunnen verlaten.⁷⁹ Deze persoonlijke queeste zie ik ook terug in de economische, politieke, sociale en culturele ontwikkeling.

⁷⁶ () Vrij naar: DEVELETERE, P., De Belgische ontwikkelingssamenwerking. Davidsfonds, Leuven, 2005, blz. 41-70.

⁷⁷ “Patrick Develtere doceert over ontwikkelingslanden en -samenwerking aan de K.U.Leuven en leidt de onderzoeksploeg Duurzame Ontwikkeling en Ontwikkelingssamenwerking van het Hoger Instituut voor de Arbeid.”

⁷⁸ () Vrij naar: DEVELETERE, P., op.cit., blz. 31-32.

Dit betekent volgens mij ook dat er geen echt einddoel bestaat, wel een streefdoel dat voortdurend verandert. Met andere woorden: ontwikkeling is een constante, een cyclisch proces zonder eindpunt.

4.3. Duurzame ontwikkelingssamenwerking in Huancabamba

Wat opvalt aan de ontwikkelingssamenwerking in Huancabamba is dat ze ten eerste zeer gering is en ten tweede van tijdelijke aard is.

De aandacht van nationale ngo's (zoals Red Muqui, Fedepas, Cooperación en FDSFNP) en internationale ngo's (zoals CATAPA, Oxfam America en Instituto de Montaña) voor Huancabamba was er voornamelijk omwille van het Río Blanco conflict. Deze ngo's waren enkel actief tijdens de periode van hevig conflict en ondersteunden de gemeenschappen met informatie, vereniging en de bekendmaking van de situatie in de (inter)nationale pers. Sinds 2010, na de '*Mining in Paradise*' campagne van CATAPA, waren ngo's niet langer aanwezig in de regio, behalve Instituto de Montaña die haar toeristisch project beëindigde in 2011.

Zoals ik al vermeldde in hoofdstuk 3 (Zie: 3.4, blz.30-31) heerst er sinds het conflict een diepgeworteld wantrouwen ten opzichte van ngo's. De belangrijkste kritiek van de lokale bevolking op de aanwezigheid van ngo's is tweevoudig. Ten eerste waren ze er van overtuigd dat de ngo's enkel hun eigen belang nastreefden en het ongeluk van de lokale bevolking hun geluk maakte, dat de ngo's met andere woorden bij het conflict wonnen. Dit gebrek aan vertrouwen kan verklaard worden door de propaganda van het mijnbouwbedrijf en de aan haar gelinkte sociale organisaties. Ten tweede staat de bevolking sceptisch ten opzichte van ngo's die hen het recht op vooruitgang (met mijnbouw) ontzeggen zonder een duidelijk alternatief voor te stellen.⁸⁰

De laatste kritiek is volgens mij volledig terecht. Het is opvallend hoe geen enkele ngo die actief was tijdens het conflict concrete voorstellen deed tot een alternatieve ontwikkeling en er nadien ook daadwerkelijk mee aan de slag ging.

De meeste ngo's pleiten voor een behoud van de *páramo* als waardevol ecosysteem en erkenning van de eigendomsrechten van de lokale bevolking. Maar de hamvraag waar de bevolking van wakker ligt, blijft: hoe ontsnappen we aan de armoede?

Doorgaans luidt het antwoord op die vraag: landbouw is de enige manier van duurzame ontwikkeling. Maar volgens het onderzoek van Bebbington e.a. kan de landbouw in Piura de ontwikkeling niet alleen dragen. De tewerkstelling in de landbouw is wel hoog, maar de productiviteit en de bijdrage aan het BBP van het departement is laag.⁸¹

Een andere mogelijkheid tot duurzame ontwikkeling is toerisme. Deze optie werd al verkend door Instituto de Montaña, maar verdere opvolging van hun project ontbreekt.

---

⁷⁹ () Vrij naar: DEBAENE, R., DE KESEL, M., *Sociale filosofie en ethiek*. Coursus, Gent, Arteveldehogeschool – opleiding Bachelor in het sociaal werk, 2010-2011, blz. 54-57.

⁸⁰ () Vrij naar: DE RUYCK, M., *Agro si, Mina no?* Golven van sociale dynamieken binnen de controverse rond het mijnbouwproject Río Blanco in Huancabamba, Noord-Peru. Universiteit Gent, faculteit politieke en sociale wetenschappen, 2011, blz. 67-69, pdf, internet.

⁸¹ () Vrij naar: BEBBINGTON, A., e.a., *Minería y desarrollo en el Perú: con especial referencia al Proyecto Río Blanco, Piura*. Lima: Oxfam Internacional; IEP; CIPCA; PSG, 2007, blz. 13, pdf, internet.

De belangrijkste aandachtspunten van de actuele internationale ontwikkelingssamenwerking, een verhoogde participatie en verantwoordelijkheidszin, zijn twee aspecten die te verwezenlijken zijn door middel van toerisme op voorwaarde dat de lokale bevolking centraal staat bij zowel de uitwerking, uitvoering en verdere planning van het toeristisch initiatief. Een antwoord dat kan gezocht worden in *turismo rural comunitario*, gemeenschapstoerisme.

5. Turismo Rural Comunitario – Gemeenschapstoerisme

5.1. Gemeenschapstoerisme als duurzame ontwikkeling?

De prospectie naar de mogelijkheden voor gemeenschapstoerisme (of ruimer gezien, duurzaam toerisme) die we in Huancabamba gedaan hebben in opdracht van CATAPA past binnen de analyse naar de mogelijkheden voor een alternatieve en duurzame ontwikkeling in Noord-Peru. In hoofdstuk 1 legde ik de betekenis van gemeenschapstoerisme voor de Peruaanse overheid al uit, ze integreert de drie belangrijkste onderdelen van duurzaamheid en heeft daarnaast ook aandacht voor het belang aan participatie. Volgens mij is het in deze laatste term dat de sleutel ligt voor duurzame ontwikkeling in de vorm van gemeenschapstoerisme.

In een regio waar de bevolking voornamelijk op het platteland leeft, 75% onder de armoedegrens leeft en er recent een hevig conflict woedde dat het interne vertrouwen aan het wankelen bracht, is er nood aan een alternatieve vorm van ontwikkeling die het vertrouwen herstelt en de lokale bevolking verenigt rond een gemeenschappelijk doel. Ik wil hiermee niet beweren dat gemeenschapstoerisme de enige oplossing is voor deze moeilijke situatie, maar ik ben er wel van overtuigd dat het *een* oplossing kan zijn.

Uit mijn kennismaking met succesvolle gemeenschapstoeristische projecten in Ecuador (zie: 5.2, blz.36-38) concludeer ik dat het voornamelijk de inclusieve werking van gemeenschapstoerisme is die het duurzaam maakt. Inclusief, en wel op twee manieren:

- Ten eerste is ze inclusief omdat het **geen vervanging van de traditionele agrarische manier van leven** inhoudt, wat mijnbouw bijvoorbeeld wel promoot. Tijdens onze stage en workshop hebben we ook altijd benadrukt dat toerisme een secundaire bron van inkomen is. Ze kan een meerwaarde vormen voor de landbouw, het één kan in het ander geïntegreerd worden of naast elkaar bestaan. Ook andere traditionele manieren om geld te verdienen zoals het torsen van wol en maken van poncho's op traditionele weefgetouwen kan deel uitmaken van een toeristisch project. Ten slotte zijn er ook typische producten waarvan zowel het productieproces, het degusteren en verkopen opgenomen kan worden in het toeristische aanbod.
- Ten tweede gaat het om **een gemeenschappelijk project waar iedereen, jong/oud, man/vrouw een rol kan vervullen**. Dat is ook wat het zo duurzaam maakt, zowel jongeren als ouderen werken samen, leren van elkaar en garanderen een toekomst voor de volgende generatie.

Wat maakt gemeenschapstoerisme duurzamer dan andere vormen van toerisme?

De bescherming van de natuur, het respect voor de cultuur en economische ontwikkeling van de lokale bevolking is iets wat ook terug te vinden valt bij andere vormen van duurzaam toerisme, zoals ecotoerisme of etnotoerisme. Het verschil is dat 'gemeenschap' bij gemeenschapstoerisme

geen toeristisch product is, maar een manier om zich te organiseren. Gemeenschapstoerisme verkoopt de gemeenschap niet als toeristisch aantrekkelijk, maar vertrekt vanuit de gemeenschap om een toeristisch aanbod te creëren. Uiteraard is een deel van de eigenheid die toeristen kan aanspreken de gemeenschap zelf, maar ze wordt niet ten toon gespreid om aanschouwd te worden ze is eerder een realiteit die beleefd kan worden.

Deze manier van organiseren is de meest duurzame van alle vormen van toerisme.

Ze vertrekt vanuit een gedeelde visie van een gemeenschap, die ontstaat uit overleg met zoveel mogelijk actoren uit de gemeenschap, de vertegenwoordigers van het project zijn sleutelfiguren van die gemeenschappen en genieten hun respect en vertrouwen. Alleen al deze elementen maakt ze zo veel duurzamer dan initiatieven die gestart worden door externe factoren, want wanneer de externe *enablers* verdwijnen is het project zijn fundamenten kwijt.⁸²

Ik denk dat het wel mogelijk is om externe technische en financiële ondersteuning te bieden aan dergelijke projecten, maar enkel wanneer de interne organisatie gevrijwaard wordt. De gemeenschap moet met andere woorden de kern van het project zijn, zij moeten betrokken worden bij het volledige proces en de hulp moet aangeboden worden vanuit hun specifieke vraag. Eens het project op zichzelf staat, moet de hulp zich terugtrekken.

Deze vorm van ontwikkelingshulp is een veel voorkomende vorm in Ecuador, in wat volgt licht ik twee projecten waarmee ik persoonlijk kennis maakte kort toe.

5.2. Enkele hoopvolle voorbeelden in buurland Ecuador.

Ecuador wordt gezien als de pionier in Zuid-Amerika op het vlak van gemeenschapstoerisme, de eerste initiatieven ontstonden al in de jaren '80. Ook op wereldschaal kan dit gezien worden als pionierswerk, het UNWTO (World Tourism Organisation) publiceerde haar aanbevelingen omtrent toerisme in relatie tot de lokale ontwikkeling pas in 2006. De verschillende inheemse gemeenschappen in Ecuador die een toeristisch aanbod ontwikkelden, organiseerden zich in een netwerk, het FEPTCE (la Federación Plurinacional de Turismo Comunitario del Ecuador⁸³). Zij werden in 2002 erkend als officieel overlegorgaan van de staat.⁸⁴

Deze vergevorderde ontwikkeling van het gemeenschapstoerisme staat in schril contrast met de Peruaanse situatie, waar het concept 'gemeenschapstoerisme' pas in 2007-2008 door de staat erkend werd en naast de nogal vage werking van de CONACAMI (zie: 3.2, blz.27) bestaat er geen enkel andere vereniging van inheemse/boerengemeenschappen.

α) Salinas de Guaranda

In juli 2011 ging ik op bezoek in Salinas de Guaranda, een klein bergdorpje in de Equatoriaanse *sierra*. Salinas was vroeger gekend om zijn zoutmijn, maar heeft zich vandaag ontwikkeld tot één van de meest succesvolle gemeenschapstoeristische projecten van Ecuador. Zowel binnenlandse als buitenlandse toeristen komen een kijkje nemen, uit interesse in het project of puur uit interesse in hun artisanale producten. Het dorp produceert namelijk artisanale chocolade, gedroogde vleeswaren, biologische cosmetica, koffie, wol van eigen schapen en allerhande harde en zachte

⁸² () Vrij naar: RUIZ BALLESTEROS, E., e.a., Turismo comunitario en Ecuador. Desarrollo y sostenibilidad social, Cuenca, Universidad de Cuenca, 2007, blz 5-7, pdf, internet.

⁸³ De plurinationale federatie van het gemeenschapstoerisme in Ecuador.

⁸⁴ () Vrij naar: RUIZ BALLESTEROS, E., e.a., op.cit., blz 8-9.

kazen. Er is een duidelijke invloed merkbaar van de Europese investeerders in de producten, zo is er Zwitserse alpenkaas, Italiaanse mozzarella en parmigiano. Het project werd dan ook gesticht door een Italiaanse priester in de jaren '80 en is één van die voorbeelden die succes kende omwille van externe financiële en technische steun, ondertussen werken ze volledig autonoom.

Vandaag, 40 jaar later, kent Salinas een welvarende gemeenschap die grotendeels tewerkgesteld is in het project. Ook de landbouwers uit de streek worden betrokken bij het project, zij leveren melk, vlees en wol. Daarnaast zijn er ook contacten met cacaokeekers uit andere delen van Ecuador.⁸⁵

Het feit dat het project voornamelijk gericht is op consumptie en verkoop van producten vind ik minder aantrekkelijk, ook al verkoopt ze op die manier niet haar eigenheid staat de gemeenschap ondertussen wel symbool voor consumptie. De meerderheid van de (binnenlandse) toeristen blijft zelfs niet overnachten, maar komt enkel om de lekkernijen te kopen en terug naar huis te gaan. De ruimere context van de gemeenschap wordt niet verkend, op die manier wordt ze volledig gereduceerd tot één facet: artisanale producten.

Wat mij vooral beviel en mij inspireerde bij de uitwerking van de workshop in Huancabamba was de manier waarop de jongeren betrokken worden bij het project. Zij kregen aanvankelijk de verantwoordelijkheid om de hostel van de gemeenschap te runnen, maar zijn ondertussen ook de gidsen van dienst en drijvende kracht achter nieuwe initiatieven.

Daarnaast neemt de gemeenschap ook de taak op zich om hun succesverhaal te verspreiden. Ze worden vaak uitgenodigd om lezingen te geven in eigen land en zelfs in andere Zuid-Amerikaanse landen zoals Colombia en Venezuela zijn ze te gast.⁸⁶

β) Saraguro

In april 2012 bezochten we in het kader van de stage het gemeenschapstoeristisch project in Saraguro, een ander bergdorpje in de Equatorische *sierra*. Wat dit project speciaal maakt is niet de verfijnde productie van artisanale chocolade, maar de inheemse cultuur van Los Saraguros.

Het project is in handen van deze inheemse gemeenschap en bezit een ongedwongen mix van traditionele cultuur en een tikkeltje Europese inspiratie. Zo zijn de mensen op straat getooid in de traditionele klederdracht, mannen met lange zwarte paardenstaarten en bolhoedjes en vrouwen gewikkeld in kleurrijke doeken, maar oogt het dorp vrij modern omwille van de recente opfrissing en worden de straten proper gehouden door straatvegers. Dit is een groot verschil met de dorpen in Huancabamba die veel landelijker zijn met hun modderige wegen en wol spinnende vrouwen.

Het interessantste aan ons bezoek was het lange gesprek met één van de mannen die het project in 2001 stichtten, Lauro Guailas. We konden hem vragen wat we wilden en kwamen vooral veel te weten over hoe de start van hun project precies was verlopen, hij nam daarbij geen blad voor de mond en vertelde ons zowel de ups en down in deze evolutie. Het was duidelijk dat hun project met vallen en opstaan was gegaan, ze hadden een tijdje het geluk om fondsen te ontvangen van een Spaanse ngo, maar na vier jaar sprong de overeenkomst af en stonden ze er alleen voor. Hij benadrukte dat de enige echte kans op slagen een sterke gemeenschap is, mensen die gemotiveerd zijn om hun handen uit de mouwen te steken. Als dat er niet is dan verdwijnt het project samen met de fondsen.

Een tweede belangrijk aspect is volgens hem een continue samenwerking met de lokale gemeenschappen. Zelf nam hij in de beginjaren de rol van wat wij in België buurtwerker zouden

⁸⁵ () Vrij naar: EL GRUPPO SALINAS, Historia. (13 augustus 2012).

⁸⁶ () Vrij naar: DURÁN, G., mondellinge mededeling, via informeel gesprek, 25 juli 2011.

noemen op zich. Hij was verantwoordelijk voor het contact met de verschillende gemeenschappen op het platteland, verenigde hen, informeerde hen over hun project en stond open voor hun voorstellen en twijfels. Het geven van workshops, benadrukte hij, is van het groot belang. Toen wij de situatie van Huancabamba uit de doeken deden, merkte hij op dat de grote verdeeldheid (zowel geografisch als sociaal) van de regio eerst aangepakt moet worden alvorens er echt een project van start kan gaan. Een capabele leider die het vertrouwen van de gemeenschap geniet is noodzakelijk anders zal het project vierkant draaien.⁸⁷

De tips omtrent leiderschap en het belang aan een sterke gemeenschap en de nodige workshops namen we met ons mee naar Huancabamba om op te nemen in de workshop.

5.3. Turismo Rural Comunitario in Huancabamba

α) De prospectie

Om een uitgebreide prospectie te doen van een regio die je niet kent en waar nog maar zeer weinig informatie over te vinden is, is er in principe veel meer tijd nodig dan vier maanden.

De prospectie die wij gedaan hebben en het verslag dat er het resultaat van was, zie ik dan ook maar als een bescheiden bijdrage aan de lokale ontwikkeling van Huancabamba.

Als ik één iets geleerd heb na vier maanden in Peru gewoond te hebben, is het wel dat de invloed van buitenlandse ngo's op het lokale beleid gering is. Wat mijn verblijf in Huancabamba betreft, had ik ook niet de verwachting dat ze tot verregaande gevolgen zou leiden, maar het is toch opmerkelijk dat er ook van het werk dat ngo's die langer in de regio gewerkt hebben weinig blijft plakken.

In die zin is de stage die ik in Huancabamba gelopen heb nogal tegenstrijdig met mijn geloof in de voorwaarden tot duurzame ontwikkeling en de fragiliteit van de regio in haar relatie tot ngo's. Omwille van die reden is het werk in de praktijk (in de vorm van workshops en overleg met de lokale boerengemeenschappen) beperkt gebleven. We hebben wel een inleidende workshop uitgewerkt en gegeven aan één bepaalde gemeenschap die ons ideaal leek als pilootproject? (zie: blz. 40). Het voornaamste product van de stage was het verslag van de prospectie, dat we met een kleine knipoog *El Plan Maestro/The Masterplan/Het Meesterlijk Plan* doopten. (Zie: bijlage 6, blz. 55)

In ons Masterplan wilden we voornamelijk de volgende vier delen opnemen:

Een uitgebreide SWOT-analyse van de regio in haar relatie tot gemeenschapstoerisme.

Een duidelijke schets van de belangrijkste actoren.

Een voorstel van strategische en operationele doelstellingen.

Een uitwerking van een pilootproject in het dorpje Quispe Bajo.

Daarnaast voegden we ook nog twee extra delen toe waarin we dieper ingingen op de volgende onderwerpen:

- Waarom kan toerisme duurzaam zijn?
- Gemeenschapstoerisme: een solidaire verdeling.

Ik geef in de volgende puntjes kort een woordje uitleg over de SWOT-analyse en het pilootproject in Quispe Bajo.

---

⁸⁷ () Vrij naar: GUAYLLAS, L., mondelijke mededeling, via bezoek, 18 april 2012.

β) SWOT-analyse van Huancabamba

Wat maakt Huancabamba een aantrekkelijke bestemming?

Om te beginnen moesten we nagaan wat Huancabamba precies aantrekkelijk maakt bij toeristen. Voor dit deel van onze prospectie konden we ons beroepen op een diagnose gemaakt door Nicolas Fichers, medewerker van de ngo Cooperación, een partnerorganisatie van CATAPA. Ook de informatie die Instituto de Montaña ons bezorgde over haar toeristisch project in de regio Huancabamba gaf ons een basis.

Daarnaast hebben we ook zelf een groot deel van de provincie verkend, zowel alleen als samen met een aantal bevriende ambtenaren van het gemeentebestuur van Huancabamba.

De conclusie was dat Huancabamba zowel op natuurlijk, historisch, avontuurlijk, archeologisch, cultureel als menselijk vlak veel te bieden heeft.

De adembenemende landschappen die variëren van tropische valleien waar koffie, bananen en cacao gekweekt wordt (Zie: Bijlage 7, blz.73) tot de mysterieuze, mistige *páramo* (Zie: Bijlage 1, blz.51) met haar geneeskrachtige bergmeren. De aloude Inca cultuur heeft ook hier haar sporen nagelaten, archeologische sites (tempels, badplaatsen, vestigingen) maar vooral de Inca route spreken tot de verbeelding. Slechts weinig mensen weten dat de Inca trail, bekend van Machu Picchu, een groot deel van Zuid-Amerika doorkruist en ook doorheen de provincie Huancabamba loopt. Huancabamba staat daarnaast ook bekend om zijn sjamanisme, dat ook vandaag nog beoefend wordt. De *curanderos* of geneesheren nemen je mee naar de geneeskrachtige bergmeren op bijna 4000m hoog, waarna je meegevoerd wordt in een ritueel met de hallucinogene cactus San Pedro. (Zie: Bijlage 8, blz.73)

De boerengemeenschappen hebben nog in grote mate hun traditionele klederdracht, landbouw en typische producten bewaard. (Zie: Bijlage 9, blz.74) Wat de regio des te aantrekkelijker maakt voor buitenlandse toeristen.

Afhankelijk van hoe hevig het conflict er aanwezig was, is de grote meerderheid van de boerengemeenschappen in Huancabamba zeer gastvrij en enthousiast om toeristen te ontvangen.

Wat zijn de mogelijke problemen voor het uitwerken van een gemeenschapstoeristisch project?

De regio beschikt over weinig basisvoorzieningen, alvorens men toeristen kan ontvangen is er nood aan investeringen in slaapplekken, elektriciteit en drinkbaar water.

Andere obstakels zijn de moeilijke bereikbaarheid, het gebrek aan financiële middelen/de slechte benutting van de bestaande financiële middelen, het wantrouwen ten aanzien van ngo's, de onbekendheid van Huancabamba op nationaal niveau, de corruptie binnen het bestuur, de moeilijkheid om mensen te verenigen op het platteland, het gebrek aan een lange termijnvisie en ervaring van het gemeentelijk toerismebureau in een alternatieve vorm van toerisme.

De zwaktes en bedreigingen om dergelijk project te verwezenlijken zijn dus enerzijds deel van het bestuur (corruptie, korte termijn doelstellingen, financiële middelen) en anderzijds deel van de lokale context (moeilijkheid om mensen te verenigen, onbekendheid van de zone, wantrouwen). Een hoopgevend element is de veranderingen die ik op een heel korte tijd heb gemerkt in het toerismebureau van Huancabamba. Dit toerismebureau is nog zeer jong, toen wij er toekwamen bestond het nog maar twee maanden. Ik merkte dat de verantwoordelijke van het bureau, Marita Diaz, zeer blij was met de input die ze kreeg van ons, twee buitenlanders en dus de potentiële doelgroep. Het idee voor gemeenschapstoerisme maakte toen we toekwamen nog geen deel uit van haar denkwereld over toerisme, aan het eind van onze stage had ze deze mogelijkheid opgenomen in haar toekomstvisie op het toerisme in de regio. Zo was ze ook aanwezig op onze

workshop en ging ze in direct gesprek met de inwoners van Quispe Bajo over de manier waarop de gemeente, en meer specifiek zichzelf, hen verder zou kunnen ondersteunen, iets wat ze tot dan nog nooit gedaan had.

χ) Het pilootproject in Quispe Bajo

Om ons masterplan extra kracht bij te zetten besloten we een eerste workshop te organiseren in het dorpje Quispe Bajo. Dit dorp was één van de zovele dorpen die we tijdens onze verkenning van de provincie Huancabamba leerden kennen. Eigen aan dit dorp is de productie van een zeer typisch streekproduct, Miel de Méjico. Een soort honingachtige siroop die gemaakt wordt in de *penca*-plant. (Zie: Bijlage 10, blz.74) We gingen aanvankelijk een kijkje nemen om het honingproces, en hun vereniging Miskipenca, van naderbij te leren kennen, maar waren zeer aangenaam verrast over wat we vonden. Quispe Bajo is één van die dorpjes die overlopen van een warme gastvrijheid omkaderd door een lieflijke, landelijke omgeving. Hier was van het wantrouwen veroorzaakt door Río Blanco niks te merken. Toegegeven, het dorp ligt op ongeveer zes uur rijden van de mijnbouwsite en slechts op een uurtje van Huancabamba, maar toch voelden we hier minder van de mijnbouw-spanningen dan in Huancabamba.

Bovendien ligt Quispe Bajo langs de oude Inca weg en is de wandeling van Huancabamba tot daar prachtig. De grote diversiteit aan landschappen, van tropische bananenplantages tot steile berglandschappen, maakt dit een aantrekkelijke trip voor wandelaars. (Zie: Bijlage 11, blz.75)

Omwille van de vragen die ik mij ondertussen stelde bij het effect van ontwikkelingshulp op een regio die al veel te veel voor gelogen werd en de opvolging van ons project met de dag onzekerder werd, kozen we er voor om slechts één workshop te geven.

Quispe Bajo was op dat vlak ook een ideale keuze, het dorp had in het verleden samen gewerkt met Instituto de Montaña en wist door haar ervaringen binnen Miskipenca dat een nieuw project veel tijd vraagt en verwachtingen niet altijd ingelost worden. Net omdat de gemeenschap had samengewerkt met Instituto de Montaña was ze ook al wat vertrouwd met toerisme, er was reeds een denkproces van start gedaan en wij wilden hier graag mee verder gaan.

Onze bedoeling was om hen aan de hand van actieve methodieken inzicht te doen krijgen in het belang van een sterke gemeenschap, de noodzakelijkheid van leiders en het belang van een duurzame ontwikkeling.

De workshop was een groot succes, er kwamen veel meer mensen opdagen dan verwacht, de participatiegraad lag enorm hoog en onze keuze voor actieve methodieken (zeer vernieuwend voor Huancabamba) zorgde voor de nodige ontspanning en gelach. De reacties op de workshop waren zowel hartverwarmend als hartverscheurend.

Met deze eerste kennismaking was ons geloof in de mogelijkheden van gemeenschapstoerisme alleen maar toegenomen. Op hetzelfde moment werd ons geloof in een verdere opvolging alleen maar kleiner. De enige persoon van het gemeentebestuur die ons project kende en onze visie volledig deelde, werd onverwacht ontslaan en ook Marita haar positie werd bedreigd door de verregaande vriendjespolitiek. Ook CATAPA heeft momenteel haar handen vol aan het Conga-conflict in Cajamarca en kan geen tijd of mankracht vrijmaken om ons in Huancabamba te vervangen.

5.4. Kansen voor het sociaal werk?

Ik denk dat het ondertussen al duidelijk is waar ik kansen zie voor het sociaal werk. Participatie is niet alleen een belangrijk onderdeel van duurzaamheid, het is ook één van de absolute streefdoelen in het sociaal werk.

Sociaal werk en duurzame ontwikkeling

Het boek “een veerkrachtige samenleving. Sociaal werk en duurzame ontwikkeling.” van Jef Peeters brengt de visie van verschillende auteurs over verschillende aspecten van duurzame ontwikkeling in relatie tot sociaal werk samen. Ik vind dat het een zeer uitgebreid en gevarieerd beeld schets van de plaats die het sociaal werk kan innemen in de evolutie naar duurzaamheid. Spijtig genoeg is de inhoud zeer Belgisch gericht en maakt ze duidelijk hoe laag de lat in Peru ligt op vlak van sociale en ecologisch duurzaamheid. In het volgende stuk pik ik de relevante ideeën voor deze scriptie uit het boek, nadien pas ik ze toe op de concrete situatie van gemeenschapstoerisme en duurzame ontwikkeling in Huancabamba.

Jef Peeters⁸⁸ schrijft dat de globale sociaal-ecologische crisis er voor zorgt dat het sociaal werk zich niet afzijdig *kan* houden van duurzame ontwikkeling. In plaats van een simpele wijziging in een aantal van onze gewoontes vergt duurzame ontwikkeling een complete mentaliteitswijziging. Het streven naar sociale verandering en de interventie op het breukvlak tussen individu en samenleving behoort tot de missie van het sociaal werk. In de moeilijkheid die duurzame ontwikkeling ervaart en in toenemende mate zal ervaren, namelijk een geslaagde complementariteit van basiswerk (bottom-up) en beleidswerk (top-down) ligt een taak weggelegd voor het sociaal werk.

De sociale dimensie van duurzame ontwikkeling verpakt in het sociaal werk steunt op het versterken van netwerken. Peeters⁸⁹ zegt zelf dat opbouwwerk de ultieme vorm van sociaal werk is die inzet op duurzame ontwikkeling. De manier waarop ze dat precies doet is een aaneenschakeling van drie basisconcepten: empowerment, sociaal kapitaal en veerkracht.

Deze drie concepten staan in directe relatie tot elkaar, waarbij het ene het andere mogelijk maakt. Sociaal kapitaal vraagt om het empoweren van mensen en zonder sociaal kapitaal is er geen sprake van veerkracht.

Empowerment kan gezien worden als het versterken van het vermogen van mensen om het leven in eigen handen te nemen, op die manier dat ze kansen kunnen grijpen en hun basisrechten kunnen afdwingen. Dit leerproces gebeurt in een sociale context, een strategie van het sociaal werk die op die manier investeert in een samenleving met sociaal kapitaal, waar solidariteit en sociale inclusie een plaats hebben. Want de risicomaatschappij van vandaag stelt ons voor grote uitdagingen die ons petje vaak te boven gaan. Alleen is maar alleen, als de mens deel is van een sociaal netwerk en kan genieten van een sociaal vangnet dan beschikt hij over een grotere weerbaarheid om de onzekerheden van de moderne samenleving het hoofd te bieden. De samenleving wint met andere woorden aan veerkracht, wanneer ze geconfronteerd wordt met onzekerheden is ze sterk genoeg om de problemen collectief aan te pakken.

Gerard Hautekeur⁹⁰, stafmedewerker bij Samenlevingsopbouw Vlaanderen, vertaalt de bijdrage van opbouwwerk als volgt:

⁸⁸ () Vrij naar: PEETERS, J., Een veerkrachtige samenleving. Sociaal werk en duurzame ontwikkeling. EPO vzw, Berchem, 2010, blz. 22-46

⁸⁹ () Vrij naar: Ibid, 2010, blz. 85-99.

“[Samenlevingsopbouw werkt] aan structurele maatregelen en veranderingen die ten goede komen aan maatschappelijk achtergestelde groepen. Die doelstelling vertaalt zich in twee kernopdrachten die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn: een politieke en een agogische.”

Samenlevingsopbouw concentreert zich met andere woorden op zij die in het reguliere systeem uit de boot vallen. Ze empowert deze groep zodanig dat ze de kracht heeft om zich aan de boot op te trekken en zal tegelijkertijd het beleid proberen beïnvloeden zodanig dat deze geen enkele groep uit de boot *laat* vallen. In beide opdrachten staat de participatieve aanpak centraal, samenlevingsopbouw versterkt op die manier de stem van de maatschappelijk kwetsbaren.

Een aanpassing in het beleid om tot een groter sociaal kapitaal te komen is volgens Dirk Holemans⁹¹ een radicalisering van de democratie, van een representatieve naar een dialogische democratie. Het allerbelangrijkste daarbij is dat burgers betrokken moeten worden bij het volledige proces van beleidsvorming, vanaf het voorstel tot de stemming en uitvoering van de wet. Holemans wil hierbij niet streven naar een consensusdemocratie, maar naar een democratie waar ook de regels in vraag gesteld kunnen worden en de meerderheid aan het langste eind trekt.

Op die manier kan er een machtsverschuiving plaats vinden waarbij de macht, in de zin van *empowerment* en dus een vermogen tot handelen, bij het volk komt te liggen en niet langer toe behoort aan een politieke elite.

Huancabamba

Op het gemeentebestuur van Huancabamba is geen enkele sociaal werker te werk gesteld, wel bestaan er een aantal sociale programma's die voornamelijk vrouwen en jonge kinderen ondersteunen met voedselpakketten en de voorziening in melk. Aangezien Huancabamba een zeer hoog armoedecijfer kent, zijn er heel veel gezinnen (voornamelijk op het platteland) die op deze hulp rekenen. Deze vorm van ondersteuning is geen empowerment, ze maakt de bevolking eerder afhankelijk van noodhulp zonder te werken aan de structurele problemen die aan de basis liggen.

Op vlak van opbouwwerk wordt in Huancabamba niks ondernomen. De opleiding sociaal werk en zelfs specifiek 'trabajo comunitario' (gemeenschapswerk) kan nochtans gevolgd worden aan een aantal universiteiten in Lima en Piura, maar toch is het concept van 'de sociaal werker' onbekend. Ook de ambtenaren die voor het gemeentebestuur van Huancabamba werken hadden nog nooit van deze opleiding gehoord.

Het werkveld voor sociaal werk is dus nog een zo goed als onontgonnen terrein in grote delen van Peru, inclusief Huancabamba. Toch blijkt uit wat ik in de vorige hoofdstukken schreef dat er nood is aan een inclusieve en participatieve benadering van de sociale realiteit om de (extreme) armoede te bestrijden. Met armoede doel ik hier op een brede invulling van het woord, waar ik opnieuw de link kan leggen naar het werk van Amartya Sen, armoede als een geheel van on-vrijheden. Want naast economisch arm is de rurale bevolking van Huancabamba in het algemeen ook arm aan toekomstperspectief, sociaal vangnet, persoonlijke ontwikkeling, culturele erkenning en vertrouwdeheid met het beleid.

---

⁹⁰ () Vrij naar: PEETERS, J., Een veerkrachtige samenleving. Sociaal werk en duurzame ontwikkeling. EPO vzw, Berchem, 2010, blz. 243-245.

⁹¹ () Vrij naar: Ibid, 2010, blz. 208-211.

De empowerende aanpak van opbouwwerk kan op deze noden inspelen, en een toeristisch project waar de gemeenschap centraal staat zou volgens mij voor een integratie van oplossingen voor de sociale en economische armoede kunnen zorgen.

Het toerismebureau in Huancabamba zou zich verder kunnen ontwikkelen als een centraal punt, verantwoordelijk voor de doorverwijzing van toeristen, de verspreiding van informatie en de promotie van Huancabamba bij andere toerismebureaus in de grote kuststeden.

Daarnaast zou er ook, mits een verandering in het beleid, plaats gemaakt kunnen worden voor opbouwwerkers verbonden aan het toerismebureau of aan het gemeentebestuur. Dit betekent uiteraard een volledige wijziging in het bestaande systeem, niet alleen op lokaal, maar ook regionaal en zelfs nationaal niveau. Een wijziging waarvan ik hoop dat ze er ooit komt, maar waarvan ik weet dat dit voor het beleid alles behalve een prioriteit is.

Er bestaan reeds een aantal sociale projecten in Zuid-Peru die aandacht hebben voor *trabajo comunitario*, gemeenschapswerk of opbouwwerk. Deze initiatieven gaan niet uit van de staat, maar van buitenlandse ngo's en liggen op of dichtbij de reeds bekende toeristische route die Machu Picchu, het Titicacameer en de Nazca woestijn met elkaar verbindt. Noord-Peru blijft ook voor ngo's gericht op sociale ontwikkeling nieuw terrein.

Naast het agogische luik van opbouwwerk moet er ook op politiek vlak nog veel gebeuren alvorens er van echte gelijke rechten kan gesproken worden. Zowel in het 'sociaal gecorrigeerd beleid' als het 'participatief gecorrigeerd beleid', de twee onderdelen die Hautekeur⁹² onderscheidt op politiek vlak, moet verandering ondersteund worden.

Een sociaal gecorrigeerd beleid zorgt er voor dat de maatschappelijk kwetsbare groep, in dit geval de boerengemeenschappen die geconfronteerd worden met mijnbouwbedrijven, in dat beleid opgenomen worden. Dat er met andere woorden ook met hen rekening wordt gehouden bij het nemen van beslissingen op nationaal, regionaal en lokaal niveau. De bestaande maatregelen om meer bij te dragen aan de lokale ontwikkeling werken duidelijk niet, de kloof tussen arm en rijk blijft toenemen.

Iets wat mij opvalt aan het lokale beleid in Huancabamba is dat de armste regio's vaak wel investeringen krijgen in de vorm van infrastructuur, maar niet in de vorm van *human resources*. Een illustratief voorbeeld is wat er in het dorp Talaneo gebeurd is, om zijn belofte op meer ontwikkeling op het platteland kracht bij te zetten, verwerende burgemeester Ramiro Ibañez het dorp met een volledig nieuw schoolgebouw. Waar er niet in geïnvesteerd werd zijn leerkrachten, het schooltje telt in totaal een veertigtal leerlingen van 11 à 17 jaar oud die les krijgen van 1 leerkracht in 1 lokaal.⁹³ Wat heeft het voor zin om te investeren in een groot schoolgebouw met meerdere klaslokalen als er niet genoeg personeel is om de ruimte te benutten? Spijtig genoeg is dit geen alleenstaand voorbeeld, hetzelfde fenomeen is ook te merken in de gezondheidszorg: nieuwe ziekenhuizen, maar een tekort aan personeel of laagdrempelige werking. Een manier om dit niet langer toe te laten is een beslissing op nationaal niveau dat de manier van uitgave van de gemeentekas beter reguleert en een evenwicht zoekt tussen de investeringen in infrastructuur en andere sectoren.

---

⁹² () Vrij naar: PEETERS, J., Een veerkrachtige samenleving. Sociaal werk en duurzame ontwikkeling. EPO vzw, Berchem, 2010, blz. 244.

⁹³ () Vrij naar: PATIÑO, J., mondelijke mededeling. Via informeel gesprek, 17 juni 2012.

Een 'participatief gecorrigeerd beleid' zorgt er voor dat het voor de maatschappelijk kwetsbare groep, hier dus opnieuw de boerengemeenschappen, mogelijk is om deel te nemen aan de voorbereiding en evaluatie van beslissingen die op nationaal niveau genomen worden. Deze vorm van participatie ligt ook in Peru al jaren onder vuur. De pro forma betrekking van de boerengemeenschappen aan de hand van de bestaande procedures van burgerraadpleging en impactstudies (zie: 3.2, blz 24) zorgde ook in 2012 weer voor zware discussie in de pers. Met de nieuwe regering hopen sociale organisaties, zoals Red Muqui⁹⁴, dat de *consulta previa* (voorafgaande raadpleging) van de boerengemeenschappen bij mogelijke onteigening van hun land gerespecteerd zal worden. Tot nu toe werd de meerderheid van de gemeenschappen namelijk pas op de hoogte gebracht wanneer de overeenkomst tussen de staat en het bedrijf al getekend was. Ook de stappen die de bevolkingen zelf ondernemen om referenda te houden, moeten in hun echte waarde erkend worden. Het is mede omwille van deze duidelijk negatie van de lokale opinie dat de autoriteiten hun legitimiteit verliezen en conflict ontstaat.

5.5. Conclusie

In Peru bestaat er, meer nog dan in België, een enorme kloof tussen het beleid en haar bevolking. Bovendien ontbreken er sociale organisaties die de toegang van de bevolking tot het beleid vergemakkelijken. Ook aan sociaal kapitaal is er in Peru, ondanks haar warme karakter, een tekort. De aanpak van deze problemen zou een plaats kunnen vinden binnen het opbouwwerk en zo bijdragen aan een duurzamere ontwikkeling.

Huancabamba bezit een combinatie van sterktes en behoeftes die een ideale voedingsbodem kunnen zijn voor de uitwerking van een toeristisch project waar de gemeenschap centraal staat. Gemeenschapsvormend werk, of samenlevingsopbouw, is een belangrijk onderdeel van dergelijk project. De samenhang van deze sociale ontwikkeling met de mogelijkheid op een andere economische ontwikkeling is een bijdrage aan een alternatief ontwikkelingsplan voor de regio.

---

⁹⁴ () Vrij naar: RED MUQUI, Observatorio de los conflictos mineros en el Perú. Resumen informativo: Piura. internet, augustus 2011.

6. Mijn conclusie

Nu ik een kleine 40 pagina's vol geschreven heb over de algemene context van de regio, de problematiek, gemeenschapstoerisme en duurzame ontwikkeling keer ik terug naar het prille begin. (Hoe) kan gemeenschapstoerisme bijdragen aan een alternatief en duurzaam ontwikkelingsplan in een regio verdeeld door sociaal-ecologisch conflict? Op deze probleemstelling wil ik graag mijn bescheiden antwoord formuleren.

In een utopische wereld waar menselijk eigenbelang niet bestaat, zou ik deze vraag nooit gesteld hebben. Sociaal, en bij uitbreiding ecologisch, conflict is een menselijke creatie. De mens is fundamenteel een hebberig wezen, we doen wat we doen omdat we het kunnen doen. De menselijke empathie beperkt zich vaak slechts tot de naaste omgeving, want wat niet weet (of niet ziet), niet deert. Maar! De globalisering strooit roet in het eten .. niet alleen zorgt ze ervoor dat we onze groeilimieten stilaan bereiken, ze drukt ons ook nog eens met de neus op de feiten. En die feiten zijn alles behalve rooskleurig, bij velen van ons wint de empathie de bovenhand. We voelen mee met de mensen aan de andere kant van deze aardbol en met onze eigen toekomstige kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen.

De reden waarom ik het woord *hoe* voor mijn probleemstelling heb gezet, is omdat ik de vraag anders zeer snel en volmondig zou kunnen beantwoorden. JA! Gemeenschapstoerisme kan wel degelijk bijdragen aan een duurzame ontwikkeling zélf, en misschien vooral, in conflictueuze regio's. De sterkte van gemeenschapstoerisme om het hoofd te kunnen bieden aan conflict ligt precies in haar overlapping met het sociaal werk.

Het empoweren van een gemeenschap om zich gezamenlijk en individueel te ontwikkelen en opnieuw zin te laten krijgen in een toekomst waar ze zelf vat op hebben, draagt duizend maal meer duurzaamheid in zich dan het koper dat de mijnwerkers uit Río Blanco willen halen.

Gemeenschapstoerisme creëert een inclusieve, ecologisch verantwoorde, intercultureel verrijkende en solidaire vorm van ontwikkeling op lange termijn.

De reden waarom het een zeer twijfelachtige (*hoe*) is geworden heeft te maken met het gebrek aan gelijkaardige succesvolle voorbeelden in Peru en de beperkte tijd om deze prospectie af te ronden. Om tot concrete voorstellen te komen over waar, door wie en op welke manier een duurzaam toeristisch project in Huancabamba kan uitgebouwd worden, was er niet genoeg tijd.

We zijn in principe net tot aan het prilste begin van die fase kunnen komen met een eerste verkennende workshop. Wat we wel hebben bereikt is een zeer goed inzicht in de regio, de belangrijkste actoren, de zwaktes/sterktes/kansen/bedreigingen die deze zone biedt en de valkuilen en uitdagingen die in buurland Ecuador ervaren werden. Het is zeer jammer dat we nu verder niks met deze voorbereiding kunnen ondernemen.

Één ding heb ik tijdens deze stage wel geleerd, centraal in welk antwoord dan ook op deze *hoe-vraag* moet het woord engagement staan. Ngo's, sociale of ecologische bewegingen die deze zware taak op zich willen nemen, moeten geëngageerd zijn tot op het bot. Zij die dat niet zijn of voornamelijk hun eigen belang nastreven blijven beter weg. Net zoals bij bodemloosheid betekent elke valse poging een bevestiging van de bestaande uitzichtloze situatie.

7. Bronnenlijst

7.1. Schriftelijke bronnen

DEBAENE, R., DE KESEL, M., Sociale filosofie en ethiek. Cursus, Gent, Arteveldehogeschool – opleiding Bachelor in het sociaal werk, 2010-2011, 161 blz.

DE RUYCK, M., Agro si, Mina no? Golven van sociale dynamieken binnen de controverse rond het mijnbouwproject Río Blanco in Huancabamba, Noord-Peru. Niet-gepubliceerde masterproef ManaMa Conflict and development, Gent, Universiteit Gent, faculteit politieke en sociale wetenschappen, 2011, 82 blz.

DEVELETERE, P., De Belgische ontwikkelingssamenwerking. Davidsfonds, Leuven, 2005, 317 blz.

DIEUSAERT, T., Peru. (Landenreeks), Amsterdam, KIT Publishers, 2006, 129 blz.

GORIS, G., Toerisme: Waar vliegt het geld heen? MO Mondiaal Magazine, jrg. 2003, nr. 5, 2003, blz. 30 – 36

LONGHENA, M., e.a., De Inca's. Geschiedenis en cultuur van de beschavingen in de Andes. (Zuid Boekproducties) Veltman uitgevers B.V., 2000, 291 blz.

NOVOA, J., e.a., HUANCABAMBA: Páramos, bosques y biodiversidad. Piura, Instituto de Montaña, 2011, 55 blz.

PEETERS, J., Een veerkrachtige samenleving. Sociaal werk en duurzame ontwikkeling. Berchem, EPO vzw, 2010, 423 blz.

SEN, A., Development as freedom, Amsterdam, Contact, 2000, 365 blz.

7.2. Mondelinge bronnen

DURÁN, G., mondelinge mededeling, via informeel gesprek, 25 juli 2011.

GUAYLLAS, L., mondelinge mededeling, via informeel gesprek, 18 april 2012.

PATIÑO, J., mondelinge mededeling, via informeel gesprek, 11 april 2012.

PATIÑO, J., mondelinge mededeling, via informeel gesprek, 17 juni 2012.

7.3. Elektronische bronnen

ANTONIO LUCERO, J., Seeing like an NGO. Encountering Development and Indigenous Politics in the Andes. Henry M. Jackson School of International Studies, 2011, blz. 23-25, pdf, internet.
(http://stonecenter.tulane.edu/uploads/Lucero_Seeing_Like_an_NGO_Tulane-1308324637.pdf)

BEBBINGTON, A., e.a., Minería y desarrollo en el Perú: con especial referencia al Proyecto Río Blanco, Piura. Lima: Oxfam Internacional; IEP; CIPCA; PSG, 2007, 112 blz., pdf, internet.
(<http://www.perusupportgroup.org.uk/files/fckUserFiles/file/Key%20Issues/Mineria%20y%20Desarrollo%20en%20Peru%20con%20especial%20referencia%20al%20Proyecto%20Rio%20Blanco%20Piura.pdf>)

BEBBINGTON, A., e.a., Mining and social movements, struggles over livelihood and rural territorial development in the Andes. World Development, vol. 36, n° 12, 2008, 18 blz., pdf, internet.
(<http://people.ucsc.edu/~jbury/Publications/Bebbington,%20Bury%20et%20al,%202008,%20Mining%20and%20social%20movements,%20World%20Development.pdf>)

BUITELAAR, M., Aglomeraciones mineras y desarrollo local en América Latina, International Development Research Centre, Bogotá, 349 blz., pdf, internet.
(<http://idl-bnc.idrc.ca/dspace/bitstream/10625/30489/79/117066.pdf>)

CATAPA, Mining in Paradise, (12 augustus 2012).
(www.mininginparadise.org)

CATAPA, Persdossier. Mijnbouwconflicten in Peru: het Congaproject in Cajamarca. Juni 2012, blz. 2, pdf, internet. (http://catapa.be/files/persdossierconga_def.pdf)

CIA World Factbook, Peru. Internet, (15 juli 2012).
(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pe.html>)

COOPERACION, Informe de seguimiento de las concesiones mineras en el Perú. Región Piura, 2010, 10 blz., pdf, internet. (<http://www.cooperacion.org.pe/info-concesiones/piura.pdf>)

DE ECHAVE, J., e.a., Minería y territorio en el Perú. Conflictos, resistencias y propuestas en tiempos de globalización. UNMSM, Lima, 2009, 432 blz., pdf, internet.
(<http://www.democraciaglobal.org/adjuntos/article/102/mineria.pdf>)

EL GRUPPO SALINAS, Historia. (13 augustus 2012).
(http://www.salinerito.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=245)

Evolución de la pobreza en el Perú al 2010. INEI, gepubliceerd rapport, 2012, 27 blz., pdf, internet.
(http://www.inei.gob.pe/DocumentosPublicos/Pobreza_ExposicionJefe.pdf)

EXTRACTIVE INDUSTRIES REVIEW, Striking a Better Balance; Volume I The World Bank Group and Extractive Industries. 2003, 92 blz., pdf, internet.
([http://irispublic.worldbank.org/85257559006C22E9/All+Documents/85257559006C22E985256FF6006843AB/\\$File/volume1english.pdf](http://irispublic.worldbank.org/85257559006C22E9/All+Documents/85257559006C22E985256FF6006843AB/$File/volume1english.pdf))

IMF, World economic outlook (International Monetary Fund). International Monetary Fund, Washington, april 2012, 250 blz., pdf, internet.
(<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/pdf/text.pdf>)

INSTITUTO DE MONTAÑA, internet, (12 augustus 2012)
(<http://mountain.org>)

JAN VOS, S., Natuurlijke hulpbronnen: per definitie slecht voor groei? Het belang van instituties en natuurlijke hulpbronnen voor economische groei. Niet-gepubliceerde doctoraalscriptie, UvT, 2006, 52 blz., pdf, internet.
(<http://www1.fee.uva.nl/toe/content/people/content/vos/Downloadablepapers/Master%20Thesis%20Economics.pdf>)

JANSSENS, D., Blinkt alle goud? Mijnbouw, ecologie en mensenrechten. (MO*paper), Wereldmediahuis, Brussel, 2008, 39 blz., pdf, internet. (<http://www.mo.be/sites/default/files/MO-paper23-Mijnbouw.pdf>)

LOBERA, J., Insostenibilidad: aproximación al conflicto socioecológico. Internet, Revista CTS, vol. 4, nr. 11, 2008. (<http://oeibolivia.org/files/Volumen%204%20-%20N%C3%BAmero%2011/doss02.pdf>)

Mapas del Perú. internet, (25 juli 2012).
(<http://www.infoperu.com/es/view.php?lang=es&p=5>)

MARTINEZ-ALIER, J., The environmentalism of the poor. Universiteit van Witswatersrand, 2002, blz. 1-3, pdf, internet. (<http://www.wrm.org.uy/actors/WSSD/alier.pdf>)

MINCETUR, Lineamientos para el desarrollo del turismo rural comunitario en el Perú. Documento de trabajo para la actualización. MINCETUR, San Isidro, 2008, 8 blz., pdf, internet.
(http://www.mincetur.gob.pe/newweb/Portals/0/LINEAMIENTOS_DESARROLLO_TURISMO_RURAL_ARTE.pdf)

MINEM, Misión, Visión, objetivos generales. Internet, (5 augustus 2012)
(<http://www.minem.gob.pe/descripcion.php?idSector=10&idTitular=270&idMenu=sub266&idCateg=224>)

MOESKOP, B., Mijnbouw in Peru: op zoek naar de waarheid. IPIS, Antwerpen, 2 januari 2007, 30 blz., pdf, internet. (<https://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2F%2Fipisresearch.eu%2Fdownload.php%3Fid%3D151>)

MONTERRICO METALS PLC, Annual Report and Accounts 2006, Londen, Emperor Design Consultants, 2006, 56 blz., pdf, internet.
(<http://www.monterrico.com/i/pdf/2006AnnualReport.pdf>)

PERU SUPPORT GROUP, Zijin moves to restart Río Blanco. Internet, 25 juli 2012.
(http://www.perusupportgroup.org.uk/news.php?news_id=569#569)

Piura. internet, (26 juli 2012).
(<http://www.keywordpicture.com/abuse/piura%20paita///>)

RALPH, R., Chairman's statement. Monterrico Metals plc. Annual Report and Accounts 2006, Londen, Emperor Design Consultants, 2006, blz. 5, pdf, internet.
(<http://www.monterrico.com/i/pdf/2006AnnualReport.pdf>)

RED MUQUI, Observatorio de los conflictos mineros en el Perú. Piura: primer informe. 2006, blz. 2, pdf, internet.
(<http://www.todosobrerioblanco.com/adjuntos/PrimerInformeObservatorioConflictosPIURA.pdf>)

RED MUQUI, Observatorio de los conflictos mineros en el Perú. Resumen informativo: Piura. internet, augustus 2011. (http://www.muqui.org/observatorio/2011-Agosto/observatorio_agosto_2011.html)

RED MUQUI, Observatorio de los conflictos mineros en el Perú. Resumen informativo: Piura. internet. Juni 2012. (<http://www.cooperacion.org.pe/OBSERVATORIO/piura.html>)

RED MUQUI, Boletín. Resumen de noticias. 27 juni 2012, 19 blz., pdf, internet.
(http://www.muqui.org/adjuntos/RM_27-06-12.pdf)

RED MUQUI, Quines somos? internet, (10 augustus 2012).
(<http://www.muqui.org/>)

ROZEMEIJER, N., e.a., Community-based tourism in Botswana: The SNV experience in three community-tourism projects. Gaborone, SNV Botswana, 2001, 65 blz., pdf, internet.
(http://www.snvworld.org/sites/www.snvworld.org/files/publications/botswana-tourism-community_based_tourism-2001.pdf)

RUIZ BALLESTEROS, E., e.a., Turismo comunitario en Ecuador. Desarrollo y sostenibilidad social, Cuenca, Universidad de Cuenca, 2007, blz 5-7, pdf, internet.
(http://hospitalidad.ucuenca.edu.ec/hospitalidad/images/stories/contenido_vario/publicaciones/Turismo%20Comunitario%20en%20Ecuador.pdf)

¿Se deben cambiar los estudios de impacto ambiental en el Perú? internet, El Comercio, 21 november 2011. (<http://elcomercio.pe/economia/1336947/noticia-se-deben-cambiar-estudios-impacto-ambiental-peru>)

THE BRUNDTLAND COMMISSION, Brundtland Report, gepubliceerd rapport, Oxford, Oxford University, 1987, 247 blz., pdf, internet. (http://conspect.nl/pdf/Our_Common_Future-Brundtland_Report_1987.pdf)

USGS, 2010 Minerals Yearbook. Peru [advanced release], 2010, 15 blz., pdf, internet.
(<http://minerals.usgs.gov/minerals/pubs/country/2010/myb3-2010-pe.pdf>)

UC3M TECHNICAL TEAM, Vocational training and sustainable tourism. Universidad Carlos III de Madrid, Madrid, 2011, 280 blz., pdf, internet.
(http://www.vtsustainabletourism.org/Teachers_Guide.pdf)

UNWTO, Conceptual definition, Internet, (26 juli 2012).
(<http://www.unwto.org/sdt/mission/en/mission.php>)

WALTER, M., Conflictos ambientales, socioambientales, ecológico distributivos, de contenido ambiental... Reflexionando sobre enfoques y definiciones. Internet. *ECOS*, nr. 6, 2009.
(<http://www.ecologiaradical.com.mx/VB/Biblioteca/Conflictos%20ambientales%20sociambientales%20y%20mas>)

WORLD TOURISM ORGANISATION, Annual Report 2011. UNWTO, Madrid, 2012, 46 blz., pdf, internet. (http://dtxtg4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/annual_report_2011.pdf)

8. Bijlagen

8.1. Bijlage 1: Páramo (Ayabaca, Piura)

8.2. Bijlage 2: Quinawiros, papierbomen

8.3. Bijlage 3: Piramide van Maslow

8.4. Bijlage 4: Geconcessioneerde grondgebied in Peru – 2012

PERÚ

Ministerio de Energía y Minas

UNIDADES MINERAS EN PRODUCCIÓN Y PROYECTOS EN EXPLORACIÓN

ESTADÍSTICA REGIONAL

REGION	EXTENSION TERRITORIAL (ha)	CONCESIONADO A LA MINERIA (ha)	CONCESIONADO A LA MINERIA (%)	ACTIVIDAD MINERA (ha)	ACTIVIDAD MINERA (%)	PROYECTOS EN EXPLORACION	UNIDADES EN PRODUCCION	UNIDADES EN AMPLIACION
AMAZONAS	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
ANCAHUSH	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
APURIMAC	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
AREQUIPA	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
AYACUCHO	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
CAJAMARCA	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
CALLAO	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
CUSCO	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
HUANCAVELICA	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
ICA	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
LA LIBERTAD	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
LAMBAYEQUE	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
LIMA	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
LORETO	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
MADRE DE DIOS	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
MOQUEGUA	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
PASCO	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
PIURA	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
PUNO	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
SAN MARTIN	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
TACNA	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
TUMBES	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10
UCAYALI	1,000,000	10,000	1.00%	10,000	1.00%	10	10	10

ESTADÍSTICA NACIONAL

EXTENSION TERRITORIAL DEL PERÚ 128,000,000 ha

13.6% TERRITORIO CONCESIONADO A LA MINERIA
17,418,228 ha

1.09% TERRITORIO EN ACTIVIDAD MINERA
1,399,996 ha

448 unid. PRODUCCION 1,045,899.00 ha 0.817%
410 unid. EXPLORACION 354,096.00 ha 0.277%

57% ÁREAS RESTRINGIDAS A LA ACTIVIDAD MINERA
73'128,132 ha

TIPO DE AREA RESTRINGIDA	EXTENSION	% PERU
186 AREA NATURAL PROTEGIDA	23,657,252 ha	18.45%
58 AREA NATURAL AMORTIGUAMIENTO	15,990,465 ha	12.44%
45 OTRAS AREAS RESTRINGIDAS	13,045,265 ha	10.19%
13 PROYECTOS ESPECIALES	14,155,866 ha	11.04%
20 PUERTOS Y AEROPUERTOS	4,189 ha	0.00%
7,571 ZONAS ARQUEOLOGICAS	5,749,594 ha	4.47%
143 ZONAS URBANAS	489,401 ha	0.38%
8,096 TOTAL	73,128,132 ha	56.90%

UBICACION DEL PERÚ EN EL RANKING DE PRODUCCION MINERA 2011

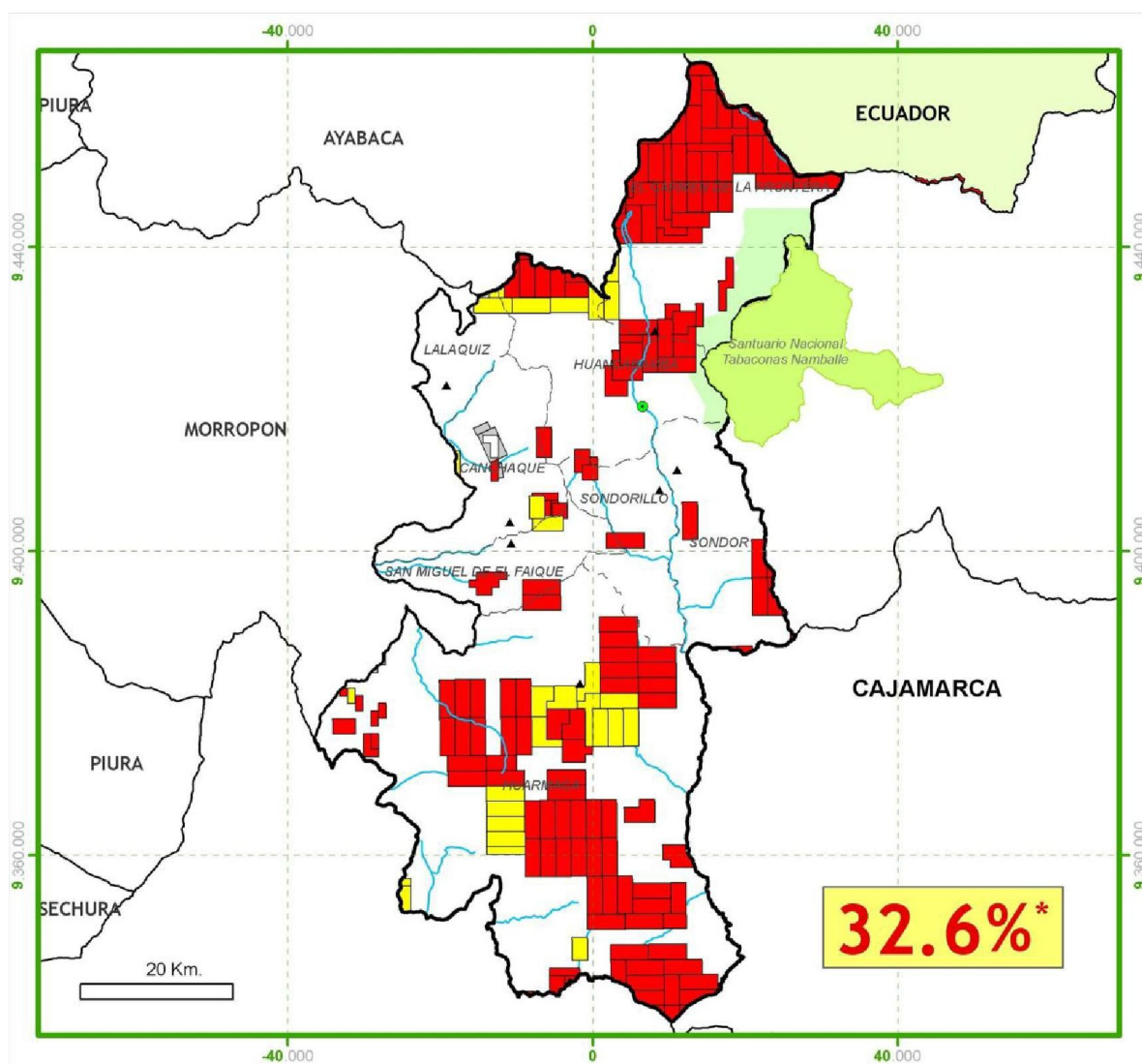
MINERAL	LATINOAMERICA	MUNDO
Zinc	1	3
Estano	1	3
Plomo	1	4
Oro	1	6
Cobre	2	2
Plata	2	2
Molibdeno	2	4
Selenio	2	9
Cadmio	2	10
Rica Fosforica	2	13
Hierro	5	17

www.minem.gob.pe

FUENTE: MINEMER - ÁREAS Y UNIDADES EN PRODUCCIÓN Y EXPLORACIÓN (ESTADIM 2011). EMPLEO DIRECTO Y MONTOS DE INVERSIÓN (MEL) - SUPERFICIE DE REGIONES DEL PAÍS (INOGEMMET) - ÁREAS CONCESIONADAS (2012). DERECHO DE VIGENCIA Y PENALIDAD (2011) | MEF | CANON Y REGALÍAS MINERAS 2011 (PORTAL DE TRANSPARENCIA ECONOMICA) | MINAM - ÁREAS NATURALES PROTEGIDAS 2012 | INC - ZONAS ARQUEOLOGICAS 2012

8.5. Bijlage 5: Mijnbouwconcessies in de provincie Hunacabamba: situatie in 2010, 32,6% van de grond is mijnbouwconcessie

TURISMO RURAL COMUNITARIO EN LA PROVINCIA DE HUANCABAMBA

una PROPUESTA

Con el apoyo de
**LA COOPERACIÓN BELGA
AL DESARROLLO**

Julie Mahie
Bieke Cleo Van Grieken
Junio 2012

Índice

1. Introducción
2. FODA
  - 2.1. Normal
  - 2.2. Matriz de combinaciones
  - 2.3. Conclusión
3. Presentación de los actores
  - 3.1. La Municipalidad Provincial de Huancabamba
  - 3.2. Comunidades locales
  - 3.3. Grupos de presión
  - 3.4. Agencias turísticas
  - 3.5. Turistas
  - 3.6. Movimiento opuesto
  - 3.7. Fondos
4. Objetivos estratégicos y operacionales
5. Porque turismo pueda ser sostenible
6. Turismo Rural Comunitario: Una repartición solidaria
7. Proyecto piloto: Quispe Bajo
  - 7.1. Introducción
  - 7.2. Porqué Quispe Bajo?
  - 7.3. Cómo lograr un proyecto de TRC en Quispe Bajo?

1.Introducción

Esta propuesta muestra la idea de Turismo Rural Comunitario (TRC) en la provincia de Huancabamba.

Este documento fue escrito para buscar una respuesta a la pregunta : “la provincia de Huancabamba es una región adecuada para el turismo rural comunitario?”.

Las dos escritoras, Julie Mahie y Bieke Cleo Van Grieken han estado en la provincia de Huancabamba durante 4 meses a la luz de sus practicas, observando el turismo en la zona y buscando posibilidades para mejorar la sostenibilidad del turismo en la forma de introducir TRC en la oferta turística de Huancabamba.

Éste informe comienza con una FODA y una matriz de combinaciones elaborado, así se ubica tanto las fuerzas, debilidades de la zona, como también las amenazas y oportunidades del mundo exterior.

Después describimos los actores importantes por un proyecto de turismo rural comunitario en la zona, para terminar con una respuesta a la pregunta “Cómo el turismo rural comunitario podría ser sostenible?”

Para realacionar el análisis con la realidad Huancabambina hicimos una propuesta de un proyecto piloto en el caserío Quispe Bajo, donde hay un potencial turística que se puede aprovechar.

Esperamos que este documento puede ser una ayuda al desarrollo socioeconomico en la provincia de Huancabamba.

2.FODA

2.1.Normal

Fuerzas	Debilidad
Recursos naturales únicos	Casi no hay hospedaje en el campo
Páramo	Hay fondos que no se utilizan bien.
Las Huaringas	El acceso a la zona es difícil
Bosque de Neblina	Huancabamba no es conocido al nivel (inter)nacional
Especies de Fauna en Flora	La manera de trabajar (mucho aplazamiento, corrupción)
Recursos culturales únicos	Las lagunas particulares no son parte del ITP
Curanderismo	El páramo andino en el Norte del Peru no se promueve tanto, en un sentido turístico, como Las Huaringas.
Tradiciones folkloricos	El páramo andino en el Norte del Peru no es reconocido como área protegida.
Artesanía	No hay servicios básicos en el campo
Tradiciones agrícolas	Mala reputación por culpa de los enganchadores
Productos artesanales	No hay un mercado central para artesanía
Recursos arqueológicos	Desconfianza y división
Sitios inca y precinca	No hay cajero para tarjetas de débito
Documentación abundante (escrito y oral) sobre la historia, las leyendas, etc..	No hay una asociación de turismo al nivel provincial
Hay una base para turismo rural comunitario	Mincetur no invierte en promoción de la zona
En algunos pueblos hay motivación	
Hay diferentes asociaciones en la zona	
Rondas campesinas	
Un ambiente seguro	
Una atmósfera saludable y tranquila	

La fuerza de la natura omnipresente Se están construyendo una nueva pista de Canchaque a Huancabamba.	Pobreza, alcoholismo
Oportunidades	Amenazas
<p>Vision de la municipalidad de que Huancabamba sea una provincia reconocida al nivel internacional como un lugar turistico.</p> <p>Hay un gobierno en favor del desarrollo alternativo: Agro Sí.</p> <p>En general hay más interés al nivel mundial en sostenibilidad.</p> <p>Hay “un nuevo turista” (interesado en destinos más remotos, no solo aventuristas pero un grupo más variado).</p> <p>La agencia turistica “Dry Forest Expeditions” tiene interés para trabajar en la zona de Huancabamba a largo plazo.</p> <p>Huancabamba pueda participar en el gran encuentro de turismo comunitario en Quito, Ecuador.</p> <p>La globalización puede generar más interés en la manera de vivir de otras culturas</p> <p>En la carrera de turismo hay mas atención para TRC</p> <p>En otros países de Sudamérica ya hay más organizaciones de indígenas que promueven el TRC. Eso puede fortalecer el proceso en Perú.</p> <p>Se organizan más ecoforums, ferias, etc.. sobre TRC</p> <p>El presupuesto participativo pueda cubrir los fondos necesarios.</p>	<p>Río Blanco</p> <p>Corrupción, no hay espacio para criticar, eso recorta el desarrollo</p> <p>No hay visión a largo plazo</p> <p>El plan de desarrollo del distrito de Huancabamba solamente fue un plan bien elaborado, lleno de palabras vanas, sin ejecución de los planes.</p> <p>Cuando haya elecciones y se elijen un partido que no tiene interés en turismo sostenible, se pierde todo</p> <p>CANON minero</p> <p>Enganchadores</p> <p>Perdido de costumbres por la culpa de la globalización</p> <p>Falta de personal capaz en la Oficina de Turismo</p> <p>Turismo alternativo no es prioritario para la Oficina de Turismo</p>

2.2.Matriz de combinaciones.

D – O (Debilidad – Oportunidad)

Decidir

- Se podrá mejorar la infraestructura con el apoyo de la Municipalidad.
- La municipalidad puede atender la reunión sobre el turismo comunitario en Quito para adquirir experiencia en la formación de cooperativas/asociaciones.
- Los contactos con agencias de viaje del Norte del Peru (como Dry Forest Expeditions) pueden promocionar Huancabamba, en lugar de esperar apoyo de Mincetur.
- Si preparan un buen perfil para conseguir fondos para un proyecto comunitario, el presupuesto participativo podría invertir y cubrir los gastos de mejores servicios básicos, un mercado central para vender artesanías, etc..
- Para romper la desconfianza pueden hacer convenios con la universidad de Piura, y la carrera de turismo para que llegan más estudiantes para conocer la región.
- El gobierno actual (Agro Sí) puede contribuir al refuerzo de la confianza en la zona porque su opinión contra la minería es clara.
- Gracias a la globalización hay más interés para conocer otras culturas, la promoción puede responder a ésta tendencia para que llegen más turistas a Huancabamba.

F – O (Fuerza – Oportunidad)

Invertir

- Huancabamba tiene los recursos turísticos, con mejor apoyo de la Municipalidad se podrá lograr a ser un destino turístico conocido.
- Existe una base para el turismo rural comunitario en la zona, juntos con buenos ejemplos del extranjero se puede realizar mucho.
- Huancabamba cubre una parte de las necesidades del «nuevo turista»; hay recursos naturales remotos y tradiciones culturales bien guardadas.
- Dry Forest Expeditions puede aprovechar la base que ya existe de turismo. Ésa base se puede aplicar para TRC.
- Por los cambios de la globalización hay más interés en TRC, las asociaciones de la zona pueden ser parte de un turismo alternativo.
- Huancabamba tiene los recursos turísticos para que los estudiantes de la carrera Turismo de la Universidad de Piura pueden visitar la provincia. Ellos son las personas que manejarán el turismo del Perú en el futuro.
- Gracias a la nueva pista entre Canchaque y Huancabamba la provincia de Huancabamba será más accesible, eso puede ser una ventaja para el turismo en la zona.

D – A (Debilidad – Amenaza)

Prevenir daño

- Si Huancabamba es más conocido al nivel internacional, la zona tiene una mejor defensa contra la actividad minera de Río Blanco.
- Si el páramo será reconocido como zona intangible, concesiones mineras serán ilegales.
- Con más interés turístico en el páramo, los enganchadores no tienen tanta influencia sobre los turistas.
- Inversiones en los servicios básicos y alojamiento en el campo hacen que la oficina de turismo debe dar más importancia al TRC.

F – A (Fuerza – Amenaza)

Defender

- Los recursos turísticos y la base para TRC pueden servir como plan de desarrollo alternativo para rechazar a los mineros.
- Si hay pista hasta Huancabamba aumenta la posibilidad que MINCETUR coja interés en la zona.
- Hay que hacer un convenio entre los ronderos y la municipalidad para vigilar los movimientos de las ONGs operativas en la zona.
- Se hacen acuerdos vinculantes entre las ONGs y la municipalidad para apuntar las condiciones que deben cumplir.
- La educación en la ciudad de Huancabamba se enfoca más en el conocimiento de las costumbres del campo, así crean más orgullo y aumenta el interés en TRC.
- Hay más atención provincial para el día del artesano huancabambino, hay un fondo para cubrir los gastos del transporte y el almuerzo de los campesinos.

2.3. Conclusión

Como podemos ver en la FODA y la matriz de combinaciones, hay muchas posibilidades en la provincia de Huancabamba, pero también hay amenazas y debilidades. Hay que tomar en cuenta todos los aspectos, para crear un turismo sostenible.

Parece que ya hay un clima en cual muchas cosas son posibles, al nivel mundial hay más interés en TRC. El turista está buscando un turismo alternativo en cual puede conocer a la gente y costumbres locales.

Turismo es uno de los sectores que está creciendo muy rapido globalmente y en lo cual hay ingresos económicos interesantes. Así, cuando se invierte en recursos humanos, promoción y infraestructura, TRC puede generar un desarrollo socioeconomico en la provincia de Huancabamaba.

3.Presentación de los actores

Al inicio de cada proyecto tienen que apuntar a todos los involucrados:

- Quienes son los beneficiarios?
- Quién da el apoyo?
- Quién es una amenaza para el proyecto?

Y no se puede olvidar que los beneficiarios también dan un apoyo humano y ellos que dan apoyo también se pueden convertir en beneficiarios a largo plazo.

Además, las amenazas pueden ser vencidas con el apoyo apropiado.

Así se ve que todos los actores siempre interactúan y cambian el curso del proyecto.

3.1.La Municipalidad Provincial de Huancabamba

Desde 2011 se cambió el gobierno en Huancabamba, y con eso se realizó más en los caseríos de la provincia. Ya han hecho muy buenos trabajos por el campo, como el mejoramiento de las carreteras, el acceso al agua potable y materiales escolares. Nos parece que en esta filosofía hay espacio para TRC. Como dice en el ROF (2011), Huancabamba quiere convertirse en una provincia ecológica con atención a la sostenibilidad de sus actividades (económicas, culturales, comerciales, turísticas, etc.). Combinamos sostenibilidad, ecologismo, y desarrollo con turismo: la posibilidad de turismo rural comunitario parece la mejor opción.

El desarrollo por medio del TRC significa que se enfocará en varios dominios por una sola actividad. Puede ser un desarrollo económico alternativo, además fortalecen las comunidades, les da un plan sostenible a largo plazo por lo que ellos mismos tienen la responsabilidad y proviene en perspectiva futuro por sus hijos. Y ultimamente se enfoca en la importancia y fragilidad de la naturaleza, que además de una riqueza natural se convierte en un producto turístico.

Para que Huancabamba logra de ser un destino turístico (comunitario) conocido necesita apoyo económico y técnico. Como el turismo adecuado podría ser parte de un desarrollo alternativo, merece el apoyo provincial o/y municipal.

Los mejoramientos de infraestructura ya es una cosa muy importante, pero además necesita más publicidad y más diálogo con la gente de los caseríos, así el turismo puede ser un actor económicamente, culturalmente y socialmente importante para toda la provincia de Huancabamba.

3.2.Comunidades locales

En el Sur del país el Camino Inca hacia Macchu Pichu es muy conocido y famoso en todo el mundo. Lo que no es conocimiento general es que el Qhapac Ñan cruza todo Súdamerica. El Camino Inca también cruza la provincia de Huancabamba. Eso significa que hay un potencial turística si se invierte en servicios básicos de los pueblos al rededor del camino. Así se podría dar más conocimiento a los pueblos cercanos al camino.

Lo que hace falta en esos pueblos son los servicios básicos. Muchos de los pueblos no tienen acceso a agua potable, no tienen servicios higiénicos, luz,... Lo que se debería hacer es dar acceso a agua potable y instalar servicios higiénicos. La luz pueda ser una ventaja para el turismo, pero no es necesario.

Además un turismo sostenible genera un desarrollo alternativo que no depende de minería. Eso hace que la zona se puede defender mejor contra los mineros. Si las comunidades manejan su propia asociación se podría coger confianza entre los pobladores que se ha perdido en los tiempos anteriores. Por los tiempo anteriores nos referimos a los tiempos que unas ONGs empezaron proyectos que nunca terminaron o a los tiempos que había actividades mineras en el distrito del Carmen de La Frontera.

3.3. Grupos de presión

Durante los años los campesinos se unieron para poder poner presión para lograr sus demandas y arrancar sus derechos. Este grupo de presión es conocido como las Rondas Campesinas. Ellos puedan ser un gran parte en la formación de una cooperativa de turismo. Eso porque tiene experiencia en liderazgo. Sería bien sí los ronderos se preocupan para dar talleres sobre 'cómo organizarse' y ayudar en la union de cooperativas.

Otro actor que pueda ser importante son ONGs ambientalistas. Un turismo sostenible podría ser interesante para ellos porque así se promueve un desarrollo alternativo. Uno de los organizaciones ambientalistas es CATAPA. Ellos luchan contra la minería y son en favor de un turismo alternativo.

3.4. Agencias de turismo

Para que llegen más turistas a Huancabamba con diferentes intereses (más que el curanderismo), necesitan contactos con operadores afuera de Huancabamba.

Primer paso sería de fortalecer el funcionamiento de la Oficina de Turismo Provincial en Huancabamba, como podría ser el punto central para difundir materiales de promoción a otras regiones.

La Oficina también puede apoyar en la elaboración de TRC/vivencial por el campo, como trabajan por la municipalidad pueden comenzar proyectos a largo plazo y con más credibilidad. Además sería una posibilidad sostenible de apoyar a las comunidades para formar su propia agencia, que tiene contactos con otras agencias en otras regiones. Claro que eso solo puede ser un plan a largo plazo, necesita más conocimiento y capacitación, pero eso no significa que ya no puede ser parte de los objetivos.

Segundo necesitan tener contactos con agencias turísticas en otros lugares.

Porque Mincetur todavía centra la atención turística en el Sur de Peru, es difícil trabajar con agencias turísticas en Lima. La mayoría de los turistas que llegan a Lima para visitar Peru solo visitan el Sur. Entonces una mejor estrategia (hasta que valoran el Norte como debería ser) es trabajar con agencias locales de Piura y el Sur de Ecuador.

En Piura ya conocemos una agencia con filosofía justa y sostenible, Dry Forrest Expeditions.

Esa agencia ofrece viajes en toda la provincia de Piura y elige lugares alternativos, además prefieren trabajar directamente con las comunidades para sostener el desarrollo local.

Ya trabajan en Ayabaca, Morropón y Canchaque y también son interesado en TRC en la zona de Huancabamba.

3.5. Turistas

Un actor muy importante en todo este proceso es el turista, por supuesto. El turista en Huancabamba, hasta hoy día, mayormente viene para el curanderismo y las fuerzas curativas de las lagunas.

Lo que hace falta es promocionar la zona de Huancabamba para la llegada de más turistas. Tendrán que invertir en promoción de la zona de Huancabamba al nivel nacional. A parte de eso, la pista hasta Huancabamba podría ser una ventaja para el turismo en la provincia de Huancabamba.

El turista que llega a Huancabamba debe ser un turista que no busca lujo, pero que tiene interés en una manera de vivir distinta del suyo.

3.6. Movimiento opuesto

Al otro lado hay unos actores que podemos considerar como gran amenazas del TRC en la zona de Huancabamba.

Primera amenaza es la empresa minera Zijing (sucesor de Majaz) que quieren explotar la zona del Río Blanco para sacar cobre y molibdeno. La mina era activa por unos años en el Norte del Carmen de la Frontera, comenzaron en 2003 con la exploración y desde este año se han multiplicado las disputas entre familiares y vecinos. Por la política de dividir y vencer han creado un gran conflicto social, dejando el norte (desde Huancabamba) dividido y receloso por toda organización externa que quiere ganar su confianza para comenzar un proyecto comunitario.

Juntos con esa amenaza también viene una amenaza del estado, en forma de inversiones.

El CANON minero provendría más que 10 millones de soles cada año una vez que comienza la explotación minera de Río Blanco. Ese dinero es parte de los impuestos que tendría pagar la empresa al estado para la extracción de minerales. Pero, no todo lo que brilla es oro, no se puede olvidar que una mina traería un montón de desechos y la tierra necesitará mucho saneamiento antes de ser fértil de nuevo para la agricultura (si todavía se puede). En otras palabras, las inversiones del estado se necesitarán para limpiar el desastre natural que dejaría la mina.

Lo más importante entonces está de hacer claro a la población del Carmen de la Frontera que la Municipalidad Provincial de Huancabamba escoge 'agro' y dice no a la mina. De esa manera se puede reganar la confianza, y dar esa confianza a otras organizaciones (inter)nacionales para que se puede comenzar de verdad con un desarrollo alternativo de esa zona.

3.7. Fondos

Para poder lograr todo eso, no se puede olvidar que se necesita dinero para poder trabajar. Mejorar los servicios básicos, hacer promoción, mejoramiento de carreteras, ... todo eso se podría lograr con fondos. Estos fondos pueden ser locales, regionales, nacionales o internacionales .

Más que nada ahora es importante para intentar usar los fondos locales que hay en una manera sostenible. Una vez que el proyecto está bien formado se podrán buscar fondos al nivel internacional. Esos fondos puedan ser fondos conocidos como el fondo Peru- Alemania. Quien sabe, al largo plazo, también podrán recibir ayuda de Mincetur para hacer promoción.

4. Objetivos estratégicos y operacionales

OE = Objetivo estratégicos

OO= Objetivo operacional

OE1: La Provincia de Huancabamba ofrece turismo sostenible.

OO1: hay un análisis sobre las comunidades que se incorporarán en la primera fase del proyecto de turismo sostenible.

OO2: los pueblos seleccionados en la ruta de las Huaringas y Qhapaq Ñan están adecuados para recibir turistas en el sentido de infraestructura y actitud.

OO3: Hay circuitos turísticos para los turistas. Ellos tienen un grado de dificultad y el tiempo que se necesita para recorrer el circuito.

OO4: Las comunidades que son parte del circuito turístico son responsables para organizar y ejecutar su parte de la ruta.

OO5: La formación de turismo sostenible ha generado que haya más refuerzo económico y social en la zona.

OO6: Turismo es un ingreso secundario. La actividad económica principal que es la agricultura, eso no cambiaría. El turismo sostenible podrá significar un aumento de los ingresos.

OO7: Los jóvenes tienen la libertad y posibilidad de desarrollar ellos mismos dentro del proyecto. (guía, intérprete, manejar un hospedaje / restaurant /...)

OE 2: Las comunidades en la provincia de Huancabamba que ofrecen el turismo sostenible se han reunido en una asociación de TCR.

OO1: La asociación de TCR reúne todos los proyectos de turismo sostenible en la provincia de Huancabamba. Dispone de una página web, un logo y toda la información concentrada que refleja su unidad.

OO3: Hay sensibilización sobre la importancia de comunidades y líderes fuertes como condiciones para turismo sostenible.

OO4: Hay una página web central que ofrece información actualizada, esta página web será mantenida por la asociación.

OO5: Los líderes de cada proyecto sostenible en la provincia de Huancabamba se reúnen 2 veces al año, cada vez en otro proyecto. Así pueden conocer todo lo que la provincia ofrece y intercambiar ideas.

OO6: Los ingresos sean compartidos porcentualmente entre los actores.

OE 3 : Huancabamba es conocido como destino turístico alternativo al nivel (inter)nacional.

OO1: Hay colaboraciones sobre TRC en la provincia de Huancabamba entre agencias de viajes Peruanos y internacionales.

OO2: Han repartido material de promoción turístico actualizado sobre la provincia de Huancabamba en varias agencias de viaje del Sur de Ecuador y en el norte de Perú.

OO3: Se menciona la página web de la asociación en las páginas web de las agencias de viaje asociadas.

OO4: la página web de la asociación es visitada, anual, por 20% de los turistas que llegan a Huancabamba.

OO5: Turismo sostenible en Huancabamba es incorporado en guías internacionales turísticas (como Lonely planet, rough guide, foot print, trottamundo, michelin, national geographic,..)

OO6: El Equipo de reportajes al Perú es invitado para hacer un reportaje sobre la zona de Huancabamba.

OO7: Hay representantes de la asociación en los eventos que son relacionadas a sostenibilidad, ecología, esotería, artesanía, turismo,....

OO8: Hay un convenio entre la oficina de turismo de HBBA y universidades de Piura de la facultad de turismo. Así los estudiantes en su año de promoción podrán explorar la zona de Huancabamba y los proyectos de TRC.

OE 4: El Qhapaq Ñan en la provincia de Huancabamba es conocido como caminata alternativa en el Norte del Perú.

OO1: EL Qhapaq Ñan es parte de guías turísticas, con especialidad en caminatas.

OO2: Los servicios básicos son cubiertos en los pueblos alrededor del Camino Inca. Eso significa que hay tipo hospedaje, puede ser en un cuarto de pobladores, un lugar donde pueden comer y hay guías que conocen la zona.

OO3: Se han hecho un mapa de la zona que apunta el Camino Inca y hay suficiente señalización por todo el camino.

OO4: Existen circuitos por el Qhapaq Ñan aptos por paseante de diferentes niveles de condición: de 'muy accesible' hasta 'extremo'.

OE 5: Miel de Méjico es reconocido oficialmente del estado y es conocido por la población como alternativo por azucar.

OO1: Quispe Bajo tiene acceso a agua potable.

OO2: El valor nutritivo de Miel de Méjico es fijado oficialmente.

OO3: Miel de Méjico es distribuido legalmente en el norte del Perú y el sur de Ecuador.

OO4: Miel de Méjico es parte del PROCOMPITE, programa en la provincia de Huancabamba.

5. Porque TRC puede ser sostenible

Un proyecto sostenible es un proyecto que:

- podría traer beneficios para hoy y el futuro.
- no haría daño a ésta zona y tampoco en otros lugares del mundo.

Sin embargo, también tenemos tres ejes muy importante, cuales son que el proyecto ayuda a la sociedad, así es **social**, que genera ingresos, entoces que sea interesante en un sentido **económico** y como último que no hace daño al medio ambiente: **ecológico**.

TRC pueda tener estos tres componentes sí se trabaja bien el proyecto.

Para empezar, el eje social es muy importante. Sin una comunidad entera que trabaja duro y juntos, no se puede empezar el proyecto. Si logran su trabajo juntos, tienen más confianza entre ellos, porque depende de cada uno de la comunidad. Con un proyecto compartido pueden asegurar un futuro compartido.

Claro que nadie va querer trabajar duro en un proyecto si no hay beneficios. Los beneficios a cuales nos referimos, son ingresos económicos. Un proyecto de TRC puede generar ingresos, pero no es la idea que esos serán sus ingresos principales, más bien que sirvan como ingresos secundarios. Una ventaja para tener más dinero, sin dejar su actividad económica principal: la agricultura.

Como último, la parte ecológica también es importante para no hacer daño al medio ambiente, y así lograr un proyecto del cual sus hijos también podrán aprovechar. El TRC es un turismo alternativo en cual no se pide grandes lujos cuales hacen daño al medio ambiente. Sin embargo, los viajeros vienen de otros lados y su transporte también contamina, pero la manera de vivir en el campo, contamina menos que la vida urbana. Así los turistas tendrán menos impacto al medio ambiente durante su estancia.

6. Turismo Rural Comunitario: Una repartición solidaria

Muchas veces el turismo no desarrolla la comunidad local, en general son las agencias de viaje que ganan bien y la comunidad local se queda pobre.

El TRC intenta de respetar los derechos de cada uno, así que también tiene mucha atención para los beneficios de los comuneros y de la comunidad entera.

En general podemos suponer que hay tres beneficiarios en el TRC:

- La comunidad local que recibe a los turistas (= el presupuesto comunitario)
- Los comuneros que ofrecen algo
- La agencia turística que hace la mayoría de la promoción por el proyecto.

Es importante que la repartición de beneficios se hace de una manera honesta, así que cada uno gana la parte a la que tiene derecho.

Por eso necesitan analizar cuanto esfuerzo, tiempo y energía cada partido invierte en el proyecto. De todas maneras la comunidad tiene que ganar más que la agencia, porque es en su desarrollo que el proyecto invierte.

Lo más simple es de establecer una suma que la comunidad quiere por sus esfuerzos, y después determinar cuanto de esta suma debe corresponder a las familias mismas que ofrecen algo y cuanto debe corresponder a la comunidad entera.

Por ejemplo: Si un turista paga 100 soles al día para su alojamiento, comida y caminata por el Qhapq Ñan tienen que pagar a la persona que hospeda al turista, la persona que hace su comida y el guía que le acompaña por la caminata. Pero además hay una suma que va al presupuesto comunitario.

En este caso podría ser así:

- 20% para el presupuesto comunitario = 20 soles.
- 30% para el alojamiento = 30 soles.
- 30% para la comida = 30 soles.
- 20% para el guía = 20 soles.

Para qué sirve el presupuesto comunitario?

- Para hacer trabajos comunales como mejoramientos de casas, caminos, participar en ferias sobre turismo rural comunitario, invertir en una página web, etc..

→ Todo eso para ser capaz de atender a las necesidades de la comunidad sin apoyo externo A LARGO PLAZO!

- Para motivar a los comuneros que ya no son parte del proyecto que participan también. Con la aprobación de todos los miembros se podría utilizar el presupuesto comunitario para invertir en otra familia que tal vez no tiene los recursos económicos.

De esa manera se van avanzando de una manera justa.

7. Proyecto piloto: Quispe Bajo

7.1. Introducción

Huancabamba tiene muchos lugares turísticos con mucha potencial, como ya sabemos. Sin embargo, todavía no llegan turistas.

Una de las potenciales turísticos de la zona es el Qhapac Ñan, el camino Inca, cual cruza todo el Sur de América. Esa ruta podrá significar mucho para turismo comunitario. Hay varios pueblos cercanos cuales puedan disfrutar los beneficios del camino inca. Beneficiar en el sentido que puedan dar

hospedaje en su propio casa a los viajeros, puedan ofrecer a los turistas que comen con ellos, puedan guiar los turistas en la zona,...

Así se puede armar un trayecto que recorre la zona, pasando varios pueblos que trabajan en su propio manera, pero que forman un conjunto.

Un pueblo en particular, que es parte del Qhapac Ñan, puede ser el proyecto piloto, porque hay mucho interés y motivación en este pueblo. El pueblo del cual hablamos es **Quispe Bajo**.

7.2. Porqué Quispe Bajo?

Para empezar un proyecto de un tamaño tan grande como el recorrido del Capac Ñan en la provincia de Huancabamba, hay que asegurarse que es un proyecto exitoso. Por eso es interesante empezar en con un proyecto en un pueblo que tiene muchos puntos positivos para empezar un proyecto de turismo rural comunitario.

Uno de los puntos más importantes donde hay que trabajar con una comunidad entera, es motivación. Sí los comuneros no son en favor de turismo rural comunitario en su zona, no se permite trabajar con ellos. Así es porque el inicio de su proyecto es difícil y depende mayormente de ellos mismos.

Sin embargo, en Quispe Bajo hay mucho interés y motivación en un proyecto como el mencionado antes. Los comuneros tienen ideas sobre que tipo de desarrollo quieren en su sitio y están al corriente que turismo rural comunitario requiere mucho atención para tener éxito. Saben bien que tipo de turismo quieren, y el perfil de turista que ellos tienen en mente coincide con el perfil de turistas que están interesados en un turismo alternativo, donde el turista no requiere lujo y está interesado en la vida rural.

Aparte de la motivación, también se debe tomar en cuenta los aspectos prácticos. Uno de los ventajas de Quispe Bajo es que es muy cercano a la capital de la provincia de Huancabamba. Como la carretera ya llega hasta muy cerca del centro poblado del pueblo, la movilidad no será un problema.

A parte de eso hay electricidad en el caserío, algo que puede ser interesante para turistas. Con una esfuerzo de la municipalidad, el agua potable podrá llegar hasta el caserío.

Pero más que nada, el turista está interesado en conocer lugares tranquilos con campiñas hermosas como se encuentra en Quispe Bajo y sus alrededores. Turistas pueden disfrutar una vista con mucha diversidad. En el camino desde la ciudad de Huancabamba hasta el pueblo, se cruza diferentes tipos de climas y vegetación, como tropical más cerca de la ciudad, hasta más andino acercándose a Quispe Bajo.

Lo que hace que Quispe Bajo sea más manejable para asociarse, es que ellos tienen experiencia de unirse en organizaciones. Hay Rondas Campesinas en este caserío, existe vaso de leche y lo más importante es que se organizaron para vender su Miel de Mejico. Eso también es interesante para los turistas, ellos pueden ver como se produce la Miel de Mejico en Quispe Bajo, desde la penca, hasta la miel envasada.

Quispe Bajo conoce un ambiente donde se siente seguro y tranquilo, los turistas pueden dar un paseo por la zona con un comunero y disfrutar este sitio con confianza. No hay conflictos sociales ni desunión en este caserío donde los comuneros están interesados en el mundo exterior, sin regañar sus propias costumbres y su tradición de una vida agraria.

En el turismo alternativo, hay mucho interés para recorrer viejos caminos, como el camino inca. Eso también podemos ver en el turismo en general. Como acá en el Perú vemos que hay mucho interés en el Camino Inca en el Sur, específico en Cusco, Macchu Pichu. El Camino Inca también pasa por Quispe Bajo, al largo plazo Quispe Bajo puede ser un parte de un gran camino en el Norte. Ahora es interesante para los turistas que pueden disfrutar un panorama hermoso mientras que caminan a Quispe Bajo.

En general se puede decir que Quispe Bajo tiene mucho potencial turístico. Hay artesanía, hay ruinas cerca del caserío, hay caminatas y mucho más para descubrir.

7.3. Cómo lograr un proyecto de TRC en Quispe Bajo?

PLAN DE TRABAJO

1. Reunirse con los actores principales.

Antes de comenzar cualquier proyecto tienen que aclarar quien serán los actores principales en todo el proceso.

Suponiendo que la Municipalidad Provincial de Huancabamba, específicamente la Oficina de Turismo, sería la instancia que toma la iniciativa, esa oficina tiene que alinear bien los diferentes actores.

Eso significa que tienen que preguntarse con quien van a trabajar:

- Quiénes son los beneficiarios?
- Quién es la parte demandante?
- Quién puede dar apoyo? (técnico, económico, práctico)

En este caso de Quispe Bajo vamos a hacer una propuesta, hacemos una lista de algunos actores potenciales.

a. La Municipalidad Provincial de Huancabamba.

La Municipalidad, y más específicamente la Oficina de Turismo, puede tener una función muy importante en este proceso.

Ya sabemos que existe una gran potencial turístico en Quispe Bajo, la comunidad dispone de una características atractivas para un proyecto de turismo comunitario rural.

Estamos seguros que la comunidad va tomar bastante iniciativa en todo el proceso, pero también necesita un apoyo de las autoridades.

- El apoyo técnico

Con ánimo puedes lograr mucho en el desarrollo, pero a veces también necesitas un apoyo técnico.

Para la construcción de un sistema de agua potable, el mejoramiento de algunas casas o el análisis y construcción de una poza de trucha necesitas ingenieros. Sabemos que haría suficiente apoyo en la comunidad una vez que la construcción de la infraestructura básica comienza, pero falta el conocimiento para hacer un análisis y hacer el plan.

- Un apoyo económico

Muchas veces los comuneros no saben adonde ir para pedir fondos o que condiciones existen para reclamar tal fondo.

La Municipalidad podría ayudar la comunidad con la formación de un perfil representativo para conseguir fondos.

- El apoyo promocional

La Oficina de Turismo también podría apoyar en la promoción del proyecto. Importante es que busca contacto con agencias turísticas en otras partes en el Norte del Perú, y más tarde en el Sur del Ecuador, con otros proyectos parecidos y con el organismo coordinador a nivel nacional del Turismo Rural (Mincetur).

b. Comuneros Quispe Bajo

Los comuneros del caserío Quispe Bajo representan varias partes del proyecto:

- Ellos son la parte demandante del proyecto
- Ellos son los beneficiarios del proyecto
- Ellos dan un gran apoyo humano por el proyecto

→ Ellos son la fuerza atrás de todo éste proyecto!
Sin la comunidad no hay proyecto.

c. Agencias turísticas

Para ganar el reconocimiento que merece un proyecto en Quispe Bajo, tienen que hacer contacto con agencias turísticas en otras partes.

Porque sin promoción el turismo no puede sobrevivir, si no hay promoción no hay turistas.

Lo más importante es que buscan a agencias turísticas con una filosofía que relaciona con un proyecto comunitario, o sean agencias que no sólo buscan beneficios individuales pero también contribuyen al desarrollo local.

Nos parece lo más eficaz si buscan a agencias en el norte del Perú o en el sur del Ecuador. Como los turistas extranjeros mayormente visitan el sur del país (, Puno, Cusco, Arequipa, Nazca,...) las agencias en Lima no tienen mucho interés en los recursos turísticos que tiene en el norte del país.

No obstante, los turistas que sí visitan el norte necesitan concienciación sobre las riquezas turísticas que tiene la región de Huancabamba.

Muchos turistas que visitan la selva peruana se van a Iquitos, y pasan por Piura, Cajamarca o Jaén. Los turistas que visitan Chachapoyas también pasan por esas ciudades, es allá entonces que deben hacer promoción.

Es allá que tienen que buscar a agencias con interés en la zona.

d. Instituto de Montaña

Ésta ONG ya trabajó en la zona de Las Huaringas y ya ayudó con la señalización, infraestructura y capacitaciones en esa zona.

Lo que falta es implementación del trabajo que han hecho en el funcionamiento de la Oficina de Turismo en Huancabamba.

Existe una documentación amplia que deben utilizar: un centro de curanderismo en Salalá, mapas de la zona, libritos sobre la riqueza natural y cultural de Huancabamba, ejemplos de trabajos comunitarios que han hecho en otros lugares que da más ideas para dar capacitaciones con el objetivo de reunir a los comuneros .

e. Mincetur, Turismo Rural Perú

Como ya sabemos Mincetur no promociona mucho la sierra norte del Perú, sobre todo tiene interés en el sur del país.

Sin embargo existe un organismo coordinador al nivel nacional que promueve el Turismo Rural.

Éste instituto también puede ser de gran importancia una vez que Huancabamba tiene oferta turística comunitaria.

2. Capacitaciones

Para que la población de Quispe Bajo pueda dar la bienvenida a los turistas necesitan unas capacitaciones.

a. Etapa I: Primeras capacitaciones “Qué es Turismo Comunitario Rural?”

Antes de comenzar necesitan saber que significa turismo comunitario rural, pero sobre todo que podría significar por Quispe Bajo.

Ésta primera etapa ya hemos comenzado con un taller introductorio el 10 de junio 2012 en la casa comunal de la Ronda Campesina, con el apoyo municipal de Marita Diaz ⁹⁵

Los objetivos del taller fueron:

- **Informar** a la población sobre Turismo Rural Comunitario.
- Motivar a la población de **reflexionar** sobre las posibilidades de TRC en el futuro de Quispe Bajo.
- Optimalizar la **participación** de cada uno (sobre todo de las mujeres y jóvenes).
- Mejorar la **conciencia** sobre lo positivo y lo negativo de TRC.

b. Etapa II: distinguir a los subgrupos y reunirlos.

Después de introducir el gran tema de TRC se puede distinguir a varios subgrupos, o sea a las diferentes tareas que puede implicar un proyecto así.

Por ejemplo: artesanías, restaurante, alojamiento, guías, ..

c. Etapa III: organizar talleres temáticos

---

⁹⁵ Ver el taller en anexo 1

Ahora pueden comenzar con los talleres intensivos, como cada subgrupo se va a dedicar a otra tarea necesitan diferentes talleres.

El objetivo de estos talleres es de mejorar las capacidades individuales de cada uno para la tarea que quieren cumplir en el proyecto.

Así que los artesanos/artesanas tienen más conocimiento sobre otras técnicas de los que ya utilizan, que se reúnen para trabajar y intercambiar ideas, que viene alguien de afuera para enseñarles técnicas nuevas.

Al final se forman asociaciones de cada subgrupo.

d. Etapa IV: Fundar la Asociación TCR con todos los subgrupos.

Después de organizar a cada subgrupo pueden juntar a todo el grupo de nuevo.

En esta etapa cada uno tiene más conocimiento sobre su ámbito y pueden defender sus derechos y deseos de mejorar.

Además, los subgrupos ya serán reunidos en asociaciones, ya es claro quien es el líder, quien tiene sentido para planear, coordinar, hacer la contabilidad, recibir a la gente, explicar sobre lo que hacen, ...

De esa manera la formación de la asociación coordinadora puede hacerse más rápido.

3. Hacer el perfil del proyecto para conseguir fondos.

a. Colaboración entre la Municipalidad Provincial de Huancabamba y los comuneros de Quispe Bajo.

Con el apoyo de Marita Díaz ya hemos introducido la idea de una colaboración entre la Municipalidad y la comunidad Quispe Bajo.

En su explicación sobre fondos Marita enfocó en la necesidad de hacer un buen perfil, añadió que la Municipalidad puede apoyarles en este proceso.

Una vez que están reunidos en asociaciones son más fuertes para presentar sus objetivos juntos a la Municipalidad.

b. Ver qué fondos pueden servir por un proyecto de TRC.

Cuando existe un perfil elaborado de manera colaborativa con los comuneros, la Municipalidad puede apoyarlos para conseguir los fondos necesarios.

Somos seguras que la Gerencia de Planeamiento y Presupuesto es al corriente de todos los fondos existentes en tal momento.

4. Infraestructura básica

El turismo rural comunitario se caracteriza por sus condiciones simple de la estancia turística. Eso significa que necesita una infraestructura muy básica que se puede construir por un precio razonable.

Hacemos una propuesta de las infraestructuras básicas que nos parecen los más importantes:

a. Acceso al agua potable

El río Huancabamba pasa por Quispe Bajo y el caserío ya dispone de canales de riego, pero lo que falta es agua potable.

El agua que llega al caserío es sucio y no se puede tomar.

Pero como ya llega el agua hasta el centro poblado sólo necesitan un sistema rudimentario para arreglar este problema.

Propuesta:

La Municipalidad Provincial de Huancabamba podría conectarse con la red de 'ingenieros sin fronteras', es una ong que hace trabajos voluntarios de infraestructura básica en zonas rurales por todo el mundo.

b. Alojamiento

Característica por el turismo rural comunitario es el interés por la manera de vivir en los caseríos, eso significa que no se debería construir alojamiento turístico en otro lugar que los domicilios de los comuneros mismos.

Es un turismo vivencial, los turistas vienen para conocer la manera de vivir en el campo, no buscan lujo sino simplicidad.

Las inversiones necesarias para el alojamiento son entonces muy pocas, trata de unos colchones, camas y tal vez instalación de un baño limpio.

Lo más importante es que todo es limpio no que todo es lujoso.

c. Chimineas

Para cocinar de manera cómoda se podría mejorar las cocinas de las mujeres que tienen interés en ésta tarea.

Por lo que sea infraestructura básica eso significa instalar chimineas (que quita el humo de la cocina), mesas, sillas (si faltan), utensilios de cocina.

d. Una tienda ecológica

Para vender sus productos ecológicos necesitan una tiendita donde ubican todos sus productos.

Ésta tienda puede ser administrada por toda la comunidad como tienda comunitaria donde todos los comuneros pueden dejar sus cosas para vender a los turistas.

Qué cosas?

Artesanías (tejidos, ceramias, trabajos en madera, entre otros), productos agrícolas ecológicos (Miel de Méjico, mermeladas, queso, entre otros), información sobre la región (folletos, libros, cartas postales, entre otros).

e. Pozas de trucha

e.i. Análisis por un ingeniero pesquero.

Antes de comenzar con cualquier poza necesitan el apoyo de un ingeniero pesquero de la Municipalidad de Huancabamba.

Una vez que se ha hecho el análisis pueden pensar en la construcción de una poza.

La construcción se podría hacer con el apoyo de toda la comunidad.

f. Señalización

Para relacionar un proyecto de TRC en Quispe Bajo al Qhapac Ñan necesitan un señalización bien elaborada desde Huancabamba hasta Quispe Bajo.

Además se podría hacer un mapa que apunta el camino desde Huancabamba hasta el norte, el mapa puede incluir más que Quispe Bajo. Así los otros caseríos por el camino podrían ser parte del proyecto un día.

Una vez que está el mapa y la señalización los turistas pueden hacer la caminata por si mismo hasta Quispe Bajo o un guía puede acompañarles.

g. Importante!

Ya el proceso del mejoramiento de la infraestructura local podría apoyar la economía local.

Es importante que incluyan a los carpinteros, plomeros, obreros de construcción y otros de la región para hacer los trabajos, así generan beneficios para la comunidad.

5. Promoción

a. Convenios con universidades de turismo

Para dar más conocimiento en el futuro a la zona, es importante para trabajar con el futuro, en el sentido que habrá que invitar a los jóvenes cuales son en su año de promoción para conocer Huancabamba y su potencial turística. Una vez que ellos lo conocen, hay más oportunidades que en su futuro trabajo recomendarán Huancabamba como destino turístico interesante.

b. Convenios con agencias como “Dry Forest Expeditions”

Para que llegarán más turistas, agencias de viaje pueden tener un papel muy grande. Ellos pueden recomendar la zona a sus clientes. Pero, claro ellos también van a querer ganar algo, así es importante para tener convenios en cuales se formulan bien claro que porcentaje será para los agencias.

Aparte de eso, también es necesario buscar agencias de viajes las cuales tienen una visión al largo plazo en la cual sostenibilidad tiene un papel central.

c. Promoción en el Norte del Perú y el Sur de Ecuador

En general, es apropiado de tener material de promoción sobre la provincia y repartirlo en sitios estratégicos, como lugares turísticos donde existe una oferta de TRC o simplemente algún tipo de turismo alternativo. Dejar unos folletos en hospedajes puede traer más turistas.

d. Estar presente en ferias

Para dar más conocimiento al nivel (inter)national a la provincia de Huancabamba y en específico Quispe Bajo, es recomendable estar presente en todos eventos dedicados a turismo alternativo, así Huancabamba puede ser más conocido.

e. La oficina de turismo tiene una oferta turística para Quispe Bajo. Si desde Huancabamba recomiendan para visitar el caserío, puede generar que más turistas lleguen al pueblo. Además si es una entidad reconocida por el gobierno, hace que de más confianza a los viajeros.

f. Hacer un mapa de caminatas en Huancabamba, Quispe Bajo es parte de eso. Si hacen mapas de la zona con caminatas como el Capac Ñan se puede traer más turistas quienes están interesados en caminar mucho. El camino desde Lucho- Laumache es un lugar excelente para empezar a caminar al caserío Quispe Bajo. Al largo plazo pueden añadir más rutas a este mapa.

8.7. Bijlage 7: De groene kant van Huancabamba, El Carmen

8.8. Bijlage 8: El curanderismo, het sjamanisme.

8.9. Bijlage 9: Een man in traditionele klederdracht: de poncho en de paita hoed.

8.10. Bijlage 10: de *penca* plant en *campesina* die Miel de Méjico uit het binnenste van de plant verzamelt

8.11. Bijlage 11: De oude inca route in Quispe Bajo

